

ERDÉLY MAGYARSÁG

XI. ÉVFOLYAM
2000. JANUÁR, FEBRUÁR,
MÁRCIUS

Apponyi Albert
beszéde

Lükő Gábor
90 éves

Annak a
húsvétnek...

Szomszédságban:
Kárpátalja

41

Apponyi Albert a Magyarországnak szánt békefeltételéről mondotta: azt az országot, amely az egyensúlyt és stabilitást jelentette a térségben ezer esztendőn keresztül, megfosztja területe és népessége kétharmad részétől, s a maradék középső, alföldi részt, amely a Kárpát-medence közepe, megfosztják a gazdasági fejlődés összes lehetőségeitől, az összes bányakincsektől, erdőtől, legelőtől, a belső munkaerővándorlás lehetőségétől. Ez a magyarságra nézve nem békefeltétel, hanem ítélet, megorlással, ahol a bűn nem áll arányban a büntetéssel.

A Túr, Szamos, Kraszna, Berettyó, Sebes-, Fehér- és Fekete-Körös, a Maros gyűjtőmedencéje Erdélyben s a Partiumban van. A szakértők szerint Romániában bármikor bekövetkezhet egy nagyszabású környezeti katasztrófa, nemcsak az országot, nemcsak a szomszédokat érintő. Szándékosan nélkül is mo csárrá változtathatják Magyarországot. Az európai ökológiai törvényeket mellőzik – a Der Spiegel szerint annak betartása „az ipar halálához” vezetne. Ennek ellenére 1999-ben a GDP 0,064%-át fordították környezetvédelemre.

1998-ban a vízügyi, erdészeti és természetvédelmi miniszter 60 nagy szennyezési gócot említett. 1999 nyarán 50-ben a szennyeződés tovább nőtt a színes- és nehézfémek kitermelésével és feldolgozásával foglalkozó Erdélyben található vállalatoknál. Ugyanennyi toxikus anyagot tartalmazó lerakat van az országban. Legsúlyosabb a helyzet az erdélyi aranybányáknál. Nagybánya, az Erdélyi-szigethegység, Zalatna, Aranyosbánya, Abrudbánya, Tölcsvár bányáiból kikerülő mérgező anyagok a Szamos, a Fehér-Körös, Maros folyókba ömlenek, onnan pedig a víz Magyarországra hordja. Az ország folyóvízei 12%-ából kihalt az élővilág, 320 kilométeres szakaszon olajszennyezettek, 18 000 hektárnyi területet borít be az ipari és vegyi hulladék, újabb 900 000 hektáron mutatható ki szennyezés, ebből 200 000 különösen veszélyes vegyi anyaggal.

Nagybánya csak „az ország számtalan nyílt sebének” egyike. Mindez nem új keletű, csak éppen nagy volt a hallgatás e téren is. 1978 óta a Maros egy szakaszán kihalt az élővilág egy része. 1998–2000. között több nagyobb környezetszennyeződés történt Romániában. Nagyváradon több alkalommal került a PECO-ból kőolaj a Sebes-Körösbe, de a kórház is szennyezte a vizet, a Zalatnai Ampelum nemesfémfeldolgozóból kén-

oxid került ki, Désen, Aranyosbányán, Topánfalván, Dicsőszentmártonban, Aradon, Marosnagylakon, Vajdahunyadon, Marosvásárhelyen, Brádon, Belényesen, Kolozsváron, Bonchidán, Aranyosbányán jeleztek kisebb nagyobb környezeti katasztrófát. Ezek tények.

Az is tény, hogy a román fél – 1947 óta – nem tartja be a két ország között kötött vízügyi egyezményt. Környezetvédő szakemberek – nem szólván néhány néhány közéleti személyiségről, aki tagadta a ciánszennyezés tényét, pontosabban: mi mérgeztük meg a Tiszát, hogy Romániát befeketítsük – cinikusan állnak a dologhoz. Romániát a médiák áldozatának kiáltják ki.

Sinkó Ervin jegyezte fel moszkvai naplójegyzeteiben az 1936-os sztálini alkotmányról: „Ta-

lán a világ eddigi történelmében nincs is példa rá, hogy ennyire dacolva a tényekkel megkísérelték volna egy nagybírdalom polgáraival elhíttetni azt, hogy van, ami nincs.

és nincs, ami van, s hogy aki ebben kételkedni mer, az nem jól lát, nem akar jól látni, és pedig azért, mert rosszhiszemű, mert ellenség.”

Valami hasonló megy végbe a román sajtó egy részében.

A trianoni békediktátumot – ítéletet – követően a magyar-csehszlovák határ kijelölésekor hiába hívta fel a magyar fél a határmegállapító bizottság figyelmét, hogy árvízvédelem szempontjából Magyarországon katasztrófális helyzet alakulhat ki, mert a folyók gátjai Csehszlovákiához kerülnek, és a megáradt Latorca, Bodrog, Felső-Tisza akadálytalanul ömlenek majd az országba. És lőn. Mondják, ha a Tisza a Szajnába ömlene, onnan a Temzébe... Minden másképp lenne. S bár nem ömlik a Tisza a vele valószínűleg egykorú és szerencsésebb folyótársakba, fel kellene hívni a figyelmet: a politika – egyáltalán az élet – nem ismeri, hogy „soha” vagy „örökké”... Ideje lenne tehát helyrehozni, amit 80 évvel ezelőtt elrontottak... Nemcsak a magyar, hanem a közös európai érdek kívánja ezt...

Lipsey Helmut

Valahol Európában

MICISAPKÁSOK

A MAGYARSÁG SZENT ÉVÉNEK KEZDETÉT BEÁRNYÉKOLNI KÉSZ EGYES MAGYAR ÁLLAMPOLGÁROK CSELEKEDETEI KAPCSÁN ÉBREDŐ GONDOLATAIM

Atéma melynek csak egy kis szelétet merészném érinteni, hozzá szükséges tudós dokumentáció és felhatalmazás nélkül, de országának valamennyi állampolgárát féltő indulattal, lassan, fokozatosan, talán nyolc-tíz évtized óta egyre kényesebb és kibeszélhetlenebb.

Miként a gennyedő fekély, a féltőfélő gondolat is váratlanul, sokszor jelentéktelen behatásra fakad fel. Ezért próbálom éppen most leírni azt a néhány mondatot, mely érzem ott van bennem, de e pillanatban még magam sem tudom milyen formát öltve próbálja jószándékát, és mindenkit magához ölelő féltését bizonyítani.

Szülőföldemen kapott holtig ható neveltetésem, s az engem ott ért befolyások alapján, közel századdal ezelőtt történt visszahonosításom idején már fájó s csalódott szívvel figyeltem a frissen felfedezett anyaországban, a zsidó kérdés jelenlétének megnyilvánulásait.

Erdélyben, mely bár művi úton, de egy jelentős antiszemita hagyományokkal rendelkező ország részévé vált, fél évszázados román uralom után sem észleltem e kérdést. Ha szóba jött, akkor a kivándorlás kapcsán vagy a velünk együtt magyar kisebbségi sorsát élő-szenvedő zsidó kortársainkkal való mindennapi, őszinte, és felhőtlen kapcsolatban volt csak tettenérhető. Ennek felhőtlenségére mi sem jellemzőbb, mint a közöttünk s közöttük sőt gyakran csak közöttük is fel-felcsattanó kacagások emléke, a téma kapcsán elhangzó tréfálkozások ártatlan oda-vissza játékában.

Ez a természetes, könnyed és arányait őrző viszony tűnt itt el. S vele az akkor s ott élő együvé tartozás melege.

Azt amit itt az utóbbi években a kérdés kapcsán tapasztalni kénytelen voltam, mély szomorúsággal töltött el, s számomra szinte nem is maradt más, mint az elmúlt nehéz, de e téren mégis felhőtlen évek nosztalgija.

Csendben mégis reménykedek abban, hogy egy ezer év után megszakadt folyamat előbb-utóbb mégis visszatér igazi hagyományaihoz. Hogy - ismét Erdélynél, s Kolozsvárnál maradván - eljő az az idő, mikor zsidó vallású sors társával ugyan azzal a természetességel beszélgethet múltról s jövőről egy keresztény polgár, ahogy én tehettem

azt mondjuk a Farkas utcában, mikor egy unitárius barátommal az unitárius "Rómában" - Kolozsváron arról cseleltünk gondolatot, miként zúzták be az unitáriusok az előttünk álló gyönyörű gótikus, akkoron még római katolikus, ma református templom csipkemenyezetét s utóbb miként üzték ki őket is onnan. Ma már-még valamennyien saját templomukat látogatják, s együtt imádkoznak a Mindenhatóhoz, hogy még sokáig legyenek kik a szent falak közt emelik magasba szíveiket.

Vajon miért kénytelen túrni egy közösség, hogy egy politikai csoport, vagy inkább érdekközösség, "hírbe hozza őket". Miért kell például a valaha őket is oltalmazó szent koronát és az általa képviselt hagyományt gyalázókat eltűnőnk. Hiszen azok éppen egy olyan közösség képviselőjének látszatát keltetik, vagy éppen egy olyan közösség képviselőjének címkézhetőek fel igaztalanul, amelyik történelmi távlatokban pont a szentistváni gondolat alapján, és ezer éves vajúdás alatt vált a nemzet részévé, és amelyet éppen mint az általa is épített, tehát alkotott országot kívülről szétszaggatók, külső erők próbáltak a saját testévé is vált közösséggel szembefordítani.

Igy a történelem csodás sebészi kése által inplantálódott és szervült részünket nem saját immunrendszerünk akarja katasztrofálni, hanem külső beavatkozással próbálják gerjeszteni oda-vissza azokat a felesleges és káros immunreakciókat, melyek az egész elválaszthatatlanul közös test kárára működnek. Teszik ezt arra nem is gondolván, hogy siker esetén közös veszítünk ünnepelehetik.

Igen, közös veszítünk. E két szó a veszély igazi megfogalmazása.

Ami pedig a veszély valódi hordozóit illeti? Amint a nemzet közös felemelkedését célzó világkiállítás, az "elkövetők" szerint előrelátó de valójában szüklátókörű, mindent csak a gazdasági oldalra korlátozó (vagy rossz szándékú) megakadályozása, úgy a milleniumi év botrányba fullasztásának szándéka is, egy töről fakadnak.

Miért olyan fontos a magyar hagyománytisztelettel ellenkezni, úgy, hogy éppen olyanokra vetítik a gyanú árnyékát akik a legerősebb és közismerten gyönyörű tradíciókon alapuló kultúra tagjai, vagy tisztelői.

- Ha ez politikai érdek, a hatalom megszerzésének eszköze az igen sötét és ugyanakkor paradox dolog, hiszen éppen ezzel a szándékkal vádolják azokat akik a hagyományt élesztgetik. Csakhogy a legbizalmatlanabb bírálójuk sem tagadhatja, hogy ennek a hagyományélesztésnek - európai és nem európai minták alapján is - éppen most van az ideje. Vagyis teszik a dolgukat, ha nem tennék akkor kellene felelősségre vonni őket.

- Ha ez tiltakozás, a "tagadó" gondolatok képviselőkhöz (és nem az általuk gyanúba kevertékhez) mértén tagadhatatlan többséget képviselő hagyománytisztelő vélemény (melyben igen valószínű, hogy a gyanúba keverteknek is tízezrei tartoznak) másságával szemben, akkor e tiltakozók éppen saját toleranciát és a másság elfogadását hirdető ál-elveikkel kerülnek szembe.

- Ha céljuk az, hogy a nemzet hagyománytiszteletének kipellengézésével éppen az ezer éves toleranciát és befogadó készséget fordítsák visszájára, a ma még - generációkat kitevően - nagyszámú belső, és természetesen még nagyobb számú külső tájékozatlan szemében, az igen szomorú és aljas dolog lenne.

- További következtetések levonása nem volna helyes, remélhetőleg tévedés volna és ma még tabu téma, még az ezekkel kapcsolatos ellenélmény is ingoványba vezet. Az ilyen veszedelmes következtetésekre azonban éppen ezek a cselekedetek adnak tág teret.

És ez az ami ennek a magatartásnak a legfőbb veszélye. Ezért kellene ellene minden jóérezésű embernek egyévesen állást foglalni.

Ne feledjük el mi magyar polgárok, hogy szép hagyományaink közösek. Szent helyeink tisztelete közös ügy. Szent ereklyéink valamennyiünket összekapcsolnak.

Végül még valami nagyon fontosról.

A zsinagógába az ősi zsidó vallás hagyományai szerint előírás, hogy nem illendő fedetlen fejjel bemenni. Az azonban nem szerepel a szent könyvekben sehol, hogy a fejedő mici sapka legyen. A mici sapka eredetét máshol kell keresni.

Közösen.

Szász István T.
Leányfalú, 2000. február

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle

A határainkon túli magyarok fóruma

Alapító főszerkesztő: Köteles Pál

XI. évfolyam 41. szám

2000. január, február, március

Megjelenik: negyedévenként

Kiadja **Az Erdélyi Magyarokért Alapítvány**

Felelős kiadó: Atzél Ferenc

Felkért főszerkesztő: Lipcsey Ildikó

**Az Erdélyi Magyarokért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarok c. folyóirat
szerkesztőségének címe:
1116 Budapest Sopron utca 64. I. em.
Telefon: 206-2048
Fax: 206-2115**

HU ISSN 0865-6819

Formakészítés: **CoGraf**, Budapest

Készült a POSSUM Lap- és Könyvkiadó gondozásában

Felelős vezető: Vármagy László (Tel.: 06-209-345-318)

**KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**

**AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSÉGET.**

**A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA
AZ ÍRÁSOK SZELLEMET ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.**

**Előfizethető az alapítvány címén
(1116 Budapest, Sopron út. 64.).**

Előfizetési díj – belföldre: 1400.-Ft./év; külföldre
20 USD vagy ennek megfelelő valuta légipostai díjjal
együtt. Kérésre (akár üzenetrögzítőnkön keresztül is)
belföldre befizetési csekket küldünk. Ezzel kapcso-
latban lásd még az 48. oldalon lévő „fontos tájékoz-
tató” c. cikket.

**A folyóirat támogatására küldött befizetésekről
– kérésre – (APEH) igazolást állítunk ki, mely
összeggel támogatóink a befizetés évében adó-
alapjukat csökkenthetik.**

Forintszámlánk:

Országos Takarékpénztár (OTP)- Szentendrei
Fiók 11742087 – 20071776

Devizaszámlánk:

(11742087) 11763426 – 19375014 USD

(11742087) 11763426 – 19375887 EUR

Angol elnevezés: National Savings and
Commercial Bank Limited (2000 Szentendre)

Adószámunk: 19667173-2-43

Lapunk megvásárolható vagy megrendelhető AZ ER-
DÉLYI MAGYARSÁGÉRT ALAPÍTVÁNY-nál (1116 Buda-
pest, Sopron út 64. Tel.: 206-2048; Fax: 206-2115),
a PÜSKI KÖNYVESHÁZBAN (1013 Bp., Krisztina krt.
26), valamint a CUSTOS-ZÖLD KÖNYVESBOLT-ban,
(1024 Bp., Margit krt. 7.)

**E lapszámunk megjelenését csupán az olva-
soink adományai és előfizetési tették lehe-
tővé, amiért ezúton mondunk köszönetet.**

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK 2000
JÚNIUS MÁSODIK FELÉBEN
JELENIK MEG**

TARTALOM

- Valahol Európában (Lipcsey Ildikó)
- Micisapkások
- Hívó Szó

VALÓSÁG-MÉRLEG

Beszélgetés Patrubby Miklóssal	2
Szász István T.: A ciános ponty	4
Borbély Zsolt A.: Választás vagy tisztújítás	6

SZOMSZÉDSÁGBAN

KÁRPÁTALJA

Balla D. Károly: Kisebbségi áramszünet a schengeni fal tövében	8
Botlik József: A határok kijelölése Kárpátalján	16
Lelkészek lenni	21
Kárpátalja nagy napja	22

SZÉPMÍVÉSSÉG

Bisztray Gyula: Írók az Únióért (I. rész)	23
---	----

DOKUMENTUMOK

80 éve történt: Apponyi Albert beszéde	27
--	----

MŰHELY

Pozsgai Péter: Lükő Gábor 90 éves	33
Váradai Mária: Annak a húsvétnek kegyetlen emléke ...	36
Sebesy Tamás: A Mezőség és a „Göring has”	38
Borbély Imre: Nemzet, paradigma és alkotmány	39

FIGYELŐ

Tolnay István: Az egyházi oktatás szervezője (Gittai István)	42
Vitéz Sebő Ödön: A halálraitelt zászlóalj (Szabó József János)	45
Emlélkezzünk! De hogyan?	47
Az RMDSZ „jogutóda” a Szent Istváni magyar állam megvalósításának: Bánságban, Partiumban, Máramarosban, Erdélyben	48
Megemlékezés gróf Esterházy Jánosról	49

POSTABONTÁS	50
--------------------------	-----------

**Lapszámunkat a Napút c. folyóirat alapján
kárpátaljai művészek alkotásai illusztrálják.**

AZ MVSZ MINDENKIÉ, AKI A MAGYAR NEMZETET SZOLGÁLJA

Beszélgetés Patrubány Miklóssal, a Magyarok Világszövetsége elnökhelyettesével

Patrubány Miklós nevét egyre többen ismerik a kárpát-medencei és a nemzetközi közéletben. A magát székelynek valló erdélyi örmény származású gépészmérnök nevéhez fűződik többek között az első romániai személyi számítógép megtervezése, amiért Romániában a mai napig a „személyi számítógépek atyjaként” tartják számon. A rendszerváltozást követően – miután a Műegyetem vendégtanáráként és tudományos főmunkatársként, valamint óriási érdeklődést kiváltott szakkönyvek írójaként szerzett magának nevet a szakmában – kutatótársaival együtt Praemium Soft Kft néven számítógépes céget alapított, amelyet a kezdetektől a mai napig irányít. (Tudományos munkásságát csak a nyolcvanas években gátolták három évig, mert ragaszkodott ahhoz, hogy nevét ne Nicolae-nak, hanem magyarul, Miklósként tüntessék fel a könyvborítón.)

Ugyanakkor fiatal korától kezdve közéleti szerepet vállalt: 1973-ban Kolozsváron létrehozta a vezetőes diákrádió Visszhang nevű magyar nyelvű műsorát, amely rövid idő alatt a kolozsvári magyar egyetemi ifjúság legjelentősebb, szerteágazó intézményrendszerre gyarapodó fórumává vált. Alapító tagja az RMDSZ-nek, a oroszán részt vállal a több évszázados kolozsvári magyar iskolák békés helyreállításában – három gyermeke is ezekben tanult, illetve tanul –, s az RMDSZ elnökségi tagjaként döntően hozzájárult ahhoz, hogy az RMDSZ-t 1993-ban az EDU rendes tagjává válasszák. 1992-ben a Magyarok Világszövetségének elnökségi tagjává, két évvel később a Magyarok Világszövetsége Erdélyi Társaságának elnökévé választják. Az MVSZ 1996 októberi Küldöttközgyűlése óta a szövetség általános elnökhelyettese. Az öt szabályszerűen megillető tiszteletdíjról minden évben lemondott, az ekképp keletkezett mintegy 5 millió

forint összeget közhasznú kárpát-medencei programok finanszírozására ajánlotta fel.

– Az erdélyi magyarság helyzetével foglalkozó anyaországiak talán tudják, a tömegek viszont nem, mit is jelent az a mozaikszó, hogy VET...

– A Magyarok Világszövetségének Erdélyi Társasága, vagy rövidebben a Világszövetség Erdélyi Társasága Erdély legnagyobb civil tömörülése, egy több mint 100 ezer tagot számláló szervezet. Minden erdélyi MVSZ-tag egyben a VET tagja, és fordítva. Rengeteg tagszervezetünk van, a különböző helyi művelődési egyesületektől a Kolozsvári Magyar

Patrubány Miklós

Mozgássérültek Társaságán és az Országos Gazdaegyesületen át az EMKE-ig és egyes helyi RMDSZ-szervezetekig.

– Az MVSZ-ben dúló választási kampány kezdetén a három

régióelnök javasolta az elnökhelyettesi tisztség megszüntetését. Érzékenyen érintette az ügy?

– Nem hiszem, hogy ellenem született volna a tervezet, inkább magukért fogtak össze a régióelnökök. Ami az én véleményemet illeti, szerintem szükség van egy ügyvezetői feladatkörre az MVSZ-ben, amennyiben az elnök inkább egy szimbolikus hatáskörű tisztséggel bír.

– Ön az utóbbi időben több ízben is hangsúlyozta, hogy a világszövetség jövője azon múlik, lesz-e megújulás; ám hozzátette azt is, hogy ez nem a leköszönő régióelnökök feladata. Akik per se nyomban megdöbbenésüket fejezték ki, hiszen – idézem – „Patrubány is részese volt az elmúlt évek sikertelenségeinek, ő is leköszönő tisztségviselő, érthetetlen tehát tőle mások kirekesztésének kísérlete”.

– Az MVSZ elmúlt 3-4 éve nem a sikertelenség története, hiszen az a tény, hogy a Világszövetségnek áttekinthető, végrehajtható költségvetése van, az MVSZ-t kiszámíthatóvá tette és mentesítette az anyagi botrányoktól. Úgy érzem, hogy elnökhelyettesként ehhez a sikerhez én is hozzájárultam, tehát nem osztozom a régióelnökök sikertelenség-élményében.

– A Világszövetség pénzügyeinek rendbetétele ugyan jót tett a szervezet hírének, ám semmivel nem vitte előre az összmagyarság ügyét. Vannak-e egyéb sikerei az MVSZ-nek?

– Említhetném az erdélyi magyar nagycsaládosok regisztrálását, amely a szervezet életében példátlanul nagy munka volt. Vagy az Árpád-házi királyné, Kinga szentté avatására adományozott székelykapu esetét, amely nem csak a VET és az MVSZ, hanem a magyar nemzet ér-

dekében tett óriási, szimbolikus lépés volt. De említhetném a külhoni magyarok és az anyaország jogviszonyának rendezésére végzett két és fél éves munkánkat is, hiszen a Magyar Kisebbség folyóiratnak a kettős állampolgárságról szóló, igényes és szakmailag kiváló írásokat felvonultató száma, a külhoni állampolgárság státusának az EBESZ-ben történt bemutatása ugyancsak kiemelkedő eredménye az MVSZ-nek. Akárcsak az az aláírásgyűjtés, amit 1998 augusztusától tavaly márciusig folytatunk a koszovói harcok ellen és a délvidéki magyar fiatalok védelmében. Nem alaptalan tehát sikertörténetről beszélni, de akik semmit nem tesznek, azok most botránnyelkeltéssel, vizsályok felkorbácsolásával próbálják el nem végzett munkájukról elterelni a figyelmet.

– Például – igen sajnálatos – antiszemizmussal is megvádolták a Világszövetséget.

– A Világszövetségben nincs antiszemizmus, ezt már többször elmondtam. Azoknak, akik ezt a vádat megfogalmazzák, tudniuk kell, hogy a tűzzel játszanak, s akik ezt kiprovokálták, hasonlóképpen felelőtlenül viszonyulnak az MVSZ ügyeihez.

– A Világszövetség másik főbűne az úgynevezett kirekesztés, vagyis hogy az MVSZ nem fogadja sorai közé a baloldali és liberális beállítottságúakat, tehát nem tekintik őket a nemzet részének.

– Az ilyen polarizáció anyaországi sajátosság; ott, ahol egy magyar közösség kisebbségben él, ez a fajta megközelítés egyszerűen nem létezik. Az MVSZ ugyanakkor olyan szervezet, amely nyíltan vállalja a nemzeti értékeket. Azok a személyek, akik elutasítják ezt az ideológiát, óhatatlanul szembekerülnek a Világszövetséggel. Ez nem jelenti azt, hogy bárki közülünk a nyolc év alatt tudatos kirekesztésre törekedett volna. A törés 1992-ben következett be, a III. Világtalálkozón. Én mindenestre azon vagyok, hogy az MVSZ-ben helye kell legyen minden olyan embernek, aki a magyar nemzet emelkedését kívánja szolgálani.

Felföldi Géza

Ma a Landerer Nyomda helyett az INTERNETET kell elfoglalni

Példátlan kezdeményezést indított útjára a Magyarok Világszövetségének Erdélyi Társasága (VET). A *Kiút* című kárpát-medencei digitális településhálózatot március 14-én mutatta be, és adta át a VET ajándékként a nemzetnek a Pilvax Kávézóban Patrubány Miklós, a szervezet elnöke, aki húsfő, erdélyi fiatalokból álló csapatával már évek óta dolgozik a programon. Első lépésként 1997. március 15-én bocsátották útjára az Erdély településeit és útvonalait bemutató *Kiút* első változatát, amelynek segítségével nemcsak a nagyvárú, történelmi városokat – például Kolozsvárt, Nagyváradot, Marosvásárhelyt –, hanem a legeldugottabb falvakat is be lehet barangolni.

Az évek során fokozatosan bővített kínálatnak köszönhetően bekerült a programba a Kárpát-medence többi régiója, beleértve Magyarországot is. A most bemutatott végső változat a történelmi Magyarország összes települését bemutatja, sőt Szlovénia és Románia teljes településhálózatával is kibővült – így már a Csángóföldre is nyugodtan utazhatnak azok, akik igénybe veszik a digitális technológiának ezt a segítségét. Ha például beütjük Nyitra és Brassó nevét, a program pillanatok alatt megmutatja a térképen a városok elhelyezkedését és a közöttük vezető – Esztergom, Budapest, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely nyomvonalon fekvő – utat is, természetesen az összes útba eső település feltüntetésével.

A program készítői valamennyi létező nevet feltüntették a településeknek, így például Kolozsvár a Cluj-Napoca, Cluj (Kolozsvár eredeti román megnevezése) és Klausenburg néven is megtalálható. Ennek köszönhető, hogy például a román adóhatóság is a VET programját hasz-

nálja, s a romániai tévéstúdiók ennek alapján számítják ki munkatársaik utazási költségeit.

Meglepetésekre is számíthatunk, hiszen gyakori jelenség a Kárpát-medencében, hogy több, egymástól több száz kilométerre fekvő településnek ugyanaz a neve. A program készítői persze erre a lehetőségre is felkészültek, s így csak rajtunk múlik, hogy ha például Mohácsra akarunk eljutni, a Duna mentén avagy Erdélyben keressük-e a települést. (Az erdélyi Mohácsnak sem sokkal szívderítőbb a sorsa, mint nemzeti tragédiánk szimbólumának: a Székelyföld peremén fekvő, magyar nyelvű falu már a múlt században elrománosodott...) A program amúgy kiváló anyag lehet földrajztanárok számára: nem csak településnevek, például Mohács I. és Mohács II. földrajzi elhelyezkedését és az odavezető utakat lehet rajta bemutatni, hanem – mondjuk a millennium évére való tekintettel – megtudható az is, hogy szám szerint hány Szent Istvánról elnevezett település található a Kárpát-medencében. (Egyébként nyolc...)

Amíg azonban a *Kiút* három éve még csak lemezen, illetve CD-romon volt olvasható, most már az Interneten is hozzáférhet bárki. Nem véletlen, hogy Patrubány Miklós a Pilvaxban tartott bemutatót azzal a gondolat-tal zárta, hogy a magyarságnak ma a Landerer Nyomda helyett az Internetet kell elfoglalni.

–hg–

A Kiút Beta változatának az elérhetősége: www.mvsz.hu/vet/kiut – avagy www.mvsz.hu/vet –, a VET honlapján megjelenő székelykapu galambdúcának jobb szélő fülkéjére kattintva.

A CIÁNOS PONTY ÉS AZ OLAJOS HERING NYOMÁBAN

Amikor február 19-én az alábbi soraim papírra kíváncsoztak, a megszületett írást az Erdélyi Magyarorságnak küldtem el. Egyetértettünk azonban abban, hogy nagyon aktuális és először egy hamarabb megjelenő lapnak kellene leadni. Így küldtük át a kéziratot a Magyar Demokratá-nak, ahol az a 2000/9. számban meg is jelent.

A téma azonban nem vesztett aktualitásából, sőt a magukat kínáló következtetések örökzöld jellege történelmi távlatokat ível át.

Az ökológiai katasztrófa által létrehozott helyzet és az így kiváltott viták igen jó és főleg hasznos lehetőséget nyújtanak a magyar politika és a magyar átlagpolgár számára is, hogy „románul tanuljon”.

Ez az az ismeretanyag, melyből másfél évszázada, de lehet, hogy már ennél is régebben elégtelenre vizsgálunk. Hiszen már egy Anjou uralkodónk, ki a kor lovagi, tehát európai hadviselési szokásai szerint ment megbüntetni hűtlen vlah hűbéresét, majdnem rajtavesztett - számára váratlan hadviselési módszerekkel találkozván.

A napokban egy tudós kínai férfiú beszélt németül és németeknek írott könyvéről. Az érdekes írást elemezve megkérdezték tőle, hogy lefordítja e azt kínai nyelvre is. Válaszában a szerző elmagyarázta, hogy a könyvet nem fordíthatja kínaira, legfeljebb megírhatja kínaiul is, a kínaiak számára. Ezt a könyvet a németek számára írta. Két nép, két világ.

Kína messze van mondhatná a vitatkozó kedvű olvasó. És igazat mondana. De Románia is csak látszólag van közel. A tragédia az, hogy míg Kína csupán messze van, Romániában ráadásul ott él a szülőföldjének elhagyása nélkül idegen uralom alá került legnagyobb európai kisebbség, akik sajnos magyarok.

Hogy Románia mennyire és miért van messze, erről nyerhet tapasztalatokat a Tiszát sirató magyarság és az alábbi sorok türelmes olvasója.

A tragédia további fejleményei még csak sejthetők, ebben a szomorú történetben azonban lehet egyetlen pozití-

vum: a további politikáláshoz szükséges tapasztalatok bővítése valamint az erdélyi magyarság drámájának színpadával és dramaturgiájával kapcsolatos ismeretek gazdagítása.

Ezekben a hónapokban mindent megírnak a Tiszáról s olykor említik gyermekkorom szóke Szamosát is. Gondolatait írásban közölni képes embernek nehéz erről hallgatni. Kénytelen megszólalni bár egy kis gondolatforgató esszé erejéig, a teljesség igénye nélkül, csupán egy-egy aspektusról, összefüggésről, tanulságról. Most talán jobban figyelnek rá.

Persze amikor ezek a gondolatok forgatják agyam mézszrozdásodó kerekait, eszembe jut amint egykor a Szamos-parti városban egy fa tetején ülve, a kisebbség érzésének minden mélységét kiismerve, folytattam diplomáciai tárgyalásaimat – akkori naiv hitem szerint, térítő munkámat – a többséggel, miközben az otthoni igazmondásra és egyenességre nevelés hátrányait hordozván megismerkedhettem a keleti gondolkodás könnyed s mindenkor kéznél levő érvelésével a hazugsággal, tóditással, alkalmi belemagyarázással, a majdani eredmény érdekébe történő túllícitálással, vagy az elkövetett saját bűnnek az áldozat nyakába varrásával.

A várost akkoron még zöldellő ligetek, dombok, patakok, hegyek és erdők övezték és a Szamos vizének illata volt. A ciánt félelmetes valóságában még nem is ismertük Csak a lelkek házatáján lehetett megkezdeni a méregtanul való ismerkedést.

Gondolataimnak füzérére ismét ideilleszthető csomóhoz érkezek. Fialat orvosként éltem meg. Igen értelmes magyar kolléganóm, ki az akkor kétségtelenül előnyt jelentő vegyes házasság ellentmondásos helyzetében élt, Magyarországról beszerzett esszékötetet olvasva kényelmetlenül érezte magát a benne talált cáfolhatóan gondolatok kapcsán. Ő ezek csak esszék, az esszéíró azt mond amit akar, nincs olyan helyzetben mint a történész, mondta nekem, románul. A témák és gondolatok önmaga mentegetésére készítették. De alig telt el néhány nap és egy ugyancsak vegyes házasságból született, tehát fél magyar, történelem tanárnó útitársam így szólt mikor Dózsa Györgyre terelődött a szó: Dózsa György számomra Gheorghe Doja és bármit is mondhatsz te vagy a te történészeit, az én számomra román - és kész.

Ennyit egyelőre az esszéíró és a történész felelősségének állítólagos különbözőségéről, mielőtt folytatni próbálnám az esszé írását.

Bár annak valamennyi nehéz emléke ellenére egyre boldogítóbb érzés a múltban, az ifjúság emlékei között kalandozni, most tegyünk egy kitérőt a mába. Hiszen a Tiszáról beszélünk és természetesen a Szamosról.

Ezekben a hónapokban tehát mindent megírnak a Tiszáról, egyszer és még egyszer és sokszor. Alig vagy egyáltalán nem emlegetnek azonban egyetlen szót. Ez a szó egyébként fájdalmasan ismerős: Trianon.

A földrajzi és gazdasági egység szempontjából nem volt a világon sok olyan ország mint az egykori Magyarország. A modernkor terminológiája szerint ez egy egységes régió volt, mely ráadásul nagyszerűen, a zindelyek természetességével csatlakozott a körötte levő régiókhoz. Ez volt sokáig nagy előnye és egyben tragédiája is ez lett a veszte is. A feldarabolásában érdekelték azok között osztották szét akiket csodás hírével és befogadó magatartásával ide vonzott.

Ebből az országból valóban csak egy folyó folyt ki és nem érkezhettek területére idegenek által szennyezett vizek.

Ott ahonnan most a cián érkezett, még ma is keletje van egy olyan mon-

dókának, mely így hangzik: „Egy folyó se folyjék ki az országból”. Ez jelentésében hasonlatos a „Dnyesztertől a Tiszáig”, szintén élő ottani jelszóhoz.

Az elmúlt évtizedek több oldalról is hozzánk érkező folyószennyezéseinek se szeri se száma. Az ezekről szóló hírek elenyésztek a proletár internacionalizmus nagy sülyesztőjében.

Csak kevesen gondoltak arra, hogy mi folyik például Romániában (s később -Romániából). A bolsevizmus primitív és semmit sem kímélő termelési hírekre beállított szemlélete mellett ott - a szerintük igazságtalanul keletre húzott határ mögött - még a Balkán is munkált. Hemingway jut mindegyre eszembe. Már nem tudom szó szerint idézni, de Erdélyről az egykori Trianonból tudósító körülbelül ezt mondta, néhány évvel a békeszerződés után: Azt hittük, a Balkánból Európát csináltunk, de Európából csináltunk Balkánt.

Hát itt vannak a cián gyökerei, kiégészülve a globalizáció gátlástalan tolakodó és semmivel sem törődő természetével, mely minden rést megtalált és kihasznál. De azzal a réssel amit a ciános tó gátján ütött, vajmi keveset törődött.

S milyen érdekes az a hasonlóság, mely a nacionalista román körök és a globalista ausztrál vezetés érvelése között észlelhető. Előbbi csak megtoldja a számára mindenkor szükséges xenofóbiával. A hangvételt még akkor ismertem meg, mikor ama Szamosparti város nagy cseresznyefáján üldögélve téríteni próbáltam.

Hogyan is szólnak most a román nacionalisták őszinte felháborodásának szavai, melyekkel az „ősi földjén békésen szendergő és mindenkor oly szelíd” népüket akarják felébreszteni?

A magyar fél túloz, hazudik, hasznos akar húzni. De nem hiányzik a gyermekérv sem. Mifelénk mosolyt vagy felháborodást fakaszt, de keletkezésének helyen nem sokat gondolkodnak azon, hogy elfogadják-e vagy sem: A halak meghűltek. Hideg volt a tél. (A halak filogenezise során először.) A magyar gyárak jól időzítettek, pontosan akkor, amikor Románia becsületesen jelzett egy kis ciánocskát, ők belezúditották a saját Tiszájukba a maguk szennyét is. (Talán még arról is gondolkodtak, hogy a Tisza visszafelé is folyjék.)

Íme hogyan is kell áthárítani a saját bűnt?

Erről egy családi történet is szól. 1848-ban az én családommal esett meg a könyvekben is feljegyzett eset, hogy egyik női felmenőnk a zalatnai erdőben a mócok kaszával koncolták fel és hasából a magzatot kivágva egy fára szúrták.

A történettel legnagyobb meglepetésemre Lancranjan és más Ceausescu-éra-beli szerzők műveiben találok, fordított formában. Később a különböző korokban magzatot kimetsző magyarok csak úgy sorjázta a román megemlékezésekben. Hasonló esetet azonban egyet sem tudnak bizonyítani.

Nem volt más sorsa a trianoni tárgyalások során Párizsba szállított bucaresti prostituáltak történetének sem. Lancranjan úr szerint a magyarok azért örvendhetek méltánytalanul szelíd bánásmódnak Trianonban, mert Budapestről Párizsba vitték a széplányokat. Szegény Apponyiék szobafogságáról, a magyar delegációval szembeni felháborító bánásmódról mit sem akarnak tudni. Ez így igaz, mert nekik így jó.

Jelenések

**A vizek pedig meghalának,
és a tél jege között halak tetemei
lepék el a szent folyók vizét.
És akkor hallotta, amint a hazugok
hazugsággal vádolják meg,
és látta ábrázaton a
gúnyos mosolyt.
És a világ minderről nem akart
tudni.
A vádaskodók pedig így szólának:
Vidd innen a te bizonyítékaidat,
és térj vissza maradék földedre,
és inkább azon munkálkodjál,
hogy általad mi boldoguljunk.
Mert ez a te dolgod immár
Az időknél végezetéig.**

A román csatlakozásban érdekelt Magyarország segítő erőfeszítései mit sem számítanak. Ők magyar összeesküvést emlegetnek a Tisza kapcsán, melynek célja, hogy uniós csatlakozásukat gátolja. Hogy éppen a túsul ejtett kétmillió ellen tennénk ez esetben, az nem érdekes. Romániában évszázados gyökere van a románok elleni összeesküvés mítosznak. Mindenkor jól fog.

Ráadásul ki lehetett provokálni néhány indulatos és tájékozatlan magyarból azt ami annyira kell a képár-

nyalásához. A hírek arcátlansága olyan mértékű volt, hogy előbb-utóbb berepült a követségre az olajos hering. Végre. Ez kellett nekik. A barbár ázsiaiak ismét kimutatták foguk fehérjét.

Mindezek közben a cián visszaérkezett Romániába. Még a Duna menti román városok lakói is lajtos kocsiokból ittak. A hír azonban nem ez volt.

Már az első napokban felajánlotta Magyarország a konkrét anyagi segítséget. A helyzet ismeretében szükséges és gyakorlatias lépés, de akaratlanul is újabb asszociációkat ébreszt. Az országnynál is nagyobb országrészt elnyert haszonélvező, aki büszkén nevezte magát évtizedeken át Európa leggazdagabb országának, nem volt képes élni a nagy nyereséggel s a megcsönkített, megkínzott vesztes segítséget várja saját alkalmatlansága következményeinek orvoslására. Míg ez a dúsgazdag ország „a nagy győzelem” óta eltelt 80 év alatt egyre alacsonyabba sülyedt, a világtörténelem által annál továbbra is nagyobb mértékben süjtött csonka és koldusszegény szomszéd, háromszor állt talpra a semmiből.

Mi történik itt? kérdezi a témában kevésbé járatos anyaországi.

Ez kérem a keleti és a nyugati civilizáció gondolkodásmódjának találkozása. Földrajzi elhelyezkedésünk és szerencsétlen etnikai környezetünk átka. A nyugati és keleti kereszténység rajtunk áthúzódó törésvonalának eredménye. Két gondolkodásmód és két életforma kényszerű találkozása, melynek – bár kisebb mértékben - még a románságon belül is vannak szenvedő alanyai. A görög katolikus és az ortodox románság ma is megoldatlan konfliktusára, a mesterséges etnikai beavatkozások ellenére fennálló Erdély-Regát (Örománia), belső román ellentétekre célok itt.

És most mi lesz? Kérdezzük mindannyian.

Reméljük a világ felismeri a katasztrófa valódi méreteit, valamint precedens értékét és összefog. Csak azt nem fogja érteni senki, miért jelenti nekünk ugyan azt az a két szó, hogy Tisza és magyar.

Egyébként pedig rendkívül érdekes lesz megfigyelni, hogy az osztrák szélöséget ostromozó Európa miként fogja kezelni például a román szélöséget. Petre Roman rókaravasz megnyilvánulásaiából láthatjuk, tudják ők mit vár el Európa. De azt is tudják, mit vár el tőlük a román belpolitika. Hogy mi lesz az eredmény?

Ez itt a kérdés.

VÁLASZTÁS VAGY TISZTÚJÍTÁS

A minap ért véget az RMDSZ “kisparlamentjének” a belső választásokkal foglalkozó ülése. A gyűlésen nem sikerült elfogadni teljes egészében a belső választások módszertanát szabályozó dokumentumot, de a körvonalak már elég egyértelműek.

Azt világosan látni, hogy bár a félig elkészült szabályrendszer megengedően fogalmaz, tehát bármely megyében lehet közvetlen választást tartani, a helyi szervezetek többsége az ún. elektoros módszert fogja alkalmazni. Akkor viszont legfeljebb SZKT-tisztújításról beszélhetünk.

S eljutottunk a címben foglalt – s immáron eldöntött – dilemmához, melyet nem más, mint az RMDSZ mindvégig Markó Bélát támogató ügyvezető elnöke, Takács Csaba fogalmazott meg, éppenséggel arra utalva, hogy amennyiben lemondunk az “erdélyi magyar parlament” választásának közvetlenségéről legfeljebb a testület (Szövetségi Képviselők Tanácsa, rövidítve SZKT) tisztújításáról beszélhetünk. Mint kiderült, a Szövetség második emberének politikai súlya ezúttal sem volt elegendő ahhoz, hogy a fősodor ellenállását leküzdje. (Látványos kudarccal 1996 nyarán érte még az ügyvezető elnökséget, mikor az kidolgozott egy igen alapos elemzést a saját RMDSZ-elnökjelölt indításának előnyeiről és hátrányairól, azzal a konklúzióval, hogy e lépés inkább káros volna, mint hasznos. A tragikomikus elemektől nem mentes, de a magyarságnak mindenképpen nagy kárt okozó neptuni tárgyaláson részt vett Frunda György várható pajzsa-emelésének lázában égő RMDSZ derékhad leseperete az érveket és nagy többséggel szavazta meg mind a saját elnökjelölt indításának ter-

vét, mind Frunda György jelöltségét.)

Taktikai hibát is elkövetett az Ügyvezető Elnökség, mely ahelyett, hogy a választások közvetlenségét eleve adott feltételnek tekintette volna s a megyei szervezetekkel a hogyanról tárgyalt volna, egyfajta közvélemény-kutatást tartott: kikérte a megyék véleményét arról, hogy ún. elektoros avagy közvetlen választást ohajtanak-e. S láss csodát, az “elektoros” módszer nagy többséget nyert. Ennek persze két oka van. A megyék úgy vélhették, (s a később a döntéshozó testület elé került tervezetben ez így is szerepelt, csak később módosult), hogy az elektorok kiválasztásának módját ők maguk határozhatják meg, így ez egyszerre jelent fáradság- és költségkímélést valamint a saját hatalmuk átmentését. De ahhoz, hogy az egész belső választási problémakomplexum jelentőségét érzékelhessük, a kérdést a maga történetiségében kell megvizsgálunk, vagyis vissza kell térnünk az 1992. október 25-én elfogadott Kolozsvári Nyilatkozatig.

Ekkor nyilvánította ki ugyanis az erdélyi magyarság politikai érdekképviseletének két kongresszus közötti (akkori) legfelső döntéshozó szerve, a Küldöttek Országos Tanácsa az erdélyi magyarság belső önrendelkezési igényét s fogalmazta meg ezen alapuló autonómiakövetelését. A Kolozsvári Nyilatkozat állt a Szövetség belső önépítkezési koncepciójának 1993 ja-

nuári átszabása mögött: a belső önrendelkezés volt az elvi alapzat, melyre az állammodell mintázó szervezeti keretek, az alsóháznak megfelelő SZKT, a felsőház analógiáját jelentő Szövetségi Egyeztető Tanács, a kormánynak megfelelően létrehozott ügyvezető elnökség valamint a bírósági hierarchiát helyettesítő bizottsági rendszer épült. Ahhoz, hogy az egész állammodell ne legyen üres formalizmus, vagy az éltek játéka, ahogy azt az ellen-drukker balliberális szerzők láttatni igyekeztek, mielőbb meg kellett volna szervezni az erdélyi magyarság belső választását. Erre 1993 és 1995 között – a brassói kongresszus által előirányzott időben – minden lehetőség megvolt. A választóközönség még nem fordult el az RMDSZ-től, megvolt még egyfajta lelkesedés az emberekben a kezdeti optimizmus, a 89-es illúziók szertefoszlása dacára, amit mi sem ábrázol jobban, mint az, hogy ebben a periódusban az RMDSZ felhívására rekordidő alatt gyűlt össze félmillió aláírás a Szövetség oktatási törvényjavaslatának támogatására. A sajtót, és az egyházakat is teljes mértékben fel lehetett volna sorakoztatni a gondolat mögött. A belső választás intézményesítése élő kapcsolatot jelentett volna az RMDSZ-politika és az egyre inkább leszakadó s közönyössé váló választóközönség között. A választást logikusan meg kellett volna előznie az erdélyi magyarság nemzeti kataszterének összeállításának: vagyis egy olyan választási névjegyzék létrehozása, melyben minden olyan erdélyi magyar regisztrálásra kerül, aki részt kíván venni a magyar nemzeti önkormányzat építésében. De Markó Béla és Takács Csaba, egy olyan, a nemzeti értékeken nagy előszeretettel gúnyolódó s magyar elhivatottsággal felettébb nehezen vádolható balliberális “szakértőt”, név szerint Magyar

Nándor Lászlót bízta meg ezzel a feladattal, aki az SZKT színe előtt elismerte, hogy a feladat meghaladja képességeit, de ezzel egyidőben *nem* nyújtotta be a lemondását. És sajnos nem is mentették fel. Eltelt az előirányzott két év és érdemben a belső választás valamint a magyar kataszter ügyében nem történt semmi. Ez volt az ok, amiért elváltak az autonóm önépítkezést, a nemzeti önkormányzatot komolyan vevő ún. radikálisok és Markó Béla útja. A szakításhoz persze hozzájárult az elnök Neptun-ügybeli szereplése (nem ismerte el a nyilvánosság előtt, hogy nemcsak tudott a készülő tárgyalásról, hanem ellenezte is azokat, amivel egyértelmű helyzetet teremthetett volna) valamint a Nagy Benedek ügyben tanúsított magatartása. (midőn az RMDSZ csík széki parlamenti képviselője egy gyalázkodó röpiratban nekitámadt a tiszteletbeli elnöknek, Markó Béla ahelyett, hogy rögtön Tókes László mellé állt volna, két hét késéssel válságtábot hívott össze, ezzel is azt a látszatot keltve, hogy válság van). E jogos kérélyeket Borbély Imre nyílt levele foglalta össze 1995 áprilisában, melyet csak az anyaországi média csúsztatásaival s az érdemi kérdések megvitatásának leszabotálásával sikerült hatástalanítani (Baracs Dénes MTI tudósító pamfletnek nevezte a tanulmányt, holott annak semmi köze nem volt ehhez a műfajhoz: nem sarkított, nem élcelődött, száraz tényeket helyezett egymás mellé. De a pamflet megnevezésre nyelvpolitikai okokból szükség volt, akkoriban ugyanis az anyaországban ez Csurka István 1992-es, egyébként szintén alaptalanul pamfletnek nevezett és széles körben megbélyegzett gondolataira asszociált, Erdélyben pedig Szócs Gézának Tokay ellen megírt valóban vérbeli pamfletjére.)

1995 májusában Markó Béla megkapta második mandátumát azzal együtt, hogy a legfontosabb kérdésekben nem ért el előrelépést. Érezhette tehát, hogy többséget tud a háta mögött akkor is, ha nem teljesíti a rábízott programpontokat, így a belső választások és a katasz-

ter kérdése következőben zárójelbe került. Közben 1996-ban az RMDSZ kormányra lépett és ott is ragadt megannyi becsapottság, megalázás és eredménytelenség dacára, úgy, hogy közben még saját szavának hitelét is 1998 októberében odadobta a hatalom megőrzésének kedvéért. Markó állt voltaképpen az önfeladó neptuni politizálás élére. Így nem volt meglepő, hogy elnyerte a harmadik, 2003-ig szóló mandátumát is tavaly májusban.

A belső választások jelenlegi formájában való, küszöbön álló megszervezése tipikus pótcselekvés. Eredeti értelmét minden síkon elvesztette: a legitimitást nem viszi le a legbiztosabb alapig, amit pedig a civilizált világban jelenleg egyeduralgó demokrácia-felfogás megkövetelne. Nem kapcsolja be az RMDSZ vérkeringésébe a passzív tömegeket. Nem az erdélyi magyarság választ, hanem az RMDSZ tagság. S ezzel összefüggésben nem készült el az a felbecsülhetetlen értékű adatbázis, az erdélyi magyar kataszter, mely egyszerre szolgálhatna egyfajta nemzeti szindikátus-

ként, összehozva a magyar munkavállalót a magyar munkaadóval, továbbá választási névjegyzékként, és az anyaországi státusztörvény alapjaként. E választásnak nevezett tisztújítás nem sok értelemmel bír. Legfeljebb annyival, hogy Markó Béla ezentúl nemcsak azzal dicsekedhet, hogy az egyébként nagyrészt státusból eredően delegált és nem választott kongresszusi küldöttek többségét tudja maga mögött, hanem az úgymond "belső választás" útján létrejött erdélyi magyar parlament támogatását is. Mert hogy a Markó Bélát érdekmegfontolások alapján támogató középgárda cseréjére ez a választás nem lesz alkalmas, azt nem nehéz megjósolni. A középgárda cseréje nélkül pedig a jelenlegi bebetonozódott RMDSZ-hatalom még így, hitelét veszelve, több mint három év kudarcos politizálás után is megrendíthetetlen.

Borbély Zsolt Attila
(Magyar Demokrata)

Átalvető

Megjelent testvérlapunk, az Átalvető legújabb, márciusi száma.

NÉHÁNY CIKK A TARTALMÁBÓL:

- Harrach Gábor: Kisebbségi politika és európai normák
- Marosvásárhely véres márciusa: Egy szemtanú naplójából
- Király Károly levele Kincses Elődhez
- Portré Pápai Zoltán professzorról
- Mit ér a magyar, ha csángó?
- Székelyföldi várak
- Benkő Samu: Bolyai János

EGY PÉLDÁNY ÁRA:

Egyéni postázással: 150,- Ft
Csoportos postázással (Minimum 10 példány!): 125,- Ft
Külföldre (nyugat) 420,- Ft

Az előfizetéseket egyszerű postai utalványon kérjük feladni a következő címre: EMTE 7101 Szekszárd I., Postafiók: 480

Kisebbségi áramszünet a schengeni fal tövében

avagy a kárpátaljai magyarság létesélyei az ezredforduló küszöbén

A mai Kárpátalja négy történelmi magyar vármegye Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros – területén (illetve azok egy részén) helyezkedik el, közel 13000 km²-nyi területen, 1 millió 250 ezernél több lakossal. Ebből – a legutóbbi, 1989-es szovjet népszámlálás adatai szerint – 156 ezer a magyar nemzetiségű.

Történetileg a vidék egy évezreden át Magyarországhoz tartozott. Az első világháborút követően a trianoni békeszerződés nyomán a Csehszlovák Köztársaság kötelékébe került (1919. május 6.). Az első bécsi döntés értelmében 1938. november 2-án az Ungvár-Munkács-Beregszász tengely mentén az alföldi részt visszacsatolták Magyarországhoz, miközben a főleg szlávok lakta hegyvidék csehszlovák kézen maradt önálló közigazgatási egységként (Podkarpatska Rus), 1939. március 15-én a magyar csapatok elfoglalták Kárpátalja egészét, amely így 1944 októberéig újra Magyarországhoz tartozott. Ekkor a vidéket megszállták az ún. felszabadító szovjet csapatok, és saját érdekerületüké tették, amit több hónap átmeneti állapot után aztán az 1945. június 29-én megkötött szovjet-csehszlovák szerződés szentesített. A vidéket 1946-ban az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Kárpátontúli területe néven az akkori Szovjetunió legkisebb közigazgatási egységévé szervezték, s ez a státusa megmaradt egészen 1992. augusztus 24-éig. Ekkor a széthulló Szovjetunió romjain kikiáltják Ukrajna függetlenségét, s attól kezdve Kárpátalja ennek az új államalakulatnak képezi részét, hivatalosan továbbra is "Kárpátontúli terület" néven.

Ha a rövidebb életű és átmeneti alakulatokat – például az 1919-es Magyar Tanácsköztársaságot vagy a Huszt székhellyel 1938-ban szervezett Karpatszka Ukrajina nevű bábállamot – nem tekintjük, akkor is öt különböző államnak lehetett a polgára az, aki ha nem mozdult is ki a falujából, de ezen a tájon a század elején született. Ráadásul – a hat éves magyar visszacsatolást nem számítva – ezeknek a hatalomváltásoknak a során az itt élő magyarság kisebbségi vödörből kisebb-

ségi csöbörbe esett, s a különböző államok és rendszerek válogatott módszerekkel igyekeztek ellehetetleníteni, asszimilálni, megtizedelni, szülőföldjéről elűzni. Ezzel kapcsolatban – és főleg a régió magyarságának a szovjet megszállást követő évtizedeit tekintve – állíthatjuk, hogy Kárpátalja magyarsága a halmozottan hátrányos helyzet tehertételével keresi a helyét az átalakuló európai erőviszonyok közepetén.

Halmozottan hátrányos helyzet

Lélekszám. Az anyaországtól elszakított magyar népcsoportok közül – a ráadással egy kis lélekszámú közösség volt a legkisebb lélekszámú.

Aligha szorul bizonyításra, hogy a milliósnál mindenképpen nagyobb erdélyi vagy a félmillióst bőven meghaladó szlovákiai magyar etnikumhoz képest a kétszázézetet sem elérő magyar populáció sokkal elesettebb, hátrányosabb helyzetű.

Bizonyos lélekszám alatt egy elszigetelt népesség nem képes a reprodukcióra, s még kedvező létfeltételek közepette is lassú kihálásra vagy felmorzsolódásra-asszimilálódásra van ítélve. Ráadásul egy kis lélekszámú közösségben sokkal lassúbb a kiválasztódás, ritkábban születnek kiugróan nagy tehetségek, nemzedékek nőnek fel, amíg kiválik egy nagy zeneszerző, költő vagy akár egy igazi "népvezér". Lassan alakul ki és kisszámú marad az értelmiségi elit, a pedagógusi-könyvtárosi-népművelői gárda, az írói-újságírói műhelyek sora, a művészek tábora, az orvosi-ügyvédi-jogászai és a kutatói-tudósi réteg. Ez a lassú kiválasztódás

azután – második fokon – visszahat: követhető példák, mintául szolgáló tapasztalatok hiányában az új és újabb nemzedékek számára egyre nehezebbé válik a kiemelkedés.

Politikai-gazdasági nyomás.

Egy időben divatos volt az a megállapítás, amely szerint Magyarország a szocialista tábor legvidámabb barakkja. A kárpátaljai magyarság helyzetét jellemezve ezt a metaforát úgy módosíthatjuk, hogy e nemzetrésznek viszont a "legsomorúbb kaszánya" jutott: ez a magyar kisebbség szenvedte meg leginkább a kommunista rezsim embertelenségét, mert a tábor leghatalmasabb és a torz elképzeléseket legkövetkezetesebben végrehajtó országához kötötte sorsa. És itt sorolhatnánk a tényeket: az 1944-es etnocidiumot (a sztálini hatalom gyakorlatilag a teljes munkaképes magyar férfilakosságot deportálta); az államosítást és kollektivizálást, amely egyik utódállamban (és Magyarországon) sem zajlott le olyan erőszakosan, mint itt; a vallási felekezetek felszámolására és korlátozására irányuló intézkedéseket; a teljes magyar intézményrendszer felszámolását és szovjet vágányra történő átállítását stb. – a nyolcvanas évek végétől kezdődően napvilágra került e tárgyú dokumentumok nem hagynak kétséget afelől, milyen viszonyok uralkodtak "az ördög birodalmában".

Elszigeteltség. Azzal, hogy Kárpátalja magyarsága történetesen épp a Kelet-Európát saját befolyási övezeteként birtokló nagyhatalom kötelékébe került, még egy vonatkozásban vált hátrányos helyzetűvé: a leghosszabb időn keresztül és a leghermetikusabban ez a magyar etnikum volt elzárva anyaországtól. Két szempontból is: egyrészt a "nagy testvértől" való félelmében a hivatalos Magyarország nem vett (nem vehetett) tudomást az itteni magyarságról, mint ahogy ez utóbbi sem kereshetett intézményesen kapcsolatot amazzal; másrészt a személyes kontaktus is szinte lehetetlenné vált. És ugyan az anyaország részéről a határon túli magyarság más csoportjaival szemben is volt elszigetelődési kényszer, de például Csehszlovákiába utazni Magyarországról (és fordítva) minden további

nélkül lehetett, és a könyvek, lapok is viszonylag szabadon áramolhattak; Erdély pedig akár szellemi önállásra is berendezkedhetett, hiszen ott a művelődési-oktatási intézmények, színházak, lapok, egyesületek tucatjai, írástudók százai-ezrei és a nemzetiségi kultúra befogadónak százezrei tartották ébren a magyar hagyományokat, míg Kárpátalján a második világháborút követően (S. Benedek András megállapítása szerint) nemcsak az írók, hanem jószerével az olvasók is hiányoztak.

Kolozsvár, Pozsony, Újvidék soha nem rekesztődött ki annyira a magyar köztudatból vagy a hivatalos tudomásulvételből, mint Ungvár vagy Beregszász. Erdélyi, felvidéki, délvidéki magyar alkotókkal, intézményekkel mindig is volt nexusa az anyaországnak, Kárpátalja azonban még tízegyházy évvel ezelőtt is szinte kirekesztett tartománynak számított. A politikai elzártság egészen a nyolcvanas évek végéig fennállt, ezt mostanra felváltotta a gazdasági hermetizáció (erről később szólunk), illetve egy újabb politikai elszigetelődés veszélye van kibontakozóban, amely Kelet-Közép-Európa szerencsésebb felének nyugati integrációja nyomán következik be (a kérdéssel tanulmányunk utolsó fejezetében még foglalkozunk).

Tekintsük át, hogy a kárpátaljai magyarság válságát előidéző tényezők hogyan alakultak át mára, és milyen újabb fejlemények akadályozzák a kibontakozást.

A válság elmélyülésének okai

Megkockáztatható a kijelentés, miszerint a kárpátaljai magyarság ma, az ezredforduló küszöbén, szorongatottabb helyzetben és súlyosabb válságban van, mint az elmúlt évtizedekben bármikor. Lássuk, miért!

(3.1. Gazdasági nyomor) A korábbi politikai kaszárnyát felváltotta a gazdasági és szociális nyomortanya.

A tárgyalt térségben igen súlyos gazdasági krízis alakult ki: a Szovjetunió centralizált, tervutasításos, pártfegyelmével működésben tartott gazdasági mechanizmusa széthullott, s illúzió volt azt hinni, hogy ennek ukrain romjain azonnal egy működőképes piacgazdaság alakulhat ki. Míg az elfogadható mértékű szociális gondoskodást a politikai és emberi jogok nagy részének megvonásával vagy korlátozásával egybekapcsoló korábbi rendszer keretei között az állampolgárok, ha nem kerültek összeütközésbe a ha-

talmi struktúrával, valamelyes létbiztonságot élvezhettek, addig a független Ukrajna kötelékében a bizonyos korlátok közé vont, ám mégis érvényesülő demokráciához és szabadságjogokhoz "árukapcsolás" gyanánt az új ország polgárai megkapták a totális gazdasági és szociális kiszolgáltatottságot.

Ukrajnában évekig rohamosan csökkent a termelés, mára jó hírek számít, ha az újság arról számol be, hogy valamely gazdasági szférában "megállt a termelés visszaesésének növekedése"; évekig tartott a hiperinfláció, amely elszegényítette a lakosságot (a megtakarítások elvesztek); egyre nagyobb mérvű a belső és külső eladósodás; nem alakult ki a piacgazdálkodáshoz szükséges bankipénzügyi és kommunikációs infrastruktúra; hiányos a törvényi szabályozás; elképesztő méreteket ölt a korrupció, a gazdasági bűnözés stb. – mindez roppant kaotikus viszonyokat teremt, destabilizálja a társadalmat.

Úgy látszik, *nem tud egymásra találni az a politikai erő és az a politikai akarat, amely befolyását tekintve eléggé erős, szándékát tekintve pedig eléggé érdekelt lenne az országos válság felszámolásában.* A zavarosban igen jól tudnak halászni mindazok, akik saját rövid távú érdekeiket előbbre valóknak tartják az amúgy is nehezen elérhető általános felemelkedésnél, és egyre érzékelhetőbbek azok az erővonalak is, amelyek mentén a helyzet normalizálódásában ellenérdekelte csoportok sorakoznak fel – a Szovjetunió visszaállításának (vagy legalább az Oroszországgal való egyesülésnek) a szükségességét hirdetőik mind hangosabb csoportjától a gazdasági egyeduralomra politikai eszközökkel törő régi-új elvtársakon át egészen a "rendcsinalásra" szívesen vállalkozó militáns szélsőségesekig.

A hétköznapi tapasztalások nyelvére lefordítva ez nagyjából a következőket jelenti:

Az alapvető szükségleti cikkek, az energiahordozók és a szolgáltatások ára világgpiaci szintre állt be, miközben az átlagjövedelmek alig haladják meg a magyarországiak felét-negyedét. Legutóbb a megyei sajtóban lehetett arról olvasni, hogy Leonyid Kucsma ukrán államelnök – idézem – "megvétozta azt a törvényt, amely (...) 73,7-ről 118,6 hrivnyára (33 dollárra) emelte a létminimumot és 55-ről 148 hrivnyára (41 dollárra) a minimálbért." Ez a vétó azt jelenti, hogy – átszámítva – az ukrain hivatalos létminimum 4500 Ft maradt, a minimálbér pedig 3400 Ft! Jegyezzük meg, hogy 1 kg kenyér ára 70 Ft körül van, ami azt jelenti, hogy a hivatalos létminimum egy kenyéren és vízen élő, nem tisztálkodó és kukák-

ból öltözködő hajléktalannak az élet-színvonalát feltételezi. A minimálbér erre sem elég!

Ugyanez a lapszám közli az 1998. első félévi ukrainai átlagjövedelmet. Ez alig 10 000 Ft-nak megfelelő összeg. Ennyit keres például egy osztályfőnökséget is vállaló középiskolai tanár.

Az átlagos nyugdíjak összege a megállapított minimálbér körül mozog, ennél többet csak bizonyos kiváltságos helyzetűek (pl. háborús veteránok) kapnak.

Súlyos következményekkel jár, hogy nő a valódi és rejtett munkanélküliség. Statisztikai adatokra itt fölösleges hivatkozni, hiszen pl. az évekkel ezelőtt leállt gyárak dolgozói hivatalosan nem munkanélküliek, hanem fizetés nélküli kényszerszabadságon vannak; nehéz lenne megállapítani azoknak az alkalmazottaknak a státusát is, akiknek hivatalosan szintén van munkahelyük, talán dolgoznak is ott, ám cégük-hivataluk fizetékép-telen, így a bérek számfejtése helyett munkáltatójuk azt tartja nyilván, hány havi az aktuális bérelmaradás.

Mielőtt feltennénk a kérdést, hogy akkor vajon miből élnek az emberek, essék szó, legalább az említés szintjén, az egészségügyi katasztrofális helyzetről és a civilizációs "minimum" hiányáról.

Egy nemzetközi (valójában magyar-magyar) orvoskonferencia svédországi (magyar) résztvevője nemrégiben nyilatkozott a rádióban: nagyon hasznos az ilyen tanácskozás, mert a nyugati világ képviselői legalább értesülhetnek arról, hogy pl. Kárpátalján vannak olyan kórházak, ahol napokig nincsen meleg víz. Ennek hallatán jelen sorok írója nem tudta megállni, hogy fel ne kacagjon, mert eszébe jutott, hogy amikor édesapja lábtöréssel került kórházba, az egész épületben annyi víz nem akadt, amennyivel az orvosságait bevehette volna. A hozzátartozók magától értetődő természetességgel hordták hazulról betegeiknek a vizet műanyag flakonokban, hogy a gyógykezelték reggelente meg tudjanak mosakodni. Ugyanígy ma már senki sem csodálkozik azon, hogy nem csupán a gyógyszereket, injekciós felszereléseket, katétereket stb. kell bevinni a kórházba, hanem a lepedőt és a kötszert is.

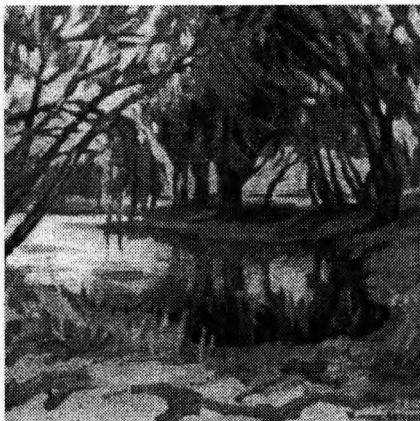
Az egészségügyhöz hasonló rossz helyzetben van a legtöbb államilag fenntartott intézmény is. A kárpátaljai magyarságot talán az oktatás és a közművelődés állapota érinti leginkább. Az oktatás elvi kérdéseit most mellőzve említsünk meg annyit, hogy sok iskolában telente még decemberben sem kezdik el a fűtési szezont, a téli szünet pedig – energiahány mi-

att – december 22-étől január végéig tart, azaz több mint egy hónapon át. Állandóak a tankönyvellátási gondok, nincsenek megfelelő szemléltető eszközök, és néhány kiemelten kezelt iskolától eltekintve, szó sincs számítógépes felszereltségről. Ennél is rosszabb helyzetben vannak a könyvtárak, művelődési házak: sem fűtésre, sem az épület karbantartására, sem az alkalmazottak bérének időben történő kifizetésére nincsenek meg a pénzügyi feltételek. Néhány évvel ezelőtt ezek az intézmények a nemzeti kisebbség identitásának megőrzésében jelentős szerepet játszottak, mai működésképességük ennek véget vetett.

Csak a fűtés kapcsán érintettük eddig az energiahordozók problémakörét. Sajnos, nem csupán finanszírozási gondokról van szó, hanem országos méretű energiaválságról. 97/98 telén az ukrainai sajtó tragikus hangnemben tudósított arról, hogy az ország villamosenergia-rendszere az összeomlás határán áll, és minden eddiginél szigorúbb korlátozásokra lehet számítani. A lakosság mindezt saját bőrén is megtapasztalta: míg korábban csupán heti egy-két alkalommal kellett néhány órás áramkimaradásra számítani, ezt követően a hét három napja gyakorlatilag áramszünetesnek számított. A jobban ellátott városokban, pontos ütemterv szerint, más-más negyedekben más-más napokon kapcsolták ki a villanyt napi 6-8 órára. Faluhelyen ennél is rosszabb volt a helyzet. A kisebb lélekszámú, elszigeteltebb településeken több napos teljes kimaradások voltak. 98/99 telére jobbra fordult a helyzet, ám ennek tragikus előzményei voltak: a 98 novemberében Kárpátalján nagy pusztításokat végző árvíz következtében a régiót katasztrófásította övezetnek nyilvánították, és így megszüntették az áramkorlátozásokat. Ám az országos helyzet mit sem változott, az energetikai ipar teljesítőképessége semmit sem javult. Az újabb nukleáris katasztrófa lehetőségét magában hordozó csernobili atomerőművet is azért nem lehet leállítani, mert az általa termelt energia hiányában a helyzet még rosszabb lenne.

Szólhatnánk még a vízhiányról, a közutak siralmas állapotáról, a telefónia kezdetleges voltáról, arról, hogy a városokban heti három, a falvakban pedig csupán heti egy (!) alkalommal hozzák ki a postát stb. – ám talán az eddig felvázolt kép is igazolja az állítást: európai civilizációs normákkal mérve Kárpátalja nyomortanyának tekinthető.

A gazdasági és szociális kiszolgáltatottság, a megélhetés lehetetlensége alantas, olykor emberhez méltatlan,

nem ritkán törvénytelen vagy bűncselekménynek számító pénzszerzési tevékenység végzésére kényszeríti az ukrainai lakosság – így a kárpátaljai magyarok – jelentős részét. (Országos felmérés szerint csak minden harmadik ember van abban a helyzetben, hogy munkahelyén keresett fizetéséből éljen.) Mérnökök állnak be bolti eladónak, egyetemi kutatók vágnak bele kényszervállalkozásba, se szeri, se száma a feketén dolgozó autó- és tévészelőknek vagy más "ezermestereknek". A kiszolgáltatottak többségét azonban a "kereskedelem" legmélyebb bugyra szippantja be: piaci árusnak állnak, hozzák-viszik a portékát határon át, oda és vissza (beletartozik "munkaidejükbe", ha 5-6 órát kell állniuk az átkelőknél), eközben nevésségesen alacsony haszonra tesznek szert, de egyszerűen nincs módjuk másból megélni.

Mindaz, amit idáig elmondottunk, általános országos válságról tanúskodik, és elsősorban nem a magyar kisebbség problémájaként értelmezendő. Annak azonban, hogy Ukrajnában ilyen viszonyok uralkodnak, igen jól tapintható hatása van a kárpátaljai magyarság életlehetőségeit illetően. Lássuk, melyek ezek a hatások, melyek a krízis-jelenségek!

A magyarság lélekszámának csökkenése

A legutóbbi népszámlálás 1989-ben 156 ezer, pontosabban 155,7 ezer magyar lelket mutatott ki Kárpátalján.² Ez abszolút számát tekintve közel háromezerral kevesebb, mint amennyit a tíz évvel korábbi, a 79-es állapotot meg (158,4 ezer). Önmagában ez nem jelentős csökkenés, ám két ok miatt túlmutat önmagán.

Az egyik az, hogy a háromezer fő elvesztése a területi egység összlélek-

számának dinamikus gyarapodása közepette történt, így a magyarság részaránya a közigazgatási egységek tekintett Kárpátalján 13,7%-ról 12,5%-ra esett vissza tíz év alatt, azaz miközben a magyarság lélekszáma csökkent, aközben a vele együtt élő (főleg szláv) népesség növekedett. Az utóbbi években ez a tendencia csak annyiban módosult, hogy a tömeges kivándorlások következtében Kárpátalja összlélekszáma csökkenni kezdett (95-97-es adatok), ám ezen belül a magyarság fogyása a gyorsabb, így részaránya a lakosság egészében tovább esik (1996-ban pl. 12% volt).

A másik elgondolkoztató tényezőt azzal kapcsolatban fogalmazhatjuk meg, hogy a tíz évvel ezelőtti háromezres csökkenés egy igen jelentős növekedési várakozással szemben következett be.

Miről is van szó? Arról, hogy a hivatalos statisztikákkal szemben a kárpátaljai magyarság önképében egy nagyjából 200 ezres közösség ideája élt. A hivatalos és becsült adatok különbségét az érzelmi okokon túl pontosan megnevezhető történelmi tapasztalatok indokolták. Ezek közül kettőre talán érdemes kitérnünk.

A már említett 1944-es deportálásokat csupán a magyar (és német) férfiakat érintették. Akik valódi nemzetiségük helyett oroszoknak, ukránoknak, szlováknak vallották magukat, elkerülhették Sztálin lágerreit. Talán ezrek vagy akár tízezrek estek így ki a statisztikák megfelelő rubrikájából: az elhurcoltatás félelmében közölt adatokat a hatóságok rögzítették (vagy ha nem is: az érintettek később akkor sem mertek mást mondani), és hamis nemzeti-ségüket örökölték gyermekeik is.

Második kitérőül a magyar ajkú görög katolikusokat kell említenünk: amikor a szovjet hatalom számba vette új alattvalóit, többük nemzetiségét önkényesen megváltoztatta. Így lettek a románok moldovánok, a ruszinok ukránok – azokkal a magyarokkal együtt, akik a görög katolikus egyházhoz tartoztak, amely felekezett a Kárpátalján élő szlávok nemzeti egyházának tekinthető. Ezeknek az ukránra tett magyar görög katolikusoknak a számát 30 ezerre becsülték a szovjet éra előtti egyházi nyilvántartások alapján.

Nos, 1989-ben már nem volt diktatúra, a peresztrojktól volt hangos a világ, s a Szovjetunióban először történt meg, hogy a népszámlálás során szabad bevallás, bemondás alapján töltötték ki a nemzetiségi rubrikát, s nem kérték a személyi okmányokat. Joggal volt várható, hogy mindazok – és mindazok utódai –, akik a fentebb említett okok miatt eddig más nemzete-

ket gyarapítottak, most végre magyaroknak íratják be magukat. Erre a várakozásra következett hideg zuhanyként a háromszoros csökkenés.

Az okok elemzése külön tanulmányt érdemelne; itt említsünk három valószínű tényezőt: 1) kivándorlás; 2) asszimiláció; 3) negatív vagy stagnáló népszaporulat.

Nem véletlenül szerepel első helyen a legsúlyosabb tényezőnek tartott kivándorlás. Erről hivatalos adatokat igen ritkán publikálnak. Egy hét évvel ezelőtti közlés szerint 1980 és 1992 között (12 esztendő alatt) Kárpátaljáról 8 ezer 200 fő emigrált, s bár nemzetiségi összetételükről nem árultak el semmit, feltehető, hogy a Magyarországra települő 4860 fő nagy többsége magyar volt.³ Becslések, íélig legális csatornákon beszerzett adatok alapján történő számítások szerint arra lehet következtetni, hogy Kárpátalját az utóbbi időben évente átlagosan 500-nál alighanem több, de 1000-nél valószínűleg kevesebb magyar hagyja el.⁴

Az elmúlt időszakban, a gazdasági helyzet romlásának arányában, a kivándorlás felgyorsult, és ha ez a tendencia folytatódik (márpedig mi állítaná meg?), akkor a magyarság etnikai határai egyre inkább elmosódnak, az egy tömbben élők közössége szigetekre szakadhat, a Felső Tisza mentén élő szórványmagyarság fel is morzsolódhat. A kárpátaljai magyarság egésze pedig – mint közösség – működésképtelenné válhat.

Kvalitás-vesztés, az utánpótlás hiánya

A következő válság-tényező a minőségi sorvadás. A kivándorlók többsége ugyanis értelmiségi, akiknek a számaránya a korábban említett többszörösen hátrányos helyzet miatt amúgy sem volt túl magas. Eddig is akadtak hiányszakmák, de mára nemcsak a magyar jogászok, ügyvédek, közgazdászok, szociológusok, néprajzosok számítanak fehér hollónak, hanem ijesztően csökken az orvosok, mérnökök, pedagógusok és művészek száma is. A közösség oda jutott, hogy a nemzetiségi szervezetek élére állt "vezérek" közül is nem egy nyugatabbra költözött.

Az áttelepülők igen jelentős hányada pályáját most kezdő vagy tanulmányait most befejező fiatal, akinek távozása tovább rontja a közösség reprodukciós esélyeit. Mert lehet ugyan vitát folytatni arról, hogy a szellemi vezércsapat (értelmiség) nélkül maradó és előregedő etnikum meddig tarthat-

ja meg vitalitását, az azonban nyilvánvaló, hogy – mint közösség – szerves egésként nem képes sokáig funkcionálni, és súlyos működési zavarok lépnek fel életében. Említsük csupán a pedagógushitányt: a magyar iskolákban egyre több olyan oktatót alkalmaznak, aki maga nem járt magyar iskolába, a nyelvet csak töri, szaktárgya kifejezéseit alig ismeri. (Sok iskola azzal kezdi a tanévet, hogy a nyár folyamán áttelepült pedagógusok helyét próbálja betölteni. Eközben ad absurdum az is előfordul, hogy az áttelepült pedagógus szabolcsi osztályába Kárpátaljáról érkezett szülők gyermekei is járnak: kárpátaljai tanerő kárpátaljai nebulókat okít – Magyarországon.)

A kvalitás-vesztés nem csupán a magyarság kivándorlásának a következménye. Minőségi romlás állt be a legfőbb kiváltó ok, a gazdasági krízis nyomán is: a magyar intézmények, a sajtó, az iskolák stb. nemcsak azért mutatnak hanyatlást, mert romlik szemlélyi állományuk, hanem azért is, mert az ezen intézmények fenntartására fordítható pénz nem tesz lehetővé minőségi munkát. Alulfizetett pedagógusok a fűtetlen iskolában – bárhogy is igyekezzenek – nehezebben tudnak feladatuk magaslatára állni, mintha életkörülményeik biztosítva lennének.

Egy kis visszatekintés

Szovjet éra: "háztáji ellenállás". Az ötödéfszázados szovjet uralom ideje alatt a vidék magyarsága összességében megőrizte tartását, önbecsülését, identitását. Ha másutt nem, hát kis falujában, templomában, saját telkénportáján vagy a magára csukott lakás családi mikrokozmoszában megteremtette azt a világot, amelynek alig volt köze a szovjet valósághoz. Ahogy a zsebkendőnyi háztáji földjén megtermelte mindazt, amire családjának szüksége volt (és itt végezte el, amit a kolhozmezőkön többé-kevésbé elszabotált), ugyanúgy "háztáji gondolkodásában" soha nem azonosult az őt körülvevő világgal: nem érzett iránta elkötelezettséget, inkább ellendrukker volt, mint pártoló. Óráját nem járatta Moszkva szerint, nem tanult meg rendesen oroszul, gyerekeit lefordíthatatlan nevére keresztelte. A magyar rádiót hallgatta, a magyar tévét nézte, magyar újságot és magyar könyvet olvasott (ha hozzájutott). Nem sietett funkciót vállalni, nem lépett be a pártba, csak ha nagyon kellett (akkor sem meggyőződésből, hanem hogy egy tagsághoz kötött magasabb beosztást megkaphasson).

A kárpátaljai magyar ember, ha nem is zárkózott el az új világ "vívmányaitól", életvitelében, főleg falu helyen, ragaszkodott a hagyományokhoz: megtartotta ünnepeit, a régi szokások szerint udvarolt, házasodott és temette el halottait. Tudatában volt hovatartozásának, s míg hivatalosan, adminisztrációs szempontból helyel-közzel el is fogadta hazájának az országot, amelyben lakott, emocionálisan elsősorban szülőföldjéhez, Kárpátaljához, falujához-városához kötődött, Magyarország pedig, ahogy ma mondanánk, a virtuális haza szerepét töltötte be érzelmeiben.

Évtizedeken át nem volt számottevő a magyarság elvándorlása sem Magyarországra,⁵ sem a Szovjetunió belséjébe, bár például az ország túlsó felében szolgáló katonafiatalokat ezer módon kecsegtették: maradjanak szolgálati helyükön, települjenek le ott. Am erre alig-alig akadt példa.

A kárpátaljai magyarság nyelvileg alig asszimilálódott. Statisztikai adatok alapján állítható, hogy a magukat magyar nemzetiségűeknek vallók kb. 90%-a egyben magyar anyanyelvű is volt.

Évtizedeken keresztül erőltette a hatalom az "internacionalista" iskolákat: olyan falvakban, ahol akadt csekélyke nem-magyar lakosság is, vegyes tannyelvű iskolát nyitottak, a magyar tanintézmények keretei között pedig ukrán vagy orosz osztályokat indítottak, s ezek, kiemelt kezelésük révén, presztizs-osztályokká váltak, dagadni kezdtek, mert a magyar szülők nem kis hányada (gyermekeik könnyebb boldogulását remélve a szovjet világban) ebbe íratta gyermekét. Am ennek sem lett számottevő asszimilációs hatása: a család, a közösség "helyre tette" azt, amit az iskola elferdített.

Voltak persze, akik a maguk csendes háztáji ellenállása (kivülállása) helyett egyik vagy másik irányban tovább léptek. Am a nyíltabb opponálást vállalókkal hamar elbánt a hatalmi apparátus, így ilyesmire kevés példát hozhatnánk fel.⁶ Többen akadtak viszont, akik valamilyen szinten és valamilyen megfontolásból hajlandóak voltak a rendszerrel együttműködni.

Egy részük azzal a hittel cselekedte ezt, hogy ezzel jót tesz, kivívja a magyarság iránti bizalmat, és "belülről" tehet valamit a közösségért. Az együttműködők másik része inkább saját karrierjét építette, megjárta a rendszer elkötelezettjét, de közben belül egészen mást gondolt. Akadtak olyanok is, akik valóban hittek a szocializmusban, az egységes szovjet népben, a proletár internacionalizmusban, a formájában nemzeti, de tartalmában

szocialista művészetben stb. A többség számára azonban ezek elfogadhatatlan vagy inkább tartalmatlan fogalmak voltak: lepergett róluk, mint lúdról a víz.

Azaz: a kárpátaljai magyarság túlnyomó része semmilyen szinten és módon nem azonosult az őt meghódítani nem is nagyon kívánó rendszerrel. Nem törte meg az 1944-es etnocídium (erre demográfiai robbanással válaszolt: az ezt követő egy-két évtized a magyar közösség lélekszámának emelkedését hozta), nem forgatták ki mivoltából az ötvenes évek intézkedései, nem bízta el magát a hatvanas évek enyhülő légkörében, és nem vesztette el arcukat a pangás véget nem érőnek tetsző korszakában. Sőt: mint ha a keményebb-lágyabb presszió megerősítette volna hitében, magyarságában, és amikor a nyolcvanas évek közepétől a peresztrojka képében kezdett lábra kapni a szabadság, akkor úgy vélte: egy demokratikus társadalomban minden értékét kibontakoztathatná, minden elfojtott képességét a közösség felemelkedése érdekében tudná kamatoztatni – és mindazt, amit halmozottan hátrányos helyzete miatt elszenvetett-elvesztett, azt most majd többszörösen bepótolja, mint az erősen visszanyesett fa növi túl megkíméltebb társait.

Am a peresztrojka-eufóriát és a Szovjetunió széthullását övező reményeket fájdalmas kijózanodás követte.

Rendszerváltás: eufória és csatlódás. A 80-as-90-es évek fordulóján valóban úgy látszott: Kárpátalja magyarsága végre magára találhat. Az általános szabadságjogok és a kollektív (így nemzetiségi-önrendelkezési) jogok megjelenésével néhány esztendő alatt olyan eredmények születtek, amelyekről azelőtt álmodni sem igen lehetett: a magyar helységnevek státusának visszaállítása, magyar feliratok megjelenése, a nemzeti szimbólumok használatának lehetősége, a magyar történelem tanításának a bevezetése az iskolákban, az oktatás nemzetiségi jellegének megerősítése, az egyház jogainak a visszaállítása, az ungvári Hungarológiai Központ megalakulása, új lapok és folyóiratok indulása stb. – végül pedig a lépés, amelyhez talán a legtöbb remény fűződött: nemzetiségi alapon szerveződő érdekvédelmi tömegszervezet megalakítása 1989. február 26-án Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) néven.

A keblekben dagadt a lelkesedés, alakult, forrt, pezsgett a "magyar élet", ezeket vonzottak a nyilvános események, mindenkiben buzdott a cselekvő szándék, az áldozatkészség. Alig volt széthúzás. Mindenki egyetér-

tett abban, hogy a kárpátaljai magyarság a rendszerváltás nagy nyertese, ezért mindenben a független Ukrajna mellé kell állnia (ezt az 1991-es népszavazás során meg is tette), hiszen egyedül ennek az új államalakulatnak a demokratikus fejlődése biztosíthat számára felemelkedést.

Hasonlóan eufórikus hangulatot keltett a kárpátaljai magyarság körében a magyarországi rendszerváltás. Megnyíltak a korábban alig-alig átjárható határok, az anyaország "keblére ölelte" a határon túli kisebbségeket, Antall József lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnökének nevezte magát, viszonzásul a KMKSZ elnöke kinyilvánította: a kárpátaljai magyarság az összmagyarság részét képezi. Magyarország elsőként ismerte el Ukrajna függetlenségét, magyar konzulá-

tus nyílt Ungváron, Budapesten megalakult a Határon Túli Magyarok Hivatala, ennek keretében külön kárpátaljai osztály – később főosztály – jött létre, ugyancsak határon túli osztály – később főosztály – szerveződött a Művelődési és Közköztudásügyi Minisztérium falai között, lett Illyés Alapítvány és Kézfogás Alapítvány, a Magyarok Világszövetsége megrendezte a magyarok világkongresszusát, a kárpátaljai fiatalok előtt is megnyíltak a magyarországi oktatási intézmények, a szakmai szervezetek összmagyar tagságot hirdettek, egymást érték a konferenciák, találkozók – itt és ott egyaránt. Minden arra mutatott, hogy az oly mostoha sorsú kárpátaljai magyarság Ukrajna keretében és az anyaország támogató gondoskodása mellett minden szempontból felemelkedhet: megteremtheti jólétét, élhet egyéni és kollektív jogaival, zökkenőmentes kapcsolatot tarthat a nagyobb nemzetrésszel.

Alig telt el azonban néhány esztendő, és az itt élő magyaroknak legalább is négy katartikus illúzióvesztésen kellett átészniük:

1. nyilvánvaló egyértelműséggel bebizonyosodott: a független Ukrajna számára nem létezik olyan titkos átjáró, amelyen a szocializmusból átosonhat a jóléti civil társadalom keretei közé, s a süllyedő ország peremén nem lehet kis kárpátaljai magyar Kánaánt létrehozni; azaz a magyaroknak, ha szülőföldjükön maradnak, a vegetálásra kell berendezkedniük, nagyrészt lemondva az európai értelemben vett civilizált élet színvonaláról és az egzisztenciális biztonságról;

2. egy ideje az sem lehet kétséges, hogy a gazdasági összeomlás árnyékában lehetetlen igazi demokráciát építeni, így a kisebbségeket megillető jogok érvényesítésének is anyagi akadályai vannak; emellett kezd kézzel foghatóvá válni az a hatalmas szándék is, amely Ukrajna területén szétállamot szeretne látni, és korlátozni kívánja a nemzetiségi jogokat (nyelvtörvény, új oktatási koncepció); továbbá pedig a társadalom destabilizálódása mind inkább a felszínre veti a szélsőséges nézeteket valló és demagóg, populista szólamokkal népszerűsége szerző erőket, így azokat is, amelyek a kisebbségeket bűnbaknak tekintik (lásd a vereckei millecentenáriumi emlékmű felállítására kapcsán elszabaldult indulatokat);

3. nem igazolták vissza a kárpátaljai magyarság bizalmát az önszerveződések révén keletkezett érdekvédelmi szervezetek sem; a lakosság körében eleinte jelentős támogatottságra szert tevő, az itt élő magyar nemzeti kisebbség hivatalos képviselői szervének elfogadott szövetségen belül csoportérdek jelente meg, s ez, egyes vezetők becsvágyával és hatalmi ambícióival társulva, szakadáshoz vezetett; a kiváló vagy újonnan alakult szervezetek között egészségtelen versengés kezdődött, amelynek egyre nyilvánvalóbb célja nem a magyarság érdekeinek hatékonyabb védelme, hanem saját szervezeti kereteiknek a fenntartása, legitimitásuk igazolása – és e célból mind több befolyás megkaparintása, mind több ügy kisajátítása, valamint, mindennek anyagi alapjaként, a magyarországi támogatások megszerzése és az ezek újraelosztására vonatkozó felhatalmazás kizárólagos birtoklása volt;

4. hideg zuhanyként hatott a kárpátaljai magyarságra a még az Antall-kormány által megkötött ukrán-magyar alapszerződés, amelynek szükségessége racionális megfontolások alapján ugyan belátható, ám sokszor idézett passzusát (a területi igényekről történő végleges lemondást) sokan mégis az anyaország árulásaként élték meg (főleg, hogy "cserébe" még egy területi vagy perszonális autonómia ki-

látásba helyezése sem szerepelt az okmányban); ezzel kezdődően és sok-sok további tapasztalat alapján (erre kitérünk még) be kellett látni: a magyar államérdekek, minden ellenkező szólam dacára, prioritást élveznek a határon túli magyarság érdekeivel szemben.

Vizsgáljuk meg az illúzióvesztések néhány egyéb vonatkozását, és térjünk ki egyes további következményekre!

A kárpátaljai magyarság demoralizálódása

A gazdasági krízis nemzetiségi következményei. A korábbiakban már bemutattuk az Ukrajnában uralkodó gazdasági és szociális viszonyokat, leszögeztük azt is, hogy ennek igen kedvezőtlen hatásai vannak a kárpátaljai magyarságra nézve. Figyelhetünk azonban egy olyan negatív jelenségre is, amelyről igen kevés szó esik, talán mert a köztudatban egy szerintünk ma már túlhaladottnak tekinthető elképzelés él magyarságunk morális állapotát, identitását, egységét, nemzeti kultúra iránti elkötelezettségét vagy akár anyanyelve, szülőföldje iránti ragaszkodását illetően.

Nos, magunk is hisszük-állítjuk, hogy a fentebb említett értékek még a közelmúltban is pregnánsan jellemezték az összességében vett kárpátaljai magyar etnikumot (erről szoltunk is), ám amit nem volt képes megtenni az ötödfél évtizedes szovjet éra, azt, úgy tetszik, elvégezte az utóbbi 5-6 esztendő. A kárpátaljai magyarság (a látszat – egyes látványos eredmények, kiugró teljesítmények – ellenére) mára e tekintetben igen aggasztó képet mutat: morális tartása megtörően, identitása elmosódóban, egysége elveszve. Mielőtt állításunk bizonyítására példákat hoznánk fel, sietve szögezzünk le két fontos tény!

Legelőbb azt, hogy minden általánosítás torzít. Így a fentebbi ítélet is leegyszerűsíti a képet, veszni hagyja az árnyalatokat: természetesen jelentős számban élnek Kárpátalján olyan kiváló személyiségek, akikre nézve változatlanul érvényesek a legpozitívabb értékek.

Másodjára szögezzük le: a negatív ítéletek legalább annyira jellemzik Ukrajna lakosságának egészét, mint Kárpátalja magyarságát. Amíg a többségi nemzet esetében a romlásnak nincsenek járulékos "nemzetiségi" következményei, addig- és ez jelen tanulmányunk egyik sarkalatos tétele – a

kisebbségek esetében ezek azonnal jelentkeznek.

Ha egy ukrán ember jelleme eltorzul, ha saját életének terhei alatt a köz érdekeit illetően elutasítónak válik, ha nem tekint szentségként anyanyelvére, ha közömbössé válik a nemzeti hagyományai iránt, ha nincs érzelmi kötődése szülőföldjéhez, ha csalódik az ukrán civil szervezetekben – attól még ukránsága nem szenved kiköszörülhetetlen csorbát, hiszen nincs más identitás, amely beszippanthatna, és nincsen olyan külső "idegen" közeg, amely önmagától elhasonlíthatná. Am ha a mindennapjaiért küzdő magyar ember utasítja el a magyar közösség érdekeit, ha közömbössé válik anyanyelve, nemzeti hagyományai és kultúrája iránt, ha egyaránt csalódik kisebbségi szervezeteiben és anyaországában – akkor nemzeti identitása visszaállíthatatlanul megsérül, és a nemzeti tartásáról lemondó (lemondani kényszerülő) egyén szinte ellenállás nélkül olvad bele az őt körülvevő közegbe.

Egy fütetlen ukrán iskola ellátatlansága "csak" az oktatás színvonalát veszélyezteti, egy rosszul működő magyar iskolában e nivón túl a nemzeti értékek elsajátításának minősége szenved csorbát. Egy ukrán községben működésképtelenné váló könyvtár vagy kultúrház "csak" a közművelődésnek az akadálya, ugyanez egy magyar faluban a magyar művelődésnek és a nemzeti kultúra kollektív befogadásának vet gátat.

Egy egész estét betöltő áramszünet többségi nemzet tagjaiból álló család számára alig több civilizációs bosszúságnál, ám a kárpátaljai magyar család számára ez *kisebbségi áramszünet*, mert eközben a magyar tévé nézéséről, a magyar rádió hallgatásáról, a magyar lapok és magyar könyvek olvasásáról kell lemondania.

Azaz, tapasztalatunk szerint, *az Ukrajnában uralkodó gazdasági-társadalmi viszonyok elnemzettelenítő hatása nagyságrendekkel felülmúlja a korábbi ideológiai politikai presszió asszimiláló hatását.*

Az emberhez méltatlan életnivóra kényszerített kárpátaljai magyar közember, aki szinte minden "civilizációs örömről" lemondva vegetál, vagy képességeit messze alulmúló, gyakran megalázó és törvénytelen tevékenységgel próbálja fenntartani magát és családját; aki rádöbbsent, hogy az állam, amelynek polgára, a legminimálisabb egzisztenciális biztonságot sem képes nyújtani számára, ám követeléseis mégis vannak vele szemben (a lakbért, vízdíjat stb. annak is be kell fizetnie havonta, akinek többhavi bérrével tartozik az állam), így aztán lelkiismeretfurdalás nélkül csal-lop-

hamisít; aki szorongatottságában nem tud (és elkeseredettségében nem is igen akar) élni szabadsággioaival, viszont anyagi juttatások ellenében szinte bármire képes; aki csalódott politikában, közösségben, anyaországban (és, ha van ereje belátni: önmagában is) – nos, az ilyen ember, hihetjük-e, hogy nem sérült morálisan, hogy változatlanul erős a nemzeti identitása, s az amúgy is szétzilált magyar közösség számára nem vezett el véglegesen?

Aki kis motyójával fél napokat várakozik a határon, hogy azt a túloldali piacon csekély haszonnal továbbadja (s a nyereségből még sarcot is fizessen orgazdának, vámosnak, "védelmi pénzt" az útonállónak); aki, hogy jövedelemhez jusson, "hozzányúl" a másnak szánt humanitárius segélyhez; aki pénzváltó nepperként ácsorog piacok sarkán; aki elveszett vonatjegyére hivatkozva kéreget az állomásokon – nos, az már *egyre kevésbé magyar*, hanem mind inkább csempész, tolvaj, csaló, koldus – szerencsétlen, sorsavert ember, az ezredvég szégyene. Tapasztalatunk az, hogy *akit a körülmények emberi tartásának feladására kényszerítenek, az nemzeti művoltából is kivetkezik.* Ebben nyilvánul meg a magamélyiségében a kisebbségi áramszünet tragikumuma.

A magyarságmentés tevékenységének ellentmondásai. A kárpátaljai magyarság morális tartásának elvesztéséről (vagy erős megingásáról) vallanak azok az utóbbi években nyert tapasztalatok is, amelyek az érdekvédelmi szervezetek működésével kapcsolatosak. Mielőtt tevékenységük egyes jellegzetességeit jellemeznénk, szögezzük le: ezen szervezeteket nem az ukrán vagy a magyar állam, nem a gazdasági helyzet és nem valamely más külső erő hívta életre, hanem valamennyi a kárpátaljai magyar lakosság alulról jövő civil kezdeményezése révén született. Ezt kijelentenünk azért fontos, mert hozzásegíthet bennünket annak belátásához, hogy ezen szervezetek hű leképezései a kárpátaljai magyarság egészének, és tévedés lenne abban a képzetben, ringatnunk magunkat, mely azt mondatná velünk: igaz, hogy a szervezetek ilyenek, ám Kárpátalja magyarsága másmilyen.

Mint említettük, az első ilyen szervezet a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség volt, amelyet mintegy 500 alapító tag hozott létre. A kárpátaljai magyarság szinte egy emberként állt a KMKKSZ mellé, tagsága rövid időn belül elérte a húszezres taglétszámot, és a harmincezrest is megközelítette, ami nem jelentett kevesebbet, mint hogy minden ötödik-hatodik kárpátaljai magyar a tagja volt. Két-három év el-

teltével gyakorlatilag nem volt olyan magyarok lakta település a régióban, amelynek ne lett volna KMKSZ-alapszervezete, s az ne tett volna meg mindent a helybéli magyarok bevonása, aktivizálása érdekében.

Igen nehéz megragadni azt a pontot, azt az eseményt vagy akár azon történések sorozatát, amely és amelyek a KMKSZ tekintélyének megrendüléséhez, a tagság megoszlásához, majd részben elfordulásához vezettek, illetve a kiválásokat és új szervezetek létrejöttét elindították. Ha ezek megragadása és tételes számbavétele lehetetlen is, néhány jól körvonalazható mozzanatra azonban kitérnénk.

(Az autonómia-vita) Az első igazán komoly vitát a KMKSZ-ben talán az autonómiakérdés váltotta ki. Sokan a vezetők közül és a tagság egy jelentős része úgy vélte, hogy a Szovjetunió széthullása és a független Ukrajna hivatalos megalakulása közti interregnum alkalmas lenne valamely autonóm formáció létrehozására vagy legalábbis kezdeményezésére: gyors cselekvést sürgettek, beadványok, kiáltványok megfogalmazását, népszavazás kiírását tartották szükségesnek. Tudni kell, hogy a kárpátaljai magyarságnak jelentős része egy tömbben lakik, olyan területen, amelynek etnikai határa aránylag pontosan meghúzható, s amely így a magyarok mintegy 60-65%-át egyesíthetné Beregszász körpontosan. Ebből következően érthető, hogy a KMKSZ-ben a Beregszász-környékiek voltak az autonómiapártiak, míg azon települések képviselői (Ungvár, Munkács, Técső, Visk stb.), melyek mindenképpen kívülrekedtek volna a nemzetiségi alapon szerveződő területi egység határain, elleneztek az autonómiát: úgy vélték, ez az egy tömbben élők érdekeit szolgálná, a kintrekedőket még rosszabb helyzetbe taszítaná. Hosszú, hónapokra nyúló viták következtek. Végül a beregszásziaknak sikerült elérniük, hogy az illetékes hatalmi szerv határozatot hozzon arról: népszavazást kell tartani a Magyar Autonóm Körzet létrehozásáról. A referendum napjával az Ukrajna függetlenségének tárgyában tartandó népszavazás napját jelölték meg, így a Beregszász-környéki szavazók 1991. december 1-jén eggyel több szavazólapot kaptak. *Míg azonban a kárpátaljai magyarok "bizalmat szavaztak" Ukrajnának, és igen magas arányban megszavazták függetlenségét, addig a hasonló arányban megszavazott autonómia ügyét az ukrán parlament még napirendre tűzni sem volt hajlandó.* Hozott azonban törvényt arról, hogy az Ukrajna területi integritásának megsértésére vonatkozó cselekedetek büntethetők. A területi

autonómia később nem szerepelt sem a nemzetiségi törvényben, sem az ukrán-magyar alapszerződésben, és, kellemondanunk, Ukrajna új Alkotmányában sem.

Az autonómia-vita során a KMKSZ-tagság jelentős része joggal érezhette úgy, hogy a szövetség nem képviseli megfelelően érdekeit, és ez a tapasztalata valószínűleg hozzájárult ahhoz, hogy az erős magyar többségű beregszászi járás 1994-ben nem a KMKSZ akkori elnökét, Fodó Sándort juttatta be az ukrán parlamentbe, hanem – magas szavazattöbbséggel – az akkorra már a KMKSZ vezetéséből kiszorított ellenjelöltet, Tóth Mihályt. (Újabb négy esztendő kellett ahhoz, hogy a szavazók az ellentáborban és jelöltjében is csalódjanak: az 1998-as választásokon Tóth Mihály helyett a KMKSZ új elnökének, Kovács Miklós-nak szavaztak bizalmat).

(Közérdek – a tagság érdeke – a vezetői körök érdeke) A KMKSZ kezdetől fogva a teljes kárpátaljai magyarság képviselőjének mondta magát, ám a kezdeti lelkesület és önzetlenség hamarosan torzulásokat szenvedett. Előbb a KMKSZ-tag és nem KMKSZ-tag magyarok között kezdtek különbséget tenni, s nem vártatott magára sokáig az az állapot sem, amikor a kedvezményezettek köre a tagságnál is kisebb létszámú csoportokra – a vezetőkre – szűkölt. Ez a disztingválás akkor vált feltűnővé és a tagság egy része számára is elfogadhatatlanná, amikor megszorították a Magyarországról érkező támogatások, illetve az anyaország által felkínált lehetőségek szabályozása a KMKSZ hatáskörébe került. Ettől kezdve a magyarországi utazási, szereplési, bemutatkozási, továbbtanulási, rész- és továbbképzési lehetőségek, az ösztöndíjak, alapítványi támogatások a KMKSZ újraosztott kezében összpontosultak.

Alig pár év elteltével a "hivatásos magyarság" jövedelmezővé vált, és az akkor még egyetlen szervezet egyre arrogansabban kezdte védelmezni a saját, legszűkebb értelemben vett érdekeit. A kívülről jövő kezdeményezéseket elriasztotta, a tőle független szférában működő "magyar ügyeket" igyekezett saját befolyása alá vonni.

A vezető testületekből folyamatosan kiszorultak a másképpen gondolkodók. Sokan önként eltávolodtak, kiléptek a szervezetből. Az ellentmondások és ellenérdekeltségek egyre halmozódtak, s ez szakadáshoz vezetett. Az 1992-es közgyűlésen az alapító tagok egy részét kiszorították a vezető testületekből, ők később új szervezetet hoztak létre. Erre 1993 májusában került sor, ekkor alakult meg a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége

(MÉKK). E szervezet gyűjtőhelye lett a KMKSZ-ből kizárt, kilépett, a szövetségben csalódott értelmiségieknek. Személyi állománya épp ezért meglehetősen heterogénnek mutatkozott; s a tisztségeket viselők közül sokan máig "sérelemi politikát" folytatnak. A MÉKK megalakulását lavinaszerű kiválások és újraalakulások követték. Így jött létre a beregszásziak, ungváriak, técsőiek, szolyvaiak stb. független szövetsége, illetve az ezeket egyesítő Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma.

A tiszta lappal induló új szervezkedésekre eleinte a lelkesület és önzetlenség volt a jellemző, ám az eltelt néhány év tapasztalata alapján talán nem túl kockázatos kijelenteni: sorra elkövetették ugyanazokat a hibákat, mint "idősebb testvérük", érdekeik ugyanúgy beszűkültek. A MÉKK-et talán az különbözteti meg a többi szervezettől, hogy kis létszámához mért aktivitása jelentősnek mondható, a külső kezdeményezésekre is jobban odafigyel, ám a részvételével megvalósuló eredmények nívója és jelentősége általában jóval alacsonyabb annál, mint amit a KMKSZ-ben folyó munka eredményez.

A nem szűnő ellenségeskedés oda vezetett, hogy mára leginkább látszatmegvalósulásokkal szembesül a mindenféle szervezkedéstől egyre inkább eltávolodó magyar lakosság. Egyre kevesebben látogatják a rendezvényeket (mindenütt ugyanazokat az arcokat látni), amelyek vonzereje ma már sajnos nem az érdemi rész – legyen szó akár nagygyűlésről, akár tárlatmegnyitásról, akár irodalmi estről –, hanem az utána következő kisebb-nagyobb eszem-izsom.

(Kiábrándultság, leépülés) A fentebb elmondottak alapján talán elfogadhatóbbá vált a meghökkentő kijelentés: a kárpátaljai magyarság demoralizálódik. Demoralizálódik, mert létbizonytalanságában, minden nyomorúsága mellett még azt is tapasztalnia kell, hogy vezetői a maguk pecsenyét sütögetik piciny hatalmukkal visszaélve. Ezt látva maga is önzővé válik, anyagi érdekltség nélkül nem hajlandó többé a "kisebbségi többletmunkára".

A kárpátaljai magyar átlagember mára nem vagy alig művelődik, nem vagy alig ápolja hagyományait, vállat von vagy cinikusan felnevet, ha bármi ilyesmire figyelmeztetik. Ha pedig néhány új kiadású ajándékkönyvvel rányitják az ajtót, felsóhajt: inkább valami ruhát hoztatok volna a gyerekeknek. Igaza van: erre jobban rászorul.

A kárpátaljai magyarnak ma nincs pénze arra, hogy újságokat járasson, nincs igénye (és módja) rá, hogy közöségi életet éljen, rég megcsömörlött a

csupa egyforma rendezvénytől, és már nem hatja meg, hogy ezek elején-végén elhangzik a Szózat és a Himnusz.

Kettős mostohaságban

Elmondottuk: a kárpátaljai magyarok mára egyre kevésbé képesek hazájuknak tekinteni az országot, amelyben laknak, és lassan a szülőföldjük iránt érzett szeretet és ragaszkodás is ellentétébe csap át. Hasonlóan megrendültek, eltorzultak a pozitív érzelmek is, amelyek Magyarországgal kapcsolatban fogalmazódtak meg korábban. Kiderült, hogy az anyaország és a határait övező magyar kisebbségek viszonya sokkal bonyolultabb, sém mint bárki is gondolhatta volna.

A határ átjárhatóságának örvendős a lehetőséggel élő kárpátaljaiak eleinte például minduntalan meglepetések érték, ha anyaországában valamit intézni akart (akár csak egy bankszámlát nyitni), ha valahol valamiben hivatalosan is részt kívánt venni (akár csak beiratkozni egy könyvtárba, felvételt nyerni egy testületbe), ha orvosi ellátásra szorult, ha jövedelemhez jutott, ha szabálysértést követett el stb. stb. Nyomban kiderült, hogy ő mégsem elsősorban magyar, hanem sokkal inkább külföldi állampolgár, ráadásul egy olyan országból érkezett, amelynek lakosaival szemben jobbra nincsenek szabályozva "a viszonyok".

Később a megszorítások, szabályozások megszorítottak, s a határőrizeti szervek, a vám- és pénzügyőrség, a rendőrség egy idő után az ukrán állampolgárokat (nem ok nélkül!) potenciális csempészként, szabálysértőként, illegális bevándorlóként, bűnözőként, de legalábbis nem kívánatos elemként kezdte kezelni, tekintet nélkül nemzetiségére. Az adminisztrációs és gazdasági szankciókat, akkor is, ha a két ország egyetértésével születnek, a kárpátaljaiak az anyaországuk részéről elszennvedett sérelemnek tekintik, s ez fokozza kiábrándultságukat. (Gondoljunk itt a magas biztosítási összegekre vagy arra, hogy az Ungvár-Budapest-Ungvár vasúti retúrjegy ára meghaladja egy kárpátaljai nyugdíjas havi járandóságát.)

Említettük már az ukrán-magyar alapszerződés kiváltotta csalódást; a kárpátaljaiaknak meg kellett érteniük: "apa-" és anyaországuk fejük fölött kacsint össze, és a magyar politikának nincs szándékában a jónak mondható ukrán-magyar viszonyt kockáztatni az autonómia kérdéssel vagy a kettős állampolgárság felvetésével.

Tovább fokozza az elbizonytalanodást Magyarország európai integráci-

ós törekvése. A józanabb megfontolás persze azt mondatja: a közép-európai térség kis államai számára ez a felzárkózás a stabilizálódás egyetlen biztosítéka. Ám nem nehéz megjósolni, hogy azon magyar kisebbségek számára, amelyek az integrációra egyelőre nem alkalmas országokban képezik a magyar nemzettestet töredékeit, ez sokkal inkább kedvezőtlen hatással lesz.

És itt nem csupán az Európai Unióba belépő Magyarország és az erre alkalmatlan Ukrajna közti vízumkényszer valószínű bevezetéséről van szó, hanem emellett az összes olyan szankcióról, amely e pillanatban is sújtja a keleti országok állampolgárait, ha Nyugatra kívánnak utazni vagy egy ideig ott tartózkodni (magas biztosítási összegek, a továbbtanulás, a munkavállalás, a vállalkozás nehézségei stb.). A várható szigorítások nyilvánvalóan nemcsak és nem elsősorban Magyarországon az EU-ban érvényes szabályokon, amelyeknek Magyarország aligha állhat ellen: ha engedményeket, derogációkat kér (erre a nemzetközi szerződések elvben módot adnak), azzal saját felvételét késleltetné. Ezzel szemben Magyarország – kívülről úgy látszik – "mintacsatlakozó" kíván lenni, és minden elvárást igyekszik teljesíteni vagy akár túlteljesíteni.

Nem lehet tehát kétségünk afelől, a kárpátaljai magyarok és anyaországuk közti civilizációs szakadék növekedni fog, a nemzettesten áthúzódo tektonikus vonal élesebbé válik.

Mindennek várható következményeit nem lehet célunk elemezni, annyi azonban bizonyos, hogy újabb elszigetelődés következik, megnehezedik a kapcsolattartás, s mindazok, akik ma valamilyen módon Magyarország elérhetőségéből profitálnak (piacolóktól kezdve a vendégmunkásokon át az ott tanuló diákokig vagy a publicitást ott élvező alkotókig), az eddiginél is lehetetlenebb helyzetbe kerülnek. Az ettől való félelem már most sokakat arra késztet, hogy esetleg hosszabb

ideje halogatott döntésüket (menni vagy maradni) meghozzák, mert nem szeretnék a rossz oldalon állni akkor, amikor a ma még átléphető törésvonal áthidalhatatlan szakadékká válik.

Igy aztán igen nehéz meggyőző érveket sorakoztatni azon vélemény mögé, amely szerint a határon túli magyaroknak is érdeke, az ő javukat is szolgálja Magyarország európai integrációja. Egy nagyobb nemzetközi tekintéllyel, stabil gazdasággal rendelkező anyaország – szól az érvelés – hatékonyabban képes képviselni a kívülrekedt magyarok érdekeit. Az elképzelés szép, csak épp semmilyen valóságtartama nincs. Románia vagy Szlovákia korábbi példája mutatja, hogy a nemzetközi "ráhatások" nem járnak eredménnyel, és az országok szinte azt tették (teszik?) kisebbségeikkel, amit kényük-kedvük diktál. Ukrajna is bármikor kijelentheti, hogy az itt élő magyarokat több jog illeti meg, mint a magyarországi ukránokat, s különben is elutasítja a belügyeibe való durva beavatkozást. A nemzeti kisebbségi kérdést amúgy is igen felelősen kezelő, népcsoport-jogként értelmező nemzetközi jog pallosától nemigen kell tartania Ukrajnának. Kőolajmezők pedig sajnos nincsenek a kárpátaljai magyarok szülőföldjén.

Marad annak tudomásulvétele, hogy magyarok és magyarok között kiszáradva ott húzódik majd a Nagy Schengeni Fal. A kárpátaljaiak ennek árnyékában, kettős mostohaságra ítélve latolgatják létesélyeiket az új ezredév küszöbén.

Balla D. Károly
Ungvár, 1998-99

JEGYZETEK

- ¹ *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. december 10.
- ² A statisztikai számokat a népszámlálás adatait közreadó hivatalos kiadvány, illetve az ezt feldolgozó szakmunkák alapján idézzük. (1990)
- ³ *Kárpáti Igaz Szó*, 1992. dec. 12.
- ⁴ Néhány adalék ehhez Csernicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* című könyvében idézett adatokból: 1990 első felében 300 kárpátaljai kívánt Magyarországon letelepülni, 1989-ben 507 kérelmet bíráltak el (konzuli közlés); 1991-ben kb. 800-an távoztak külföldre (egy "szakértő"); 1989-91 között 15.000-en hagyták el Kárpátalját (egy másik "szakértő"); az utóbbi 40 évben 34 ezer fő távozott (egy "jólértesült"); 1988 és 1992 között Magyarországra 8700 fő érkezett az akkori Szovjetunióból, ugyanezen idő alatt 2460 szovjet állampolgár kapott magyar állampolgárságot (egy kutató adatai).
- ⁵ A Magyarországot célba vevő migráció csupán a nyolcvanas években gyorsult fel, és a kilencvenes években kezdett aggasztó méreteket ölteni. Korábban az áttelepülés egyetlen módja a családgyesítés volt.
- ⁶ Bizonyos polgárjogi kezdeményezésekre (így a hetvenes évek elején készült ún. Beadványok-ra és ezek megtorlására), illetve az 56-os kárpátaljai eseményekre itt nincs módunk kitérni.

A magyar-csehszlovák országhatár kijelölése Kárpátalján (1919-1924)

Részlet a Kárpátalja gazdaság-és társadalomtörténetével 1872-től napjainkig foglalkozó, az idei könyvhétre megjelenő kötetből.

Az antanthatalmak Párizsban 1919. június 7. és augusztus 12. között tartott tárgyalásainkon döntöttek Kárpátalja ideiglenes nyugati határáról, amelyet demarkációs vonalnak is neveztek. Ez „nagy vonalakban keletre követi” a Csap és Ungvár közötti vasúti pályát, „meghagyja Ungvárt és környékét Podkarpatska Rusnak”, majd az Ung folyó mentén az Uzsoki-hágóig, azaz a lengyel határig húzódik. (KRÁL. 1924: 3.) Így a demarkációs vonaltól, azaz a vasút keleti oldalán közvetlenül lévő falvak – Kistrát, Nagyrát, Tiszaásvány – Kárpátalján maradtak. A három település összesen 2213 hektáron feküdt, lakosságuk 1502 fő volt. Az elválasztó vonal nyugati oldalán 32 települést sorolt fel a korabeli statisztika. (STAT. OBCÍ. 1928:31.) A demarkációs vonal kijelölése (1919 nyara) után a prágai állami statisztikai hivatal adatai szerint Podkarpatska Rus területe 12 694 km² volt, ahol 606 568 ember élt, a népsűrűség 48 fő/km². Kárpátalját ez időben a korabeli Csehszlovákia 22. nagymegyéjévé (velkorszupa) szervezték, és az 1920. február 29-i ún. autonómiatörvény alapján alakították ki, és a demarkációs vonalat nyugati határként véglegesítették. Három (kis)megyére (zsupa) osztották Ungvár, Munkács és Nagyszőlős székhellyel, amelyek megyei jogú város ranggal rendelkeztek. Az egész területet 18 körzetre (okres) tagolták. Az ungvári zsupába Ungvár város, a percsenyi, a nagybereznai és a szerednyei, a munkácsiba Munkács, az alsóvercekei, az oroszvégi, a szolyvai, a beregszászi, a (mező)kaszonyi és az ilosvai, a nagyszőlősibe Nagyszőlős, a huszti, a dolhai, volóci, a rahói, a taracközi és a técsői járás tartozott. Az ungvári zsupában 24, a munkácsiban 44, a nagyszőlősiben 69 körjegyzőség működött. (KRÁL. 1924: 10., 98.)

Kárpátalján az első csehszlovák népszámlálást 1921. február 15-én tartották, ekkor Kárpátalján 604 745 főt írtak össze. A lakosság többsége

ruszin, 372 884 fő (62,17 %, 1910-ben 56,16 %). A magyarok száma (102 144 fő, 17,03 %) az impériumváltozás utáni területen csökkent, az 1910. évi utolsó magyar népszámláláskor még 21,96 % volt. A zsidók száma 80 059 fő (13,35 %), a csehszlovákoké 19 737 fő (3,29 %, 1910-ben még csak 1,29 %, akiknek zöme szlovák nemzetiségű volt), a románoké 13 610 fő (2,27 %), németeké 10 460 fő (1,74 %). Az elmúlt évtized nemzetiségi összetételének változását Král azzal magyarázta, hogy 1910-ben „a zsidókat a németekhez sorolták.” Kárpátalján 1921-ben a magyar-ruszin nyelvhatár vonala a következő északnyugati irányban: Sósfalva – (innen Tisza bal partja) – Csomafalva – Tisasásvár – Szöllősegres – Magyarkomját – Felsőremete – Kissarkad – Makarja – Bárdháza – Pisztraháza – Beregfogaras – Beregleányfalva – Kustánfalva – Örhegyalja – (Munkács)Oroszvég – Várpalánka – Gorond – Nagylucska – Dubróka – Oroszkomoróc – Mélyút – Ungdaróc – Ungvár. A magyarság aránya az egyes járásokban ekkor a következő volt: a percsenyiben 1,85; a bereznaiban 1,39; az alsóvercekeiben 0,69; volóciában 0,34; a rahóiban 8,31; a szolyvaiban 3,36; a dolhaiban 0,44; a szerednyeiben 7,47; az oroszvégiben 7,74; a munkácsiban (Munkács nélkül) 11,92; az ilosvaiban 1,11; a husztiban 6,87; a técsőiben 11,16; a taracköziiben 4,47; az ungváriiban (Ungvár nélkül) 38,17; a nagyszőlősiben 25,23; a mezőkaszonyiban 93,20; a beregszásziban (Beregszász nélkül) 79,28 %. A hegyvidékről az a sík területek felé haladva fokozatosan csökkent a ruszin lakosság aránya, a magyaroké pedig növekedett. 1921-ben Ungvár lakossága 20601 fő, ebből a magyarok aránya 38,89 %; Munkács 20 865 fő (magyar 24,15 %); Beregszász 13 864 fő (magyar 62,15 %). (U. o: 51., 56-60., 103., STAT. OBCÍ. 1928:45.) A nemzetiségi adatok csekély mértékben térnek az egyes forrásokban. A csehszlovák állami statisztikai hivatal 1933. évi kiadványa szerint – mely az

1930. évi népösszeírást tartalmazta – az 1921. évi népszámlálás szerint Kárpátalján 604 593 lakos élt, ebből külföldi 6862, csehszlovák 19 775, ruszin 372 500, német 10 326, magyar 103 690, zsidó 79 715, román 10 810 fő, a többi egyéb nemzetiségű. (MOL. K 26. 320. t. 1934-P-15204:174.) Az egyes forrásokban a népszámlálási adatok csekély mértékben, néhány száz fővel eltérőek. (KOC SIS. 1991:36., POPÉLY. 1991:60., MOL. K 26. 320. t. 1934-P-15 204: 170-178.)

Itt kell elmondanunk, hogy Csehszlovákia és Románia évekig nem tudott megállapodni az államhatár vonalában. Először 1919. augusztus 7-én, majd egy év múlva augusztus 10-én, végül az első csehszlovák népszámlálás után, csaknem három hónap múlva, 1921. május 4-én jelölték ki a végleges határt, amikor egy kiigazítást is végrehajtottak. 1920 nyarán a keletről nyugatra haladva a hegygerincek, illetve csúcsaik – Sztoh (vagy Sztoj), Mezipotok (vagy Meze-Potok), Pop Iván, Mencsul – mentén, ezután a Tisza folyó vonalát követte a határ Técsőig, majd az Avas-hegység gerince mentén a Batár folyóig, innen a 123. magassági pontig, így képezve a magyar-csehszlovák-román hármas határt. A végleges kijelölés csehszlovák részre „kevés, de viszonylag fájdalmas határmódosítást” hozott. At kellett adni Romániának Királyháza mellett a Tarna patak szénben és ásványi kincsekben gazdag völgyét, Técső alatt a ferencvölgyi üveghutát és teljes egészében négy falut – Bocskó, Ugocsakomlós, Avaspatak, Nagytarna –, 4367 lakossal. Ennek eredményeképpen Kárpátalja területe 12 694 km²-ről 12 653 km²-re, azaz 41 km²-rel csökkent, a lakossága pedig 581 059 főre. A határkiigazítás után Kárpátalján 606 568 lakost tartottak számon, 8223 fővel többet, mint az 1910. évi utolsó magyar népszámláláskor. A csehszlovák állampolgárok száma ekkor 599 808, rajtuk kívül 6760 fő külföldi élt Kárpátalján. Romániának azonban kárpótlást kellett adnia a

Csehszlovákiát ért területi veszteséért. Cserébe Kárpátaljához csatolták az addig román megszállás alatt álló, a Batár és Túr folyók „teljesen jelentéktelen” nyugati és északnyugati köztét – a járási székhely, Halmi község (1910-ben 3455 lakosának 97,56 %-a magyar) kivételével –, (a színmagyar) Fertősalmás, Nagypalád és Akli falvakat, amelyeknek összlakossága ekkor 2544 fő. A hármast határt pedig a 123. magassági pontnál, a Magyarországnál hagyott Nagyhódos falutól keletre állapították meg. (KRÁL. 1924: 7-8., 10., 51., STAT. OBCÍ. 1928.VIII.) Hazánk Fertősalmás és Nagypalád községeket a csehszlovák-román területcsere után 10 hónappal, a magyarromán határ megállapító bizottság működése keretében is igyekezett visszaszerezni az ún. Millerand-kísérőlevélre hivatkozva. E bizottság magyar határbiztosának 1922. március 27-én kelt 1043/hat. 1922. sz. határkiigazítási javaslata már csak 20 község visszacsatolását kérte Magyarországhoz a Partiumban meghúzott trianoni határon, köztük Fertősalmást és Nagypaládot. Az indítványt hazánknak nem sikerült elfogadtatni, a 20 faluból 18 Romániában, a szóban forgó kettő Csehszlovákiában maradt. (MOL. K 28. 1939-K-16 376:14.) Ugyanekkor törekedett Magyarország Szatmárnémeti (lakossága 1910-ben 34 984, ebből 33 094 magyar /94,84 %/, 986 román /2,83 %/, 629 német) visszacsatolására is, mert iparának, kereskedelmének és közlekedésének „fejlettsége magához kapcsolja úgy *Ugocsát* (kiem. t.: B. J.), mint az Avast, a bányavárosok vidékét, Mátészalkát, Csengert, Fehérgyarmatot és a Nyírséget is”. (U. o. 54., 56.)

Korábban a magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság magyar biztosának, Táncczos altábornagynak a jelentése is a híres Millerand-levélre hivatkozott, amelynek lényege: 1920. január 16-án a magyar békedelegáció vezetőjének, gróf Apponyi Albertnek francia nyelven elmondott beszéde és a Teleki Pál irányításával elkészített jegyzékek Magyarország jövődő határaitól, nem maradtak hatás nélkül. A békekonferencia Legfelsőbb Tanácsának február 25-ei és március 3-ai ülésén Nitti olasz és Lloyd George brit miniszterelnök javasolta, hogy a magyar határok kérdését az anyagok alapján „részleghajlás nélkül gondolják újra. Az utóbbi pontos statisztikai adatokat is citált, hogy a békeszerződés 2 millió 750 ezer magyart, azaz „a teljes magyar népesség egyharmadát tervezi idegen uralom alá helyezni amit „nem lesz könnyű megvédeni.” Sőt jövődölte, hogy nem lesz béke Közép-Európá-

ban, „ha utólag kiderül, hogy Magyarország igényei jogosak, és hogy egész magyar közösségeket úgy adtak Csehszlovákiának és Erdélynek (sic!, t. i. Romániának) mint egy-egy marhasordát, csak azért mert a konferencia elutasította a magyar ügy megvitatását.” (Idézi: ROMSICS. 1999:140.) Bár Millerand francia miniszterelnök és külügyminiszter ellenezte ezt, de a Külügyminiszterek és Nagykövetek Tanácsa március 8-ai ülésén mégis visszatért a magyar határok kérdésére. A vitában az olaszok a magyar ellenérvek tüzetes megvizsgálását javasolták, a franciák azonban minden újratárgyalást feleslegesnek és idejétmúltnak neveztek. A mérleg nyelvét betöltő brit diplomaták – köztük Lord Curzon külügyminiszter – nem saját miniszterelnökük, Lloyd George, hanem a franciák álláspontja mögé sorakoztak. Curzon előterjesztésében végül jelképes kompromisszumot hoztak: a békeszerződés aláírása előtt elutasították a magyar határok újratárgyalását, viszont lehetővé tették, hogy a határmegállapító bizottságok javaslatokat tehessenek kisebb módosításokra, ha egyes határszakaszokat a helyszíni vizsgálatok során valóban igazságtalannak találnának. Ekkor döntötték el azt is, hogy a későbbi módosítás lehetőségét nem a békeszerződés szövegébe iktatják, hanem egy külön kísérőlevelében hozzák a magyarok tudomására. Ez lett a Millerand-féle ún. *lettre d'envoi*, amelyet később valóban a trianoni diktátumhoz csatoltak. A kísérőlevél tehát nem francia, hanem brit kezdeményezésre született, s azért a francia kormányfő írta alá, mert ő volt a békekonferencia elnöke. (U. o.: 140-141.) Május 6-án ő adta át a magyar békedelegációnak a trianoni békeszerződés végleges szövegét. A csatolt levél leszögezte, hogy Magyarország kívánságait nem vehették figyelembe, viszont kilátásba helyezte, hogy a népszövetség megvitatja majd a kisebb határkiigazítási kérelmeket. A levél – mint hamarosan kiderült – alaptalan reményeket keltett a hivatalos magyar körökben, amit tovább táplált, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya a magyar kérdéstől független okok miatt nem írta alá a békeszerződéseket. Sőt 1921. augusztus 29-én Magyarországgal különbékét is kötött.

A Millerand-féle kísérőlevél a későbbiekben is az újságok témája maradt. A Csekoszlovákia Köztársaság 1923. március 2-i száma az ungvári „Ruszin” című, egy hónapja indult rutén nyelvű napilapot idézte: „Az utóbbi időben Ruszinszkóban az irredenta magyar lapok nyomán olyan hírek

terjedtek el, mintha Millerand kijelentette volna, hogy az Erdős-Kárpátok nemzetgyűlése fog dönteni ezen ország rész hovatartozása felől. Erről az állítólagos nyilatkozatról szóló híreket magyar agitátorok terjesztik, mert Ruszinszkó hovatartozandóságát már a békekonferencia eldöntötte”. (MOL. K 28. 89. t.: 342.)

Itt kell szólnunk az 1920. évi impériumváltozás után a korábbiól más értelmezést kapott Kárpátalja fogalomról, amelyet a vidéken élők akkor már hosszú évtizedek óta használtak. A szó 1889. október 27-én tűnt fel először nyomtatásban az akkor Munkácson induló Kárpátalja című politikai és társadalmi hetilap fejlécén. Az 1. számban nem volt magyarázat a névvel kapcsolatban, a 2. számban azonban értelmezik, amikor Cserszky Antal – az 1860-as években Bereg vármegye főügyésze, 1873-ban a Szent Bazil Társulat másodelnökévé választották – azt írta a szerkesztőnek: „ne foglalkozjunk mindig csak kárpátaljai városunkkal (t. i. Munkáccsal), épp oly fontos és közeli nekünk, a mi régi kedves Bereg vármegyénk”. Ekkor az itt élő magyarság a Kárpátalja szót a Hegyaljához, Mecsekaljához stb. hasonlóan képzett tájnévként használta és a Kárpátok alján elterülő alföldi részt értette rajta. A XIX-XX. század fordulójától a fogalom területileg fokozatosan kibővült és politikai-közigazgatási tartalmat is kapott. 1918-1919-ben került előtérbe a nemzetiségi vonatkozása, amikor az Északkeleti Felvidék központi területén megalakult Ruszka-Krajna, a rutén területi autonómia földrajzi kerete. (Erről korábban már szözlünk.) Az akkor már több mint egy éve csehszlovák megszállás alatt álló vidéket az 1920. június 4-i trianoni békediktátummal nemzetközi jogilag is Csehszlovákiához csatolták.

Kárpátalja területét azonban már az előző év szeptemberében kijelölték – mint korábban írtuk –, nyugati határa a Csap-Ungvár közötti vasúti pálya, onnan az Ung folyó vonala lett. Ekkor kapta cseh nyelven a Podkarpatska Rus nevet. Ung vármegye 3230 km²nyi területének mintegy fele a szlovákiai országrészhez került, a keleti oldala Kárpátaljához, Magyarországnak mindössze 13 km² maradt, Záhony községgel. Kevésbé ismert, hogy Szabolcs vármegyéből (4637 km²) 69 km²-t Kárpátaljához rendeltek, amely három színmagyar községet – Eszeny, Szalóka és Tiszaágtelek – érintett, amelyeknek az 1910. évi népszámláláskor összesen 3479 lakosa volt (közülük a legnépesebb Eszeny 2013 fővel.) A 3786 km² Bereg vármegyéből 3327 km²-t csatolták át, az

anyaországának 459 km²-t hagytak, a Csonka-Bereget. A történeti Magyarország legkisebb vármegyéje (1213 km²), Ugocsa teljesen elkerült a hazától – mindössze 0,1 km² lakatlan része maradt itt –, és területének mintegy 60 %-át Csehszlovákia, a többbit Románia kapta. Ugyancsak nem köztudott, hogy Szatmár megyéből szintén Kárpátaljához csatoltak egy színmagyar (1910-ben 1252 lélek lakta) községet, Nagypaládot, több mint 10 km² területtel. A 9716 km² területű Máramaros vármegyét kettévágták, északi, nagyobb része Csehszlovákiához, a kisebb, déli fele Romániához került. 1922. végén a csehszlovák hatóságok megerősítették, hogy Kárpátalja nyugati határa változatlan marad és a hajdani Ung megye mögötte fekvő 30 községe továbbra is Szlovákia része. (MOL. K 28. 89. t.: 42.)

Az új közigazgatási egység nevét cseh nyelven az imént említettük, a Kárpátokon kívül élő oroszok Zakarpatszka Rusznak (Kárpátontúli Orosz földnek), az ukrán nacionalisták Zakarpatszka Ukrajina-nak (Kárpátontúli Ukrajnának), vagy egyszerűen Zakarpatszka-nak, Kárpátontúlnak, a két világháború közötti trianoni Magyarországon pedig gyakran Ruszinszónak nevezték. E sokféleség azt is mutatja, hogy a többnyire politikai töltésű Kárpátalja szó, mindenekelőtt nemzetiségi, közigazgatási tartalmú tájnév. Ezt az is mutatja, hogy amikor az 1938. november 2-i első bécsi döntéssel Csehszlovákia déli magyarlakta sávjával együtt visszatért, annak tiszaháti – azaz kárpátaljai részét, kerekén 1900 km² területet – is Felvidékként emlegették. A Kárpátalja megnevezés a hegyvidéki, a rutének által lakott területre – másként a Ruténföldre – vonatkozott. Amikor 1939. március 15-18. között a hegyvidéki rész is újra hazánkhoz került, ahol a magyar kormányzat ismét megkezdte, illetve folytatta a rutén autonómia kiépítését. Kárpátalja magyarlakta déli részéből kialakította az új Ung, Bereg vármegyét, majd újjászervezte Ugocsa vármegyét is. A Ruténföldet – miután azt nyugat felé, a Vihorlát közepéig 1056 km²-rel kibővítették az Ung-völgyét, Ungvár és a Csap-Uzsoki-hágó biztosítására –, három közigazgatási kirendeltségre, az ungira, a beregire és a máramarosira osztották. Kárpátaljához ekkor csak a hegyvidéki rész tartozott, és nevével ellentétben, a hegylanc alatti vidék, a magyarlakta terület kirekesztődött belőle. Az itt élő magyarok, rutének és más nemzetiségek azonban mindent nem vették figyelembe, Kárpátalján mindig a hegyvidéket és előtte lévő fekvő alföldet értették. 1945 után

is inkább politikai jelentésű volt, amikor a szovjet megszállás után Ukrajna egyik megyéjévé szervezték át (oroszul Zakarpatszka oblaszty), azaz Kárpátontúli területnek nevezik, természetesen Moszkvából és Kijevből (újabbban: Kijiv) nézve.

Visszatérve az 1919. esztendőre: Benes, aki külügyminiszterként a csehszlovák delegációt vezette a párizsi béketárgyalásokon, amikor megtudta, hogy minden kérését teljesítették, azt mondta: „Megriadtam, amikor megláttam, hogy mindent megadtak, amit kértem. Ez túl sok.” Masaryk államelnök, pedig 1920-ban, amikor a szovjet hadsereg megtámadta a Lengyelországot, azt közölte a Gillersonnal, a Szovjet Vörös kereszt képviselőjével: „Megítélésem szerint Ruténia népe letét Csehszlovákiában, amit az első alkalommal átadunk a Szovjetuniónak. Ezt úgy mondom Önnek, mint a köztársaság elnöke. Felhatalmazom, hogy ezt jelentse kormányának Moszkvában.” (HOKKY. 1966: 17-18., idézi: ERDÉLYI. 1984: 11.)/Hokky Károly (1883-1971) 1921-1929 között az ungvári Határszéli Újság szerkesztője volt, 1945 után az Egyesült Államokba emigrált./ A fentiek után nem meglepő, hogy Benes nemcsak a szovjet vörös hadsereg ellen küzdő lengyelek megsegítésére küldött magyar csapatok, hanem a francia katonai egységek átvonulását is megtagadta Csehszlovákia területén. Magatartásának okai a pánszláv szolidaritásból erednek. Masaryk államfő időnként hajlott volna etnikai alapú határkiigazításra – például a színmagyar Csallóköz esetében –, de sohasem ment túl az ígéretések és a „polgári demokratikus csehszlovák republika” emlegetésében. Már 1921-ben (március 14-én, majd június 10-23-án) magyar-csehszlovák tárgyalásokra került sor a gazdasági közlekedésről és a békekonferencia által megállapított határok kétoldalú megállapodáson nyugvó módosításáról. Az utóbbival kapcsolatban semmilyen valós eredmény nem született. /Masaryk elnök a következő években is gyakran élt a területátadás hangzatos retorikájával, mint azt a felvidéki keresztény-szocialista párt „tót” (szlovák) nyelvű, Vola Ludu (Népakarat) című lap 1929. december 28-i számában közölt interjú is szemléltette. Az államfő kijelentette. „...én még ma is hajlandó vagyok a határok revíziójáról tárgyalni. Nekünk a Duna egy szakaszára feltétlenül szükségünk van, amiből következik, hogy Pozsony és az ottani magyarlakta vidék nekünk feltétlenül fontos. Ezzel szemben tárgyalni lehet a többi valamennyi vidék

revíziójáról, ahol több mint 50 % magyar lakik, és szó lehet más nemzetiségek által lakott vidékek revíziójáról is. (A Ruthénföldről.) Igaz, hogy így maradnának nekünk kölcsönösen nemzetiségi szigetnek, de ennek következménye volna, hogy a kisebbségekkel jól bánánk. Mi esetleg készséggel állítanánk Prágában egy magyar minisztériumot.” (MOL. K 28. 19. t. 1930-P-5110.)/

1919. szeptemberében a prágai kormány Kárpátalja irányítására Ivan Brejcha személyében ideiglenes adminisztrátort nevezett ki, aki mellé ötagú igazgatótanácsot rendelt. Ez utóbbi elnöke Zsatkovics Grigorij, tagjai: Volosin Ágoston, Bracsajko Gyula, Hadzsega Gyula és Toronszky Emil. November 18-án adták ki Podkarpatska Rus alkotmánylevelét, az ún. Általános Szabályzatot, amely tartalmazta a saint-germaini szerződés alapvető cikkeleit is. Az ötagú testület és Brejcha között hamarosan ellenétek támadtak, ezért a csehszlovák kormány visszahívta az ideiglenes adminisztrátort. 1920. április 26-án Zsatkovicsot nevezte ki Kárpátalja kormányzójává, aki korábban felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tett a cseh politikai elitnek, éppen a vidéknek az új államhoz való csatolásában. Az Amerikában nevelkedett politikus – kivel szemben a helyi ellenállás kezdettől fogva megnyilvánult – azonban nem tudta keresztyűlvinni a rutén önkormányzat életbe léptetését, a Szovj. összehívását, és az országon belül a rutének lakta terület határainak a kijelölését az Ung folyótól nyugatabbra, hogy abba a zempléni ruszinok is bekerüljenek, ezért 1921. március 26-án lemondott kormányzói posztjáról. Ezután memorandumot nyújtott be Masaryk államelnökhöz, akit az autonómia ígéretére, illetve a rutén önrendelkezés eltüntetésére emlékeztetett, majd visszaköltözött az Egyesült Államokba. (Kárpátalja autonómiát csak a csehszlovák uralom végóráiban kapott, 1938. október 5-én alakult meg külön kormánya Bródy Andrásal az élen. A kül- és a had- és a pénzügy az ország alig fél múlva, március 15-én bekövetkező teljes felbomlásáig csehszlovák közös ügy maradt.)

Az 1920. június 4-i trianoni békediktátum után több mint egy évvel a négy magyarországi határmegállapító bizottság közül a legkorábban a magyar-csehszlovák közös testület kezdte meg működését, 1921. július 27-én Brünnben tartott ülésével. A bizottság elnöke Carey angol alezredes volt, további tagjai francia, olasz, japán, csehszlovák nemzetiségűek, magyar részről pedig Táncoz altábornagy. Az alakuló ülésen Táncoz leszögezte a

magyar kormány felfogását a Mille-
rand-kísérőlevelet illetően, kijelentve:
„a magyar kormány a kérdéses határ
egész hosszára kívánja alkalmazni a
kísérőlevélben Magyarország számá-
ra biztosított előnyöket, mert a trianoni
határ egész hosszában néprajzi
és gazdasági igazságtalanságokat
okoz.” (U. o.: 386. t. 1939-K-16
376:74.) Tánczos altábornagy közölte:
a kísérőlevélre való hivatkozását a bi-
zottság tagjai egyértelműen elutasít-
tották, mondván, a Nagykövetek ta-
nács által kiadott póttutasítások I. és
II. szakasza szerint alapvetően nem
lehet változtatni a trianoni határon.
A magyar delegáció a nemzetiségi elv,
valamint gazdasági és földrajzi szem-
pontból korrigált nyelvhatár alapján
kért vissza magyar lakta területeket.
Kárpátalján Ungvár és Munkács vá-
rosoktól északra javasolta új vonalat:
Szobránc vidékétől Perecsenyen,
majd innen délkeleti irányban Szolyva
alatt haladva, onnan majdnem déli
irányt követve Husztot érintette vol-
na az államhatár. (U. o.: 62.) A bizott-
ság elvetette a magyar indítványt. A
Párizsban kijelölt, de nem pontosított
trianoni határ kitűzési munkáinál a
magyar-csehszlovák határmegállapító
bizottságánál működő magyar delegá-
ciónak igen csekély eredményeket si-
került csak elérnie. Ez különösen az
árvízvédelemmel kapcsolatban hozott
súlyos helyzetet Magyarországra. A
Bodrogközi Tiszaszabályozó Társulat,
amelynek gátjai a Csehszlovákiához
csatolt Csapnál voltak, 97 000 hektár
árterületéből 19 000 ha-t elvágott a
trianoni határ. Az árterület levezető
csatornáinak felső részét is odacsatol-
ták, csak az alsó részük maradt a
csonka országban. A Bodrog gátjai
Sátoraljaújhely fölött elvesztek szá-
munkra. Az utóbbi folyó összes mel-
lékvizei, az Ondava, a Laborc és a
kárpátaljai Ung és Latorca – ezek
összefolyásából jön létre a Bodrog – a
határon túlra kerültek. „E terület víz-
gyűjtő terében összegyűlt víztömegek-
nek hirtelen leözönlése és árvizek
keletkezése, nem utolsósorban a Ti-
sza, a Bodrog és mellékfolyói körül
elterülő erdőségek rendszertelen ki-
vágásával, a kopárrá vált területek be-
fásításának és a vízmosások megköté-
sének elmulasztásával függ szorosan
össze...A Magyarországnak megmarad-
ó terület három oldalról (Latorca,
Bodrog, Felső-Tisza) van kiteve árvíz
esetén a legsúlyosabb veszedelemnek,
amelyet még egy kézben lévő egysé-
ges árvízvédelmi berendezések is csak
akkor tudnak megakadályozni, ha
egészen pontosan kifogástalanul mű-
ködnek” (U. o.:107-108.) Tánczos al-
tábornagy a bizottság előtt rámutat-
ott arra a súlyos helyzetre, amelybe

a Bereg-vármegyei Ármentesítő Társulat jutott azáltal, hogy a bizottság a Csap-Magyasliget (helyesen: Magosliget) közötti, magyar-csehszlovák-román három határpontig terjedő szakaszon is a trianoni vonalat fogadta el. A társulat 837 300 ha árterületét két, kb. egyenlő része vágta a határ. A Szernye-mocsarat a magyar uralom idején óriási áldozatokkal szárították ki.

A budapesti Határmegállapító Központi Irodának 1922. augusztus 12-én Pozsonyból, a magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság működéséről küldött általános jelentésében (1132/C./1922. sz.) Tánczos altábornagy tényszerűen közölte: a bizottság nem fogadta el a döntően árvízvédelemre vonatkozó kiigazító javaslatokat, a Sátoraljaújhely-Csap szakaszon mindössze egyetlen eredményt értek el. Sátoraljaújhely csehszlovák területre került vízművét visszacsatolták a városhoz. A Csaptól Magosligetig terjedő határ módosítási indítványait két szempontból indokolta a magyar delegáció: az egyik gazdasági, mert a Magyarországnak hagyott községek legelőit Csehszlovákiához rendelték, amely lehetetlenné teszi ottani fejlett állattenyésztést. A másik az árvízvédelem, mert annak félig-meddig sikeres lehetőségét, csak a magyar delegáció által javasolt új határvonal biztosíthatná, ugyanis a trianoni diktátum itt az árterületet kettévágta. Az eredmény itt sem számottevő, a bizottság e szakaszon is csak jelentéktelen változtatásokat eszközölt a demarkációs (azaz a trianoni) vonalon. „Csak a legkirívóbb birtokátvágásokat igyekezett néhol megszüntetni,

azon kívül nyereséggé csak (Bereg)Darócz község kb. 900 hold határának és kelet felé azon túl fekvő birtokainak /kb. 20 hold/ visszaadását, valamint a badalói kompot és Badaló nyugati határában néhány magyar kisbirtokot lehet elkönyvelni.” (U. o.: 86.) (A Határmegállapító Központi Iroda az előző évben, 1921. augusztus 3-án jött létre a miniszterelnök felügyelete alatt, feladata a szomszédos államokkal való határkiigazítási tárgyalások előkészítése volt.)

Már az előbbieket is érzékeltették, hogy a trianoni határ párizsi kijelölése mennyire hűjás volt az ésszerű, megfontolt döntéseknek a diktátum kiigazításánál. Az alábbi „politikai határbejárás”-on előadott kérelmekről, panaszokról, javaslatokról stb. szóló, 1925. január 27-én Budapesten kelt összefoglaló jelentésből (2325/C/1924. sz.) csak a kárpátaljai vonatkozásokat ismertetjük, a felvidékit nem. A dokumentumból az is világosan látható, hogy évekkal a diktált államhatár kitűzése után is mennyi baj, keserűség, nehézség sújtotta az ott élőket, amelyek fő oka az évszázadok óta szerves egységben létező síkvidéki Dél-Bereg, illetve Ugocsa vármegye szétszakítása volt. Az első rész 1. és 2. fejezete a közös határutakkal, illetve -hidakkal foglalkozott. A Tiszakerecseny-Hettyen (helyesen: Hettyen) törvényhatósági útra vonatkozóan a csehszlovák fél javasolta, hogy az út közös szakaszát a magyarok a saját költségükön állítsák helyre, fenntartását a jövőben a két ország fele-fele arányban viselje. A magyar javaslat szerint ezt az utat nem kell üzemeltetni. Az Atya-Bereg(darócz) vicinális (mellék) útra

- ez a magyarországi falutól a túldali Mezőkaszony felé tartott a középkori eredetű atyai várromig, amely az utóbbi községtől dél-délnyugatra fekvő - vonatkozó csehszlovák kezdeményezés szerint a fenntartás és a költségek fele a magyarokat terhelje, de magyar részről ezzel kapcsolatban nem tettek indítványt. A határon átnyúló többi közös utat - mezei dűlőutak - államilag nem tartanak fenn, illetve az egyes érdekelték által lehetne használni, akik az azzal járó költségeket fedeznék. A Csap-Ungvár közötti műút vashídja - itt volt a határállomás, mint napjainkban is - a Tiszán ívelt keresztül, fenntartását mindkét érdekelt állam felerészben fogadta el. Az attól keletre lévő, szintén a Tiszán átvezető vasúti híd költségeiről ekkor nem született megállapodás. „A Csarendán (helyesen: Csarondán) 4 híd vezetett át, melyből kettő csak nyomokban található fel.” (A kárpátaljai Hetyen és Kisharangláb térségében a Csaronda több mint 10 km hosszan határfolyó!) Magyar javaslat a fennálló hidakra: azokat hazánk tartja fenn, és költségeit külön kell megállapítani. A csehszlovák válasz: a Nagylónya-Kisharangláb műúton átívelő Csaronda-hídnál a fenntartást felerészben, a többi háromnál a fenntartást és a költséget teljes egészében Magyarország viselje. (Az 1990-es évek elejétől Kisharangláb és Lónya között kishatár-át-

kelőhely működik a hídnál. Kis-, illetve Nagylónya községeket 1934-ben egyesítették Lónya néven.) Mezőkaszonytól délkeletre, a Veres-tanyánál lévő fahíd (ez a Dédai-csatorna leágazásán állt) fenntartását a javaslat szerint teljes egészében Csehszlovákia, a költségeket fele-fele részben a két ország viselné. A magyar fél szerint a fahíd magántulajdonban volt, ezért az indítvány tárgytalan. A következő létesítmény a Tiszabecsnél a Tiszába ömlő Batár folyó fahídja volt, amelynél a fenntartást felerészben indítványozta a magyar határbiztos. A csehszlovák fél saját fenntartást javasolt, a költségek 50-50 %-os megosztásával. A magyarországi Uszkanál ugyancsak a Batáron egy fahídról tárgyaltak, magyar részről fele részbeni fenntartást kértek, a csehszlovákok ezzel szemben saját fenntartást, illetve a költségek fele-fele aránybeli viselését terjesztették elő. A Nagyhódos és a Kárpátaljára került Nagypalád közötti úton álló Túr-hídra a magyar biztos fele részbeni fenntartást kért, a csehszlovákok Magyarországtól viszont teljes fenntartást és költségviselést. Később, ha a csehszlovák fél esetleg használná a hidat, a terhek megosztása 50-50 % lenne. A fentiekben kívül Tiszaszentmárton község kérte egy csehszlovák területre került „lehordott” hídja mielőbbi megjavítását a csehszlovák hatóságok által, valamint Eperjeske (helyesen:

Eperjeske) falu több kisebb, szintén lehordott híd visszaállítását. (MOL. K 28. 3. t. 1926-K-615:301-302.)

A „politikai határbejárás”-jelentés 3. fejezetében - „Kérdések a másik ország területén fekvő utak, vasutak, hidak használatára, és egyes más ország területén levő utak és hidak fenntartása”-ban - is számos gond fogalmazódott meg. A környékbeli magyar községek kérték Beregsom és Mezőkaszony (vasút)állomásának és az odavezető útnak a használatát „transzitó”, azaz átmenő forgalom céljára. Egy mezőkaszonyi csehszlovák birtokos (telepes) a magyarországi Barabás község és Mezőkaszony közötti út, Barabás és Mezőkaszony községek a szőlőikbe vezető utak használatát kérelmezte. Az érdekelt környékbeli magyar községek Beregszász vasútállomásának és az odavezető utaknak a szabad használatát kérték a magyar-csehszlovák határmegállapító bizottságtól átmenő forgalomra. A magyar hatóságok kérvényt nyújtottak be a badalói rév üzembe helyezésére, illetve az út szabad használatát csehszlovák oldalon a magyarországi Mezőtarpa község felé. Az érdekelt magyar falvak a kárpátaljai Tiszaújlak vasúti állomásának és a Csap felé vezető vasútvonal használatát kérelmezték átmenő forgalom lebonyolítására. Tiszabecs, Mikola és Uszka falvak kérték, hogy csehszlovák területen használhassák a határhídtól Tiszabökény felé vezető utat Uszkaig és viszont. Több magyarországi község a Nagypaládon át vezető állami út szabad használatát kérvényezte átmenő célra. A csehszlovák oldalon fekvő Ferősalmás (helyesen: Fertősalmás) és Nagypalád kérelmezte, hogy rossz időben a magyarországi Magosligeten és Uszkan át közlekedhessen a kárpátaljai Tiszaújlak felé. (U. o.: 302-303.) Ennek oka a gyakran járhatatlan út, másrészt az utóbbi településhez csak kerülővel juthattak el Tiszapéterfalván és Tiszabökényen át.

Botlik József

A KOLOZSVÁRI BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM EGYKORI HALLGATÓI FIGYELMÉBE!

Ez év június 1-én lesz 55. éve, hogy megjelent a román királyi rendelet a Bolyai Tudományegyetem létesítésére Kolozsvárt és a Ferenc József Tudományegyetem épületeinek átadása fejében, új épületekben megkezdte működését Kolozsvárt és Marosvásárhelyt a Bolyai Tudományegyetem. Ötven év után, erre emlékezve alakult meg öt évvel ezelőtt, 1995. júniusában a Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete Budapesten. Most, amikor a magyar kormányzat támogatásával a megvalósulás közelségébe került egy új magyar egyetem létesítése Kolozsvár központtal, úgy gondoljuk időszerű megemlékezni arról, hogy 55 éves lenne a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem, ha a kommunista diktatúra 1959-ben nem szüntette volna meg.

Felhívjuk az egykori hallgatókat és mindazokat, akiket érdekel a kolozsvári magyar egyetem ügye, hogy vegyenek részt 2000. június 3.-án találkozókon. Részvételi szándékukat legkésőbb május 10-ig szíveskedjenek jelezni a következő címen: Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete, 2100 Gödöllő, Palotakert 11. VIII/2. A találkozó helyszínéről és időpontjáról mindenkit idejében értesítünk.

Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete.

BIBLIOGRÁFIA

- ERDÉLYI István: Kárpátalja. New York, 1984.
HOKKY Charles: Ruthenia spearhead toward the West. Gainesville, 1966.
KOCISIS Károly - KOCISISNÉ HODOSI Eszter: Magyarok a határainkon túl a Kárpát-medencében. Bp. 1991.
KRÁL, Jiri: Podkarpatská Rus. V Praze, 1924.
MOL - Magyar Országos Levéltár.
POPÉLY Gyula: Népfogyatkozás. /A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében. 1918-1945./ Bp., 1991.
ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., 1999.
STATISTICKY lexikon obci Podkarpatské Rusi. V Praze, 1928.

Lelkészeknek lenni...

A végek vége ez az ukrán–magyar–román hármashatár szorításában. Istentől, embertől elfeledett szeglete a világnak, mondják sokan, ahol sosem volt könnyű az élet, de mióta összeomlott a Szovjetunió, különösen kilátástalan a helyzet. Meg aztán kemény emberek élnek erre – állítják megint mások –, akik annak idején, az ántivilágban, a kemény munkával boldoguló gazdán kívül egyéb tekintélyt nem tiszteltek, s ez ma sincs másként. Kíváncsiak voltunk rá, hogyan boldogul ebben a környezetben egy pályája kezdetén álló lelkész...

- Mennyire tehető a református hívek száma a két faluban?

- A két gyülekezethez összesen 2400–2500 lélek tartozik.

- Akkor az öné egy viszonylag nagy körzetnek számít.

- A második világháború előtt két különálló lelkészi körzet volt Nagypalád és Fertősalmás: Ugyanakkor viszont, mielőtt két évvel ezelőtt ide kerültem volna, az itteni lelképásztor 6–7; nemegyszer nyolc gyülekezetben volt kénytelen szolgálatot teljesíteni, ami azt jelentette, hogy szinte csak az istentiszteletekre, illetve a temetési, esketési szolgálatokra jutott ideje. De egyéb tekintetben is voltak problémák a gyülekezeti életben, sok mindent el kellett magyarázni az embereknek, sok mindent szinte előről kellett kezdeni. A hitoktatás, a beteg- és családlátogatás elhanyagolódott, aminek hatása sajnos ma is érezhető. Mi mindenestre igyekszik pótolni a hiányosságokat: Mondhatom, nagy igény mutatkozik erre a fajta tevékenységre, különösen az idősek, betegek, de a fiatalok részéről is: kezdetben sokan meglepődtek, amikor a lelkész bement valakinek az udvarára, mert korábban ez csak temetésekor fordult elő. Most már várnak, hívnak, örömmel fogadnak, bármikor toppanjak is be.

- Mi volt a helyzet ideérkezésakor a fiatalokkal, a hitoktatással?

- Amint lehetőség nyílt rá, négyen megkezdtek hitoktatói tanulmányaikat Beregszászban. Jelenleg a hitoktatást javarészt már ők végzik. Ezenkívül ifjúsági táborokban, magyarországi ifjúsági konferenciákon részt vett fiatalok is aktívan bekapcsolódtak az ifjúsági programok szervezésébe és lebonyolításába. Nagypaládon felújítottuk a parókia épületét és jelenleg ott folyik a hitoktatás megfelelő

Mecseri Károly 1996-ban végzett a Sárospataki Hittudományi Akadémia teológiai karán. Visszatérve Kárpátaljára segédlelkészi kinevezést kapott a tiszántúli Nagypalád és Fertősalmás református gyülekezeteihez.

körülmények között. Fertősalmáson pedig a kezdet kezdetén hosszú ideig az iskolában folyt a hitoktatás, jelen pillanatban épül az új parókia épülete, így most már egy esztendeje ott foglalkozunk a gyerekekkel.

- Ön meglehetősen fiatal ember még. Hogyan fogadta a két falu az új lelképásztorát, származik-e valamilyen előnye életkorából a fiatalokkal végzett munkában?

- Örömmel fogadtak. Egy új helyzet volt ez az ő számukra is. Azt tapasztalom, hogy a nagypaládi gyülekezetben – közöttük élek ugyanis – nagyon nagy szeretettel vesznek körül, segítenek a munkában, öröm közöttük szolgálni. Ami a fiatalokkal végzett munkát illeti, azt hiszem, valóban előnyt jelent az életkorom. Különösen jó tapasztalataim vannak a jegyesoktatás terén, amelynek keretében módomban áll rendszeresen találkozni a házasságra készülő párokkal. A lelkészek elfoglaltsága miatt ez sajnos nem egy általánosan bevett gyakorlat a református egyházban. Mi több mint egy éve gyakoroljuk ezt, s azt tapasztaljuk, hogy a fiatalok ilyenkor megnyílnak, őszinték. Azt hiszem, ennek tudható be, hogy például 4-5 alkalommal már a fiatal szülők jöttek a kereszteselési szolgálatot bejelenteni, és nem a nagymamát, a szomszéd néni küldték el, hogy megbeszélje a dolgot a tiszteletes úrral, mint korábban. Vagyis bátrabban fordulnak a lelképásztorukhoz, a gyülekezet életébe is bátrabban kapcsolódnak be.

- Milyen helyet foglal el a lelképásztor a falusi hierarchiában? Mennyire megbecsült tagja a közösségnek, amelyben él?

- Én azt tapasztaltam, hogy elsősorban a tanárokkal alakultak ki jó kapcsolataim. Ők voltak azok, akik szeretettel befogadtak, akikkel együtt tudtunk kulturális programokat szer-

vezni, s úgy érzem, általában véve is jó kapcsolatban vagyok a helyi értelmiség aktív vezetőivel.

- Önök azért tanultak Sárospatakon, hogy hazajöjjenek és itthon teljesítsenek szolgálatot. Előfordul-e, hogy református lelkészek átteleplülnek Magyarországra?

- Hála Istennek, eddig nem volt rá példa itt, Kárpátalján.

- Ilyennek képzelte munkáját, pályafutása első éveit?

- Tudtam, hogy Kárpátaljára hazajönni komoly feladatot, kihívást jelent majd. A kezdeti időszakban például az életkörülmények a parókián ugyan-csak távol álltak a magyarországiaktól, de számítottam erre, hiszen tudtam, hogy idehaza évről évre romlanak az életkörülmények.

- Tudjuk, hogy a helyi termelőszövetkezet gyakorlatilag már nem működik, pontosabban nem adódik valami sok munkalehetőség, és hát az is köztudott, hogy Nagypalád, Fertősalmás meglehetősen elszigetelt települések. Milyen a körzetéhez tartozó falvak szociális helyzete?

- Sajnos valóban elszigetelten élünk ezen a vidéken. Az itteniek számára szinte kizárólag csak a föld jelent ilyen-olyan megélhetést. A többség azonban mindössze 2-3 hektáros földterületen gazdálkodik, s a megfelelő mezőgazdasági gépekkel sem rendelkezik. Alig néhányan tudtak valódi farmergazdaságot kialakítani, átlagosan 6-8 hektáros földterületen. A lakosság nagyobb részének megélhetése így tulajdonképpen nincs biztosítva. Ezért igen gyakran külföldön, családjuktól messze szakadva kénytelenek munkát vállalni.

- Jellemző az elvándorlás?

- Igen. Sajnos azt tapasztaljuk, hogy néhány családdal minden évben megfogyatkozunk. Mindenki igyekszik biztosabb megélhetés után nézni, s különösen a fiatalok költöznek be a városokba igen nagy számban a munka, a jobb megélhetés reményében.

- Hová hívják gyakrabban, temetésre vagy kereszteselésre?

- Az elmúlt esztendő statisztikája igen szomorú. Több volt a temetési szolgálat. Az idei esztendő első felében viszont örömmel tapasztaltuk, hogy a temetési és kereszteselési szolgálatok aránya kezd kiegyenlítődni. Reméljük, hogy ez így is marad.

Kárpátalja nagy napja

Hollósy Simon Magyar Gimnázium és Kollégium megnyitása

Mintha a nap is kíváncsi lett volna: mi ez a rendkívüli esemény itt Técsőn, mert bőven ontotta fényét és melegét a Felső-Tisza-vidék „fővárosára”, ahol számtalan helybeli és környékbeli ünneplőbe öltözött ember igyekezett a magyar tannyelvű, *Hollósy Simon nevet viselő iskolába*, ami – az ünnephez illően – zászló- és virág-köntösbe öltözött, kitárt kapuja felett hirdette és mindenkinek tudtára adva:

„ÉLNI FOG A NEMZET,
MELY ÖSSZETART!”

... Felcsendült az ukrán himnusz, majd több százan énekelték a Magyar Miatyánkot. *Ambrus Pál igazgató* felolvasta az Oktatásügyi Minisztérium határozatát, amely szentesíti a Técsői Hollósy Simon magyar tannyelvű gimnázium és kollégium megnyitását. Majd ismertette a megtett utat, megköszönve a magyar és ukrán kormányok támogatását, az Illyés Alapítvány anyagi segítségét, a helyi és az anyaországi szervezetek és személyek mérhető és mérhetetlen önzetlenségét ez első és egyedülálló intézmény létrehozásáért.

László Károly esperes méltatta a gimnázium-kollégium megnyitásának és majdani létének szerfölkött fontos és meghatározó jelentőségét az általános és szakoktatás, a hitoktatás, az anyanyelv gyakorlása, megtartása terén, végül – mintegy megkoszorúzza a hat éves törekvést – átnyújtotta azt a hivatalos iratot, amelyben az egyház átadja örökös használatba a tanintézményt.

Viski János ungvári magyar főkonzul felolvasta *Göncz Árpád köztársasági elnök* levelét, amelyben az elnök gratulál az igazgatónak, a tanári karnak, tanulóknak s Técső lakosságának a nem mindennapi terve megvalósításáért, kifejezve azon meggyőződését, hogy Técsőn, a magyar nyelvhatár végvárában a gimnázium lesz az identitás, a hazaszeretet példaértékű bástyája.

Hecog György, az oktatásügyi főosztály vezetője, majd utána számos magyarországi hivatal és társaság, egyházak, ukrán és kárpátaljai magyar szervezetek képviselői méltatták a történelmi jelentőségét, a nemzetközösségi sorsát meghatározó, távolba mutató és példaértékű voltát.

Nagy taps és rokonszenv megnyilvánulása fogadta *Mazalik Alfréd, máramarosszigeti tanár* üdvözlő szavait. Egyben arról is szólt, hogy évtizedekkel ennek előtte Máramarossziget volt a történelmi megye oktatási, szellemi központja, forgástengelye, de most – ezt a tanintézmény megnyitása is bizonyítja – Técsőre „billent a mérleg serpenyője”, mert Romániában magyar iskolákat zárnak be, itt magyar tanintézményt nyitnak.

A kék-sárga és piros-fehér-zöld szalagokat *dr. Antall Józsefné*, az ünnep díszvendége, a „hazajáró” técsői Móricz-család sarja és *Filip Sztjepan* köztársasági elnöki megbízott, aki mérhetetlenül sokat tett a terv megvalósításáért, vágta át, miután a sok száz vendég és a házigazdák megtekintették a verőfényben csillogó kol-

légiumi épületben a szakszerűen felszerelt tantermeket, hálósobákat, könyvtárat, étkezdét, tanulószobákat.

Az esemény krónikása, a Técsői Magyar Kulturális Szervezet nevében a gimnázium udvarában Sütő Andrászt idézte: „*A havasi emberek szerint a viharban eltévelyedettek akkor kerülnek végveszélybe, ha már hátrafelé sem tájékozódhatnak, mert lábuk nyomát befűtta a hó.*” Am nekünk van hová, kire visszatekinteni, példát venni és tanulni.

Felkerlte *dr. Antall Józsefnét* leplezze le az emléktáblát. Lehullt a lepel. A fekete márványtábla kompozíció látható *Antall József* bronzba öntött képmása (*Domokos Béla* érdi művész alkotása) és a kétnyelvű véset:

Dr. Antall József
tiszteletbeli igazgatónk emlékére.
1999. augusztus 28.

Az emléktáblát elborították a tisztelet és a megemlékezés koszorúi és virágcsokrai. Koszorúzott – többek között – *vitész técsői Móricz Éva* is a svájci magyarok nevében.

Több mint másfél óráig tartott a díszelőadás az iskola, immáron gimnázium, színjátszó, tánc- és énekcsoporthoz, valamint a ruszin vendégek nagyszerű előadásában.

A lelkeket-szíveket feltöltő órák után a résztvevők megkoszorúzták a város büszkeségének, Kossuth Lajosnak több mint százéves, valamint Hollósy Simonnak és Sevcsenkónak szobrát, a magyar áldozatok emléktábláit, megtekintették és lerótták kegyeletüket az Árpád-kori templomban őrzött 48-as zászlónál.

A családi hangulatban lezajlott közös ebéd után a kocsisorok elindultak a Tisza völgyébe, „meglátogatták” azt a helyet, ahol a Fehér- és Fekete-Tisza összeülve indulnak végtelen futásba...

Másnap a técsői református templomban ökumenikus istentisztelettel adtak hálát, imádkoztak reménnyel tekintve a jövőbe az öröm áldásával átitatott técsőiek, Felső-Tisza-vidékiek, barátaink és minden időben szeretettel várt és fogadott testvéreink.

Szóllósy Tibor
Técső

Bisztray Gyula: ÍRÓK AZ ÚNIÓÉRT

Az erdélyi únió gondolata az elszakítás pillanatától él, mióta Transzilvánia – két világ-hatalom ütközőpontjába szorítva – önálló életre kényszerült. A virtuális egész Magyarország és a szétszaggatott országrészek élete párhuzamosan fejlődött a magyar századokban. A majdani egyesülés reményét hatalmas fejedelmek és államférfiak éppúgy táplálták, mint egyszerű szegény írók és tanítók. Amazok sorában ott áll Báthory István és Bethlen Gábor, majd Rákóczi Ferenc meszetekintő terveivel, mellettük a Hunyadi Mátyás nemzeti királyságát nem minden politikai szándék nélkül idézgető Zrínyi Miklós; emezek sorát a dunántúli születésű és felvidéki illetőségű Tinódi Sebestyén nyitja meg, aki Erdélyben, Kolozsvárt nyomtatja ki – Izabella és Fráter György regnálása alatt – az ország egységét hirdető verses Cronica-ját. „Ti magyarok! jobb ha mind eggyé léstök, Mint eddig egymást ne úgy szeressétek; Ugy ad Isten jó szerencsét tinéktök, Es megszabadítja idegen néptől földetök.” Tinódi lelkesítő szózata az első s közel száz évig legerőteljesebb hang a háromfelé tépett ország egyesítése, a nemzeti egység gondolata mellett. Utána Zrínyi velőkgig hasító kiáltása próbálja ismét fölverni az ájulásba dermedt magyarságot. A nagy nemzetnevelők kíméletlen hangján ostromozza s a legszégyenteljesebb sorssal fenyegeti meg fajtaját: „Mi vagyunk a magyarok? mi magyarok? De bár azoknak ne mondjuk magunkat. Ha Váradot vissza nem vesszük, ha Erdélyt elvesztjük, ne is hadakozunk bár azután, hanem avagy most avagy sohasem; fussunk ki az országból, ha eztet resteljük. Úgy hallom, Braziliában elég pusztaság van; kérjünk spanyol királytól egy tartományt, csináljunk egy coloniát, legyünk polgárrá ...”

Zrínyi a török kiűzését, a Magyarországgal egyesített szabad Erdélyt követeli. Terve nem sikerült. Erdély viszont – fejedelmei alatt másfél-

századon át ugyanazért ragaszkodott a különálláshoz; mint amiért száz év múlva a Magyarországgal való újraegyesülést sürgette: mindkét esetben szabadságát féltette, az életet akarta. Bethlen Gábor végrendeletében még az adott viszonyok közti egyensúly politikáját hirdeti és azt tanácsolja hazájának, hogy a török nemzettel való egységet szenvedhető károkkal is megtartsa, „hogy se németnek, se egyéb competitoroknak ne lehessen útjok, módjok vagy alkalmatosságok az országban való kapásban, melyből mind az országnak végső romlása, mind sok nagy familiáknak extermináltatások következhetnek”. Medgyesi Pál, Lórántffy Zsuzsanna nagyműveltségű udvari papja már igen siralmasnak nevezi „az állapotot, melyre az igaz ítélő Isten igaz érdemünk szerént juttata bennünket! Lement s elenyészett régi ragyogó dicsőségünknek fényes napja...” De ígéri Isten nevében: „Feltámad még egyszer a setétből a mi világosságunk, és homályosságunk olyan lesz, mint a dél, s támaszt még a nagy kegyelmű Úristen ugyan magunk közül, akik romlás építőinek fognak nevezetni! Legyen, legyen Amen.” A feltámadás és egyesülés vágya tehát már Erdély aranykorában él a lelkek mélyén.

A török kiűzése és az önálló erdélyi fejedelemség megszűnése után I. Lipót súlyos alkotmányserelmet követelt el, midőn a saját nyilatkozata szerint is Magyarországhoz tartozó Erdélyt – a magyarországi rendeket meg sem kérdezve, következőképpen nekik semmi befolyást nem engedve – birtokába vette s különvált állapotában megtartotta. A nemzet azonban állandóan szorgalmazta az únió kérdését. 1715-től kezdődőleg alig volt Magyarországon országgyűlés, melyen az Erdélyre és a Részekre nézve fennálló „országos kívánat” szóba ne került volna. Ezt az igényt királyaink több törvényekben nyilván elismerték, a rendek tehát joggal sürgették a hajdani területi egység visszaállítását. De a kí-

vánság teljesítését a bécsi udvar minduntalan elodázta azon ismeretes záradék alapján, hogy a kérdésben Erdélyt is meg kell hallgatni; Magyarország és Erdély egyidejű határozathozatalára viszont nem adott lehetőséget. Később a rendek a grávémenek során különválasztották Erdélyt és a Részek visszacsatolásának ügyét, olymódon, hogy Erdély úniója felől a testvérhazák kölcsönösen határozzanak, a Részek azonban – mint minden kétséget kizáróan Magyarországhoz tartozó területek – haladéktalanul csatoltassanak vissza a Szentkoronához. Ám Werbőczy népe hiába érvelt a Habsburgok és Báthoryak között létesített egykori szerződések punctumaival, amelyek szerint soha ne legyen szabad Erdélyt Magyarországtól elidegeníteni, s hiába ismételte meg egyesítési kívánságát minden alkalommal: a felséges összbirodalom a magyarság egyesítése helyett annak szétválasztásában gyakorolta hatalmát.

Kétségtelen, hogy a hosszú különélés idővel nem éppen kedvezően befolyásolta a viszonyok alakulását. „Loin des yeux, loin du coeur” – mondja a francia közmondás. Aki messze van, idővel szívüktől is eltávolodik. Az erőszakosan fenntartott határok lassanként választóvonalat húztak a két haza egytestvér fiai közé. A bécsi udvar fényében tetszelgő, elnemzetietlenedett, nagybirtokos magyarországi főurak bizonyos lekicsinyléssel nézték a kis haza bérci közé húzódó s a birtokos nemeségtől életformában alig különböző, szerényebb sorsú erdélyi mágnásokat. Erdélyben viszont, ebben a zárt külön világban, főleg a XVII. század végén és a XVIII. század elején egyre makacsabb transzilvánizmus fejlődött ki a szokatlan változások miatt joggal elégedetlenkedő hazafiak között, aminek több-kevesebb indulatossággal kifejezést is adnak. Cserei Mihály, báró Apór Péter és Mikes Kelemen írásaiban nyilatkozik meg legerőteljesebben az erdélyi gondolat. Ennek a transzilvánizmusnak

lényege: a magyarországinál külön, kipróbáltabb, jobb magyarság, a nemzeti hagyományok nagyobb tisztelete, felekezeti türelmesség és a közvetlen szomszéd egyoldalú bővölete helyett emelkedettebb, függetlenebb európai szemlélet. „Az erdélyi dicsőséges fejedelemségnek” Cserei a legelfogultabb híve. Keserű szavakkal illeti hazáját, amiért „soha nem akart találni a maga dolgainak folytatására maga fiaiból capax személyeket, örökké a magyarországi vertumnusi természetű fiaikat admirálta, azokat amplectálta, nevelte, gazdagította, úrrá tette; s ám bizony a szájában is szegény hazánk s mindnyájunknak az íze; azért vesztők el mind a fejedelemséget, mind a szabadságot”. – Apor Péter emlékirata is ebből a sértődött magatartásból fakad. Könyve egyetlen hosszú zsörtölődés „Erdélynek régi együgyű alázatos ideiben való gazdagságából ez mostani kevély, cifra állapotjában koldusságra való változása” fölött; a változás időpontja pedig 1687, „az mely esztendőben a német legelsőbben bejöve; azoltától fogva látom, minden esztendőben új mód avagy, amint az német mondja, náj módi vagyon...” – Mikes Kelemen törökországi levelei viszont az erdélyiek bensőséges lokálpatriotizmusát tükrözik, akár Zágon feledhetetlen tájaira, akár szűkebb pátriája lakóira emlékeznek...

Nyilvánvaló, hogy ez a transzilván elfogultság, amely minden baj okát az idegenektől elárasztott Magyarországra hárítja, nem volt alkalmas széles látókörű, egészséges szemlélet kialakítására. Ebben a szűk horizontú, kurucos látásmódban aztán Erdély tova félszázadra megfeneklett. Jellemző, hogy épp a nagy labanc Cserei kuruckodik leghangosabban!

Amint a két testvérország közre mesterségesen emelt sorompók kisé lazulnak, s egymás kölcsönös megismerésére, valamint a bajok közös forrásainak felfedezésére alkalom nyílik: a sajnálatos ellentétek lassanként feloldódnak s a két haza fiai testvéri ölekezésben találkoznak. Annak a felismerésnek pillanatában, hogy Magyarország és Erdély különállása csupán idegen érdekeket szolgáló fikció: tulajdonképpen már létre is jött a két ország uniója: Szinte lényegtelen, hogy a törvények csak több évtizedes késéssel pecsételik meg ezt a lelki egységet s hogy Er-

délyben elég sokan akadnak még, akik a meglévő kisszerű kereteket létük szükségképi formájának, sőt mi több: az ősi alkotmány, a nemzeti szabadság legfőbb palladiumának vélik. Ámde a karaván halad, s „a fiatal Magyarország” és Erdély reformifjúsága végre kiharcolja a nemzet méltatlanul mellőzött jogait.

A nyomás mindig a határvonalakon a legerősebb. Érthető, hogy a változás szüksége, az újító szándék is többnyire peremvidékeken erjed.

Az unió apóstolai a XVIII–XIX. századforduló évtizedeiben nagyrészt Magyarország és Erdély érintkező területéről, Bihár, Szilágy, Szatmár vidékéről, a Partiumból valók. Biharból Bessenyei, Szilágyból Wesselényi, Szatmárból Kőlcsey.

Amennyire minden korábbi előmunkálat híján megállapíthattam, a század utolsó harmadában Bessenyei György veti fel ismét az erdélyi kérdést. A „bihari remete” mint elfogulatlan „magyar néző”, áttekintve hazája sorskérdéseit, a transzilván szellem említettem három képviselőjével szemben határozottan az unió mellett foglal állást. Ohajtja, sürgeti a két haza mielőbbi egyesítését, sőt azt lelkében már régen elintézettnek is tekinti, mint ettől fogva egyre több fiatal kortársa: „Valaki magyarságunknak előmenetelire dolgozik – írja A Holmi-ban – kétségkívül mindazokat szolgálja, kik valósággal magyarok; ki mondhatná hát, hogy mikor magyarul ír, Erdélyországhoz nem szól? A magyar nyelvnek, tudományának tekintetibe nincs Erdély, hanem csak egy magyar haza. Ha ennek különbség nélkül való szolgálatot tenni e tekintetbe kötelesek vagyunk, miért ne vehetnénk a védelmet is tőle egyenlőül? Ne tégyünk különbséget az egyenlő dolgokba, sőt igyekezzünk magunkat ott is egyeztetni, hol különbség láttatik lenni közöttünk.”

Egy jó évtizeddel később, éppen a reformkor küszöbén, 1790-ben Pétzeli József Mindenes Gyűjteménye folytatja a közvélemény előkészítését az unióra. Pétzeli „Erdélynek Magyarországgal lehető egyesüléséről” elmélkedve, Komáromból, tehát a túlsó partról úgy véli, hogy eddig főleg a vallásszabadságot féltő erdélyi protestáns rendek tartózkodása gátolta az uniót. Bécs Ézsaukezét vagy nem látja, vagy nem tudja a cenzúra miatt felmutatni.

Hadd iktassuk ide teljes egészében ez érdekes kis dokumentumot: „Mely nagy kárára lett légyen Hazánknak az, hogy Erdély elvált tőle, s mely nagy hasznára lenne, ha ismét vele egy testet tehetne, ki-ki általláthatja, aki az ország dolgába figyelmesen bé tud tekinteni. Innen lett, hogy alig volt egy ország gyűlése is, melyben kérdésben ne forgott volna e két hazának egyesülése: de soha még eddig az ország rá nem mehetett. Ennek főoka a' volt, hogy az Erdélyi Fejedelemség attól félt a többek között, hogy ha Magyarországgal egyesül, úgy a protestáns vallás gyakorlásának teljes szabadsága netalán azáltal gátoltna és kisebbitetni fog. És valameddig ez a félelem egészen ki nem vétettetik az ott teljes szabadsággal élő protestánsoknak elméjéből, ez az egyesülés csaknem lehetetlen lesz; mert kivált a XVII. század őket nagyon elidegenítette s elrémítette. Így de már most a magyarországi főrendek, általlátván a sokáig tartó egyenlenségnek szörnyű nagy kárát, nemcsak ezen mostani vallásbéli szabadságban a protestánsokat megháborítani nem kívánják, hanem inkább azt akarják, hogy amit most az új eklésiákra nézve Türelm név alatt bírnak, megháboríthatatlanul bírják azt a Frigyek és Törvényeknek erejek szerént és ebben őket az ország gyűlésében megerősíteni készek. E szerint nem fogja többé a fentemlített ok Erdélyt az egyesüléstől tartóztatni, s reménységünk lehet afelől, hogy amire sok országgyűlések haszontalan igyekeztek, arra a következőben eljuthatunk, hogy t. i. a mi kedves Hazánk ezt az ő egyik kezét oly erősen fogja testéhez forrasztani, hogy többé el nem válhat tőle.”

A szorosabb értelemben vett unió-törekvések az 1790-91-i kolozsvári országgyűléstől az 1848-as eseményekig terjednek. Az említett országgyűléstől az 1834. évi diétáig Erdély politikai története szüntelen, szürke folt. I. Ferencnek minden reformtól távolálló hosszú uralma a Kolozsvár és Bécs között következőlegesen elgáncsolt szabadelvű törekvések négyévtizedes kényszerszünetével egyértelmű. E korszak krónikása unottan és megvetéssel dobhatná el tollát, ha a történelem pusztán politikai eseményekből állna. De a gazdasági, társadalmi és szellemi élet gondjai és mozgalmi feledtetik a látzólagos tétlenséget s az építő mun-

ka eredményei kárpótolnak a száműzött retorikáért. A szellemi élet megszervezése, a múlt értékeinek összegyűjtése, az alkotó és nevelő munka époly céltudatosan folyik a reformkor idején Erdélyben, mint „a másik hazában”: Magyarország.

A politikai és szellemi reformtörekvések Erdély sajátos társadalmi összetételében gyökereznek. Erdély társadalmi viszonyait sok tekintetben mintaszerűnek nevezhetjük. A különböző társadalmi osztályok kapcsolata itt sokkal közvetlenebb, mint bárhol másutt az országban. A történelmi osztályok: a főúri rend és a nemesség állandó, szoros kapcsolatban állt egymással, amit születési, vagyoni és műveltségi viszonyaik közelisége vagy éppen azonossága eléggé megmagyaráz. A két vezető osztály közelsége aztán közelebb hozta hozzájuk az alsóbb, népi tömegeket is. Főúr és pór találkozásának, testvéri kézfogásának alig van mélyebb s igazabb gyökere, mint Erdélyben.

A reformkori Erdély krónikásai, lokálpatrióták és magyarországi vendégek, Transzilvánia társadalmi életéről mind ilyen értelemben nyilatkoznak. Kazinczy Ferenc elragadtatva ír a szinte egyszemű erdélyi magyarság patriarchális társadalmi viszonyairól: „Itt a társasági együttélésekben valami szívesebb, melegebb, jobb vagyon, mint nekünk némi korcs tájainkon. A tizenhárom magyar és öt székely megyéből álló kis országban mindenek ismerik egymást, nagy részben rokonok, s a rokonok nem felejtik, mint mi, hogy rokonok”. Ugyanő figyelmeztet az erdélyi társadalmi érintkezés közvetlen egyszerűségére, magyaros, nyílt őszinteségére. Összehasonlítja a felsőmagyarországi és erdélyi vendéglátást: amazt kimértnek, hűvösnek, ezt otthonos melegségűnek tartja. „Ha miközénk jönne egy vendég, – kérdi Kazinczy – mit tennénk vele? Hideg nyájassággal fogadtatnék. Ebédünkre, kávénkra, ozsonnáinkra s kártyázni, kocszini hívnánk meg s inkább kívánnánk láttatni vele magunkat, mint ötlet mulattani... A helyett itt, Kolozsvárt az a szerencse ére, hogy nagyok, kicsinyek felvidult arccal jöttek felém, s egy indulatos megölelés, egy meleg kézszorítás azt mondotta nekem, hogy régen ismerjük egymást, hogy keblünkben egy láng ég”. A zempléni vendég hét na-

pot töltött Kolozsvárt s így gondolt arra vissza: „Ez a hét nap valóban életem legszebb napjai közé tartozik, s vádlom sorsomat, hogy e jó földet hamarabb nem láttam”.

E nyilatkozatok után az őslakó báró Jósika Miklós lokálpatriotizmusa sem tűnik fel szertelen túlzásnak. Jósika az erdélyieket természetesen a világ legszeretetreméltóbb embereinek tartja. Ezt azzal magyarázza, hogy „az erdélyi ember többnyire síma, hogy ott nagy száma van a valódi gentlemanoknak, az emberek műveltebbek és jobban növeltek sok másnál”. Tréfáikban nincsen gúny, s a mókában nincs malícia. Azt sem mulasztja el megjegyezni, hogy „ritka helyen van annyi feltűnően szép és kedves hölgy, mint Erdélyben, s hogy a műveltebb osztály hölgyei igen jó és gondos nevelést kapnak. Egyébiránt a szép erdélyi leányok nagyon is kelendők az őket egykor lenéző gazdag magyarországi körökben” – s ez vallomásának csattanója, minthogy ő maga Szabolcsból nősült...

Erdély társadalomtörténete elválaszthatatlan művelődéstörténetétől, ez pedig történetében e korban szinte kizárólagos tartalma. A szellemi élet megszervezésére irányuló kísérletek, a múlt emlékeinek közgyűjteményekben való megörökítése, az iskolai, színházi, irodalmi és sajtóviszonyok szervesen egészítik ki a reformkori Erdély képét.

Amíg tehát a nemzet politikai életét a bécsi gyámság teljesen megbénítja, szellemi törekvései utat törnek egyre szélesebb területeket és mind mélyebb rétegeket hatnak át. Széchenyi fellépése új korszakot nyit. Nemzetpolitikai koncepciójában a művelődési, társadalmi és gazdasági tevékenység magasabb egységbe olvad, melynek vonzásából már többé az időszerű politikai kérdések sem szakíthatók ki.

Erdély kissé megkésve eszmélt. Ahogy a múltban is minden szellemi áramlat itt csak jelentős késéssel bontakozik ki, hogy túlélje korát, úgy ezúttal is évek telnek bele; míg a bércecs kis haza a testvérország nyomdokába lép.

Erdély politikai reformmozgalmaifjabb báró Wesselényi Miklós indítja meg. Mint Széchenyi barátja, akivel együtt külföldi tanulmányutat tesz, s mint Magyarországon is birtokos úr, élénk figyelemmel kíséri Magyarország politikai készülékeit. Átveszi Széchenyi tanításait s szenvedélyes hangon követeli azok megvalósítását a maga szűkebb pátriájában. A jobbagység felszabadítása, a szólás- és sajtószabadság biztosítása és az únió kérdése az ő izgató, lelkes politikai szereplésével és a „Balítéletekről” szóló nagyhatású könyvével (1833) válik „a fiatal Erdély” programjává. Wesselényi volt az első, aki felismerte a nemzetiségi veszedelem lényegét és valódi méreteit hazánkban. Előtte legfeljebb Bánffy György gubernátor sejtette meg a román nemzetiség terjeszkedésének következményeit, midőn 1820-ban csodálkozva tapasztalta, hogy a balázsfalvi iskolának már majdnem 300 tanulója van... Wesselényi közéleti működése, valamint „Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében” c. könyve (1843) teremti meg Erdélyben az őszinte úniós hangulatot. Amíg csak a Bécstől veszélyeztetett alkotmány védelme sürgette az egyesülést, az erdélyi közfelfogás megoszlott; a nemzetiségektől létében fenyegetett magyarság úniótörekvése annál hamarabb kialakult. „Veszély fenyeget, oh hon! veszély olyan, mint még sohasem! – írja Zrínyi pennájára emlékeztető megrázó erővel. Elmondom hát éjfélnek óráiban a veszélyt s annak eredetét, mostanra lett megérésének okait, jelen állását és elmondom, mit kell honunknak a veszély

elhárítására tennie". Wesselényi, e szózatában csak a szláv, illetőleg orosz veszélyre figyelmeztette nemzetét, de erdélyi olvasói előtt ösztönösen a közelebbi ellenség sötét árnya rémlett fel. Könyvében valóságos nemzetiségi törvényjavaslatot dolgozott ki. A nemzetiségi kérdést összekapcsolta a reformeszmékkel s ez utóbbiakban kereste amannak ellen-szerét. Ezen a ponton sikerült megnyernie kissé érzéketlen kortársait és a fogékonyabb fiatalságot, amikor az úniót, a jobbagység felszabadítását és az ország demokratikus átalakítását állította a nemzetiségi bajokkal szemben.

Erdély magyar társadalmá és két nemzetisége különbözőképpen mérlegelte az únió kérdését. Az egyesülésnek leglelkesebb hívei a székelyek voltak. Az únió ugyanis számukra a határőri szolgálattól való mentesülést jelentette; erős nemzeti érzésükkel már régóta nehezen tudták összeegyeztetni császári katonai szolgálatukat. A negyvenes években az erdélyi magyarság nagy része már únió-párti volt. Csupán a maradi öregurak és a hivatalukat féltő hétszilvafások ragaszkodtak rövidlátásból vagy önös érdekből a meglévő álláspontokhoz. Szentiváni Mihály, „a fiatal Erdély” egyik legkiválóbb írói tehetsége és politikusa főleg ellenük intézi heves támadásait; kíméletlenül megtépázza a múltat, élére állítja a nemzedék-problémát, a pufogó retorikával szemben cselekvő hazafiságot követel, mert „fölbrede benne a magyaros vágy: függetlenségben élni elődeinek barázdáiról”.

A szászok nagyobb része az únió ellen fogott össze. Már az 1834–35. évi országgyűlésen ellenezték az úniót, amiért I. Ferenc meg is dicsérte őket. A „magyar kir. szászoknak” gúnyolt brassaiak még hajlandók lettek volna bizonyos áthidaló megoldásra, de a szebeniek merev únióellenes álláspontot képviseltek. A románok is az únió ellen sorakoztak fel. Hiszen régi vágyálmukat, hogy a magyar, a székely és a szász mellett a negyedik törvényes náció legyenek, csak a különálló Erdélyben remélhették megvalósíthatni. Mellett jól látták, hogy az orosz és török politikai gyámság, valamint a görög szellemi befolyás alatt sínylő óhazával szemben itt, a Habsburgok árnyékában eredményesebben szöhetnek nemzeti aspirációikat.

Az únió lassanként a magyar Erdély élethalál kérdése lett. Ezért küzdött az únióért Wesselényi táborra (gr. Kendeffy Adám, gr. Bethlen János, br. Kemény Dénes, Szász Károly stb.), meglévén győzödve arról hogyha az únió létrejön, az Erdéllyel megerősödő Magyarország könnyebben ellenáll a bécsi udvar nyomásának, a Magyarországgal megerősödő Erdély pedig a nemzetiségi törekvéseknek; és hogy ez be ne következék, azért harcolt másfelől az únió ellen a kormány s az általa bujtogatott két nemzetiség.

Az únió vágya azonban egyre szélesebb körben hatja át a magyar lelkeket. Azt a szakadékot, mely egy nemzedékkel korábban még teljesen különválasztotta Magyarországot és Erdély társadalmát, már szinte teljesen áthidalta az összetartozás tudata és a reformkor a maga nagy ígéreteivel.

A két testvér valamikor elvesztette egymást. Most keresniök kellett, úgyszólván fel kellett fedezniök egymást. Felfedező útjuk épügy kétirányú, mint az a felismerésük, hogy ami török járom alatt másfél századon át szükségszerű volt, nem lehet a bécsi kormánypálcá alatt újabb századokra törvény.

Erdély felfedezésével válik valóra, az erdélyi únió. Erdélyt a romantika fedezte fel Magyarországnak. A romantika, amely térben és időben a távolit kereste, azt, ami messze van, titokzatos és ismeretlen. Erdély messze volt Magyarországtól, titokzatos és ismeretlen volt, a romantikus táj minden tartozékával: voltak düledező várromjai, felhőkbe nyúló sziklái, havasai és vízesései, volt véres, változatos múltja, sokféle népei: magyarok, székelyek, szászok, románok, örmények, görögök és cigányok. Erdély hálás föld volt a romantikus felfedezőknek. De Erdély mindig elkésett egy kicsit, most is meg kellett várnia, míg rákerül a sor. A praeromantika az idillikus életérzésnek inkább megfelelő Balaton-vidéket sajátította ki. A Rousseautól megihletett magyar előbb Csobánc, Tátika és Szigliget romantikus szépségében gyönyörködött, a Balaton tündéreiből, Tihany visszhangjában, s csak azután következett Erdély és a Felvidék, majd pedig az Alföld, amelyet Gaal József nem csekély útmutatása mellett Petőfi fedezett fel...

Erdély volt a XVIII–XIX, századfordulón az az Eldorádó, ahová a romantika szelétől érintett magyarországi írók elzarándokoltak, vagy legalább is el akartak zarándokolni. Az erdélyi testőrírók szereplésétől fogva, de még inkább 1794 óta, hogy Mikes „Törökországi levelei” Kulsár István jóvoltából először megjelentek, már ők is kezdik tudni: milyen szép Transzilvánia, milyen más és mégis mily rokon! Kisfaludy Sándor, a húszéves huszárkadét, Kolozsvárott tesz szent fogadalmat, hogy „veszni indult magyar nemzetiségünket, magyar nyelv, érzés és írás által, hacsak kevés idővel is tovább életben tartsa”. Csokonai lihegő, beteg tüdővel Erdély fuvallatáért eseng hasztalan; Kazinczy nem nyugszik, míg ősz fejjel be nem járja Erdélyt, tövises pályája egyetlen diadalútját. „Magyarország nem ismeri Erdélyt” – ezzel a szomorú megállapítással kezdi „Erdélyi Leveleit”. „Meggzokván nyugotnak venni utunkat, valamikor honunkból kiindulunk, felejtjük, hogy kelet felé egy rokon nép lakik, melyet ismernünk sok tekintetben illenék”. Azon igyekezik tehát, hogy földieinek „a testvérhont, a később Erdélynek a mostanit minél hűbben és bővebben festhesse”. Írásművei legszebb lapjait Erdély szépségének s e szépségek dicséretének szenteli. Erdély a magyar megújulás talaja, a tiszta, romlatlan Természet: „Te nem romlál meg úgy, mint mi, s színed jobb”. Később azt írja Berzsenyinek, hogy Erdélyben sokkal több ember beszél magyarul, mint Magyarországon. Csak egy előkelő dámát talált, aki nem tudott magyarul, ez az egy is magyarországi volt... „Mely irigylést érdemlő szerencse jutta nekem, hogy Erdélyt láthatám!” kiált fel végre s gyönyörű tájleírásaival, bókjaival és dicséreteivel divatba hozta Erdélyt. Kis János, a szerény, de nem méltatlan Kazinczy-tanítvány, Berzsenyi, a tempós dunántúli magyar, Kisfaludy Károly, a kedves bohém, egész életükben készülnek látni, ismerni, fölfedezni a testvérhazát. Egyikük sem jutott el ugyan ide, az osztrák birodalom külön tartományába, de Kisfaludy Sándor és Kazinczy útja vonzó és ösztönző példa marad, melyet később egy Deák Ferenc, Vörösmarty, Petőfi, Tompa és Jókai követ.

(folytatjuk)

80 ÉVE TÖRTÉNT

1920. JANUÁR 14.

1. A Magyarországgal kötendő békeszerződés

CLEMENCEAU: Uraim, ha Önök is úgy akarják, elintézhjük először azt a kérdést, amelyet a magyar küldöttségtől most kapott levél vet fel.

Felolvassák a levelet (lásd: "A" függelék).

LLOYD GEORGE: Úgy vélem, erre a levélre nagyon határozott választ kell adnunk, és meg kell mondanunk a magyaroknak, hogy vagy megjelennek holnap az Antant által adott békeszerződés feltételeinek átételére, vagy hazautaznak.

CLEMENCEAU: Senki sem ellenzi ezt a javaslatot?

NITTI: Én a magam részéről csatlakozom hozzá.

CLEMENCEAU: Berthelot úr azonnal megfogalmazza a válaszlevelet, amelyet még ma este megküldünk Apponyi grófnak.

„A” függelék [Apponyi Albert levele Clemenceau-hoz]

A magyar küldöttségtől
Neuilly, 1920. január 14.

Elnök Úr!

Ma reggel átvettük Jules Cambon francia nagykövet úr kezéből a Szövetséges Hatalmak képviselőinek meghatalmazó-leveleit. Ugyanakkor Cambon nagykövet úr szíves volt velünk közölni, hogy a magyar béke-delegációt valószínűleg holnap reggel meg fogják hívni avégből, hogy a békefeltételeket átnyújtsák neki.

Bátrak vagyunk megjegyezni, hogy holnap reggelig nem lesz módunkban a meghatalmazóleveleket átvizsgálni és így ünnepélyes össze-

jövetelünk érvényességének egyik legfontosabb előfeltétele hiányoznék.

Kérjük tehát, szíveskedjék erre való tekintettel két- vagy háromnap haladékot adni, mielőtt a békefeltételeket átnyújtanák, hogy módunkban legyen a szükséges alaki feltételeket teljesíteni. Minthogy Jules Cambon nagykövet úr tudomásunkra hozta, hogy az Amerikai Egyesült Államok a békekonferencián nem lesz képviselve, és tekintettel arra, hogy kormányunktól azt a megbízást kaptuk, hogy valamennyi hadviselő állammal készítsük el a békét, arra kérjük Önt, Elnök úr, szíveskedjék utat és módot nyújtani, hogy a washingtoni kormány Párizsban akkreditált képviselőjével közvetlen érintkezésbe léphessünk.

Fogadja, Elnök Úr, őszinte nagy-rabecsülésem kifejezését

Apponyi s. k.
1920. január 16.

Apponyi Albert beszéde a magyar békefeltételekről

Jelen vannak: Clemenceau, Lloyd George, Hugh Wallace, Nitti, Matsui, Lord Cusson, Bonar Larv, Pichon

CLEMENCEAU: A szó a magyar küldöttség elnökét illeti.

APPONYI gróf: Igen tisztelt Elnök Úr, Uraim! Engedjék meg, hogy még egyszer megköszönjem, hogy alkalmat adtak nekünk álláspontunk kifejtésére. Tulajdonképpen a kérdés megvitatását szerettem volna elérni, mert nézetem szerint ez az egyedüli eszköz, amely bennünket a megértéshez és az előttünk fekvő szövevényes kérdések helyes megismeréséhez vezethet. Minthogy azonban a Legfelsőbb Tanács e tekintetben

már kinyilvánította akaratát, meg kell ez előtt hajolnom. Elfogadom tehát a kész helyzetet, és hogy idejüket túlságosan igénybe ne vegyem, egyenesen a tárgyra térek.

Tegnap óta a helyzet számunkra megváltozott: hivatalosan tudomásunkra hozták a békefeltételeket. Érzem a felelősség roppant súlyát, amely reám nehezedik abban a pillanatban, amikor Magyarország részéről elsőnek kell szólnom ezekről a feltételekről. De tétovázás nélkül nyíltan kimondom, hogy a békefeltételek, úgy, amint önök szíveskedtek azokat nekünk átnyújtani, hazám számára lényeges módosítások nélkül elfogadhatatlanoknak látszanak. Tisztán látom azokat a veszélyeket és bajokat, amelyek a béke aláírásának megtagadásából származhatnak. Mégis, ha Magyarország abba a helyzetbe állíthatnák, hogy választania kellene ennek a békének az elfogadása vagy aláírásának visszautasítása között, úgy tulajdonképpen azt a kérdést kellene feltennie magának: legyen-e öngyilkos azért, hogy ne haljon meg.

Szerencsére még nem tartunk itt. Önök felszólítottak bennünket, hogy tegyük meg észrevételeinket. Ezek közül egynéhányat már a békefeltételek átvétele előtt bátorkodtunk eljuttatni önökhöz. Biztosak vagyunk abban, hogy önök a már átnyújtott és a jövőben átnyújtandó megjegyzéseinket a helyzet súlyossága által megkövetelt komolysággal és lelkiismeretességgel fogják áttanulmányozni. Reméljük tehát, hogy meg fogjuk gyógyítani önöket. Reméljük ezt annál is inkább, mert sem ma, sem későbbben nem áll szándékunkban érzelmeinket kitergetni, vagy kizárólag az általunk védelmezendőnek ítélt érdekek szempontjait képviselni. Olyan közös álláspontot keresünk, amely a kölcsönös megértést lehetővé teszi. És Uraim, ezt az álláspontot már megtaláltuk. Ez a

nemzetközi igazságosságnak, a népek szabadságának nagy eszméje, amelyet a Szövetséges Hatalmak oly fennen hirdettek, továbbá a béke, a stabilitás és az európai újjáépítés nagy, közös érdekei.

Ezeknek az elveknek és érdekeknek szempontjából vizsgáljuk meg a nekünk felajánlott béke feltételeit. Mindenekelőtt nem titkolhatjuk el megdöbbenésünket a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága miatt. E megdöbbenés könnyen magyarázható.

A többi háborút viselő nemzettel, Németországgal, Ausztriával és Bulgáriával kötött béke feltételei mindenestre szintén szigorúak. De közülük egyik sem tartalmazott olyan, a nemzet létét érintő területi változtatásokat, mint azok, amelyeket nekünk akarnak megszabni.

Magyarország számára ez azt jelentené, hogy elveszíti területének kétharmad és népességének majdnem kétharmad részét, és hogy a megmaradt Magyarországtól megvonják a gazdasági fejlődés majdnem összes feltételeit. Mert az ország e szerencsétlen középső része, elszakítva perifériáitól, meg lenne fosztva szén-, érc- és sóbányáinak legnagyobb részétől, épületfájától, olajától, földgázforrásaitól, munkaerejének jó részétől, alpesi legelőitől, amelyek marhaállományát táplálták; ez a szerencsétlen középső rész, mint mondtam, meg lenne fosztva a gazdasági fejlődés minden forrásától és eszköztől ugyanakkor, amikor azt kívánják tőle, hogy többet termeljen. Ily nehéz és rendkívüli helyzetet látva, felmerül a kérdés, hogy a fent említett elvek és érdekek mely szempontja váltotta ki ezt a különleges szigorúságot Magyarországgal szemben?

Talán ítélhetőzatal lenne ez Magyarországgal szemben?

Önök, Uram, akiket a győzelem a bírói székhez juttatott, önök kimondották egykori ellenségeiknek, a Központi Hatalmaknak a bűnösségét és elhatározták, hogy a háború következményeit a felelősökre hárítják. Ám legyen! De ez esetben a megtorlásnak, úgy vélem, arányban kellene állnia a bűnösség mértékével, és mivel Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel, azt lehetne

hinni, hogy az összes nemzetek közül éppen Magyarországot tekintik a legbűnösebbnek. Uram! Anélkül, hogy e kérdés részleteibe bocsátkoznánk, hiszen ezt benyújtandó okmányaink fogják megtenni, mindenekelőtt úgy vélem, hogy ezt az ítéletet nem lehet kimondani oly nemzet fölé, amely abban a pillanatban, amidőn a háború kitört, nem bírt teljes függetlenséggel és csak részleges befolyást gyakorolhatott az Osztrák-Magyar Monarchia ügyeire, és amely nemzet ezt, mint a legutóbb nyilvánosságra hozott okmányok bizonyítják, fel is használta arra, hogy helytelenítse azokat a lépéseket, amelyeknek a háborút elő kellett idézniük.

Nem hiszem továbbá, hogy ítélettel állunk szemben, mert hiszen az ítélet oly eljárást tételez fel, amelyben a felek egyforma körülmények között hallgattatnak meg, és egyforma lehetőséget kapnak érveik kifejtésére. Márpedig Magyarországot mindedig nem hallgatták meg; lehetetlen tehát, hogy a békefeltételek ítélet jellegével bírjanak.

Vagy talán a nemzetközi igazságosság elvének oly alkalmazásáról van szó, amelynek célja a poliglott államalakulatok helyett, amelyek közé Magyarország is tartozik, oly új alakulatokat létrehozni, amelyek igazságosabban oldják meg a területi kérdést a különböző nemzetiségek között, és amelyek hatásosabban biztosítják azok szabadságát? Ha a tényeket tekintem, úgy kénytelen vagyok kételkedni abban, hogy ezeknek a megoldásoknak ez lenne az indítéka.

Mindenekelőtt, a Magyarországtól elszakítandó 11 000 000 léleknek 35%-a magyar, ami három és fél milliót jelent akkor is, ha a ránk nézve legkedvezőtlenebb számítást vesszük is alapul. Van köztük még körülbelül egy és egynegyed millió német, ami a magyarság százalékszámával együtt az egésznek 45%-át jelenti. Ezekre nézve a nemzetiségi elv ilyen alkalmazási módja nem előnyt, hanem a szenvedések sorát jelentené. Ha feltesszük tehát – amittől távol állok –, hogy a nemzetiségi elv alkalmazása a fennmaradó 55%-ra nézve előnyösebb állapotot teremtené, mint a történelmi Magyarországon, még mindig az elszakítan-

dó népesség majdnem felére nézve ez az elv nem vonatkozhatik, vagy ha vonatkozik, úgy fordított értelemben.

Márpedig, úgy vélem, ha elvekről van szó, úgy azokat egyenlő módon kell alkalmazni mindazokra, akiket a szerződés rendelkezései érintenek.

Menjünk azonban tovább és tekintsük a Magyarország romjain megnövekedett államokat. Megállapíthatjuk, hogy nemzetiségi szempontból ezek is éppen úgy, vagy talán még inkább megosztottak lesznek, mint az egykori Magyarország.

Nem célozom önöket, Uram, kifárasztani azoknak az adatoknak felsorolásával, amelyeket az e kérdésben benyújtandó okmányaink különben is tartalmazni fognak. Addig is azonban, amíg ezeket megismerhetik, kérem önöket, fogadják el állításaimat, hogy követhessék következtéseimet, amelyeket levezetni bátor leszek.

Nem látom be, hogy a nemzetiiségi elv, a nemzeti homogenitás elve nyerne ezen feldarabolás által. Egyetlen következménye volna ennek, amelyet bátor leszek megemlíteni, anélkül, hogy bárkivel szemben is támadó szándékom lenne. Csak egyszerűen megállapítani kívánom azt a tényt, hogy e következmény a nemzeti hegemoniának átruházása lenne oly nemzetiségekre, amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak.

Következtetésem igazolására egy pár számadatot idézek.

A magyarságnál az írni és olvasni tudók arányszáma megközelíti a 80%-ot; a magyarországi németeknél a 82%-ot; a románoknál a 33%-ot; a szerbeknél az 59 és egynéhány tizedet, majdnem a 60%-ot.

Ha a felsőbb társadalmi osztályokat tekintjük és számításba vesszük azokat, akik gimnáziumot végeztek és letették azt a vizsgát, amelyet Franciaországban a baccalaureatnak neveznek, úgy megállapíthatjuk, hogy a magyarok arányszáma azok között, akik ily tanulmányokat végeztek és az érettséginek megfelelő képzettséget értek el, 84%, jóllehet a magyarok az összes népességnek csak 54,5%-át teszik; a románok arányszáma az ily tanulmányokat végzetek között 4%, pedig az egész népességnek 16%-át alkotják; a szer-

beké 1%, jóllehet számuk az egész népesség 2,5%-a.

Ismétlem, hogy ez a megjegyzésem nem bír senkivel szemben bántó éllel. Ennek a helyzetnek egyedüli oka, hogy ezek a szomszédos népek történelmük szerencsétlen eseményei folytán későbbben léptek be a civilizált nemzetek családjába, mint mi. A tény azonban tagadhatatlan. Nézetem szerint azonban a nemzeti hegemoniának egy alacsonyabb kulturális fokra való átruházása nem közömbös az emberiség nagy kulturális érdekei szempontjából. Ebben az irányban már most vannak bizonyítékaink. Szomszédaink, akik igényt tartanak területünk egy részére, már legalább egy éve hatalmukba kerítették azokat; a fegyverszüneti szerződés értelmében joguk volt ezeknek a területeknek katonai megszállására, de ők kisajátították a kormányzás egész gépezetét. Ennek látjuk már a következményeit. Külön okmányban fogjuk bemutatni, hogy ez alatt az egy év alatt mily nagy kulturális értékek romboltak le. Látni fogják, Uraim, ezekben az okmányokban, hogy két egyetemünk, amelyek a kultúra legmagasabb fokán állanak, a kolozsvári, a magyar kultúra egyik régi székhelye és az újabb keletű pozsonyi egyetem, tönkretették. A tanárok elűzettek, és szeretném, ha megtudnák Önök, hogy kiket ültettek a helyükbe. Felhívom Önöket, hogy küldjenek ki tudósokból állandó bizottságokat, hogy a való helyzetet megismerjék, és hogy az összehasonlítást megtehesék. Lehetetlen, hogy ezek az egyetemek és ezek a fakultások, amelyek történelme a messze múltba nyúlik, így eltűnjenek, és bárkik által felváltassanak. Az újonnan jöttek nem képesek pótolni ezeket a nagyszerű kulturális alkotásokat.

Hasonló a helyzet az egész közgazgatási gépezet és az oktatói testület mindegyik foka tekintetében.

A románok által megszállott területeken máris több mint kétszáz ezer gyermek az utca porában nevelődik a tanítóhiány folytán, mivel a magyar tanítók kiutasítottak, és pótolni őket nem bírják.

Uraim! Azt hiszem, hogy az emberiség nagy érdekei szempontjából nem lehet sem közömbösen, sem megelégedettséggel szemlélni azt a

körülményt, hogy a nemzeti hegemonia oly nemzetiségekre száll át, amelyek ha a legjobb reményekkel kecsegtetnek is a jövőre nézve, de ma még a kultúra alacsony fokán állanak.

Láttuk már, hogy nem ítélethozatalból eredhet az a szigor, amellyel Magyarországot sújtják.

Láttuk, hogy a nemzeti elv sem nyerne ezáltal semmit.

Talán akkor oly szándékkal állunk szemben, amely a népek szabadságának eszméjét követi?

Úgy látszik, hogy ennek a szándéknak kiinduló pontja az a feltevés, amely szerint Magyarország idegen nyelvű lakosai szívesebben tartoznának oly államhoz, amelyben az államfenntartó elemet fajrokonai alkotják, mint Magyarországhoz, ahol a magyar hegemonia érvényesül.

Ez azonban csak feltevés; és ha a feltevések útjára léptünk, úgy bátor vagyok megjegyezni, hogy e feltevés fordított értelemben alkalmazható arra a 45% magyarra és németre, akik most új államokhoz csatoltatnak, és kikről ugyanilyen joggal feltehető, hogy szívesebben maradnának a magyar állam polgárai. Ez az okoskodás nem jelentene mást, minthogy az előnyöket a másik oldalra helyezzük. De miért indulunk ki sejtésekből, és miért alapozunk feltevésekre, amikor a valóság megállapítására rendelkezésünkre áll egy nagyon egyszerű, de egyetlen eszköz, amelynek alkalmazását hangozatosan követeljük, hogy e kérdésben tisztán lássunk. És ez az eszköz a népszavazás.

Amidőn ezt követeljük, hivatkozunk a Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint semmilyen emberi csoport, az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akaratára, megkérdése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben axiómája a józan észnek és a közmórálnak, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávetjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az. Természetesen követeljük, hogy a népszavazás olyan körülmények kö-

zött tartassék meg, hogy annak szabadsága biztosítva legyen.

A népszavazás annál is inkább szükséges, mivel a Nemzetgyűlés, amely végső fokban hivatott a javasolt békefeltételek fölött dönteni, csonka lesz. A megszállt területek lakói nem lesznek itt képviselve. Márpedig nincsen olyan kormány vagy Nemzetgyűlés, amely jogi vagy erkölcsi szempontból jogosult volna dönteni azoknak sorsa fölött, akik ott képviselve nincsenek. Különben a békeszerződés e tekintetben oly kifejezéseket tartalmaz, amelyekben e nehézség sejtelve rejlik. "Magyarország a maga részéről lemond, amennyiben számot tarthatna..."; ezek körülbelül a békeszerződés szavai. Valóban nem érezzük magunkat feljogosítva oly határozatok hozatalára, amelyek akár jogi, akár morális kötelezettségeket rónának a lakosságnak arra a részére is, amely a Nemzetgyűlésben képviselve nem lesz.

Még egyszer mondom, hogy alapjában véve ez a fő kívánságunk, amelyet a békekonferencia elé terjesztünk. Ha egykori területünk, a történelmi Magyarország érdekében felhozandó érveink az önk szemében nem lesznek eléggé döntőek, úgy azt javasoljuk, hogy kérdezzék meg az érdekelt népeket. Előre is alávetjük magunkat ítéletüknek.

Ha pedig mi ezt az álláspontot foglaljuk el, és ha ellenfeleink követeléseiket és aspirációikat nem merik a nép ítélete elé bocsátani, úgy vajon kinek a javára szól a föltevés?

Még egy szempontból vehetjük tekintetbe a népek önrendelkezési jogát. Megkockáztatható volna az az állítás, hogy talán a nemzeti kisebbségek jogai hatásosabban lennének biztosítva az új államok területén, mint ahogyan Magyarországon voltak.

Ez alkalommal nem akarok hivatkozni önök előtt arra a perre, amelyet Magyarország ellen szándékoztak indítani a nem magyar fajok állítólagos elnyomása miatt. Csak annyit mondhatok önöknek, hogy nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak.

Erre a kérdésre még lesz alkalomunk visszatérni. Ebben a pillanatban nem vagyok hivatva erről beszélni, márcsak azért sem, mivel nem állnak rendelkezésemre a nélkülözhetetlen okmányok. De kész vagyok bármikor és bárkivel szemben e kérdést behatóan megvitatni. Állíthatom azonban, hogy ha az egykori Magyarország nemzetiségi politikája ezerszer rosszabb lett volna, mint ahogy azt legelkeseredettebb ellenségeink állították, még akkor is jobb annál a helyzetenél, amelyet szomszédaink és csapataik a megszállt területen teremtettek.

Elő fogunk terjeszteni, Uraim, egy egész sorozat okmányt, különösen azokra a tényekre vonatkozólag, amelyek Erdélyben történtek. Szigorúan megvizsgáltuk az összes jelentéseket, amelyek e tekintetben beérkeztek, és jöhetnek ezeknek az okmányoknak hitelességét az erdélyi három keresztény egyház, a katolikus, kálvinista és az unitárius egyház vezetői erősítik, mégsem kívánjuk – nem kívánhatjuk –, hogy pusztán állításunknak hitelt adjanak, mert deklarációkkal szemben állíthatók más deklarációk. Kérjük azonban Önöket, hogy vizsgálják meg a helyszínén a történeteket, küldjenek ki a végső döntés előtt a helyszínre szakemberekből álló bizottságot, hogy meggyőződhesse nek arról, mi történt az említett területen.

Egyedül mi követeljük, Uraim, hogy a helyzetet borító homály eloszlattassék, egyedül mi törekszünk oly döntésekre, amelyek a kérdés teljes ismeretéből fakadnak. Kérjük még továbbá azt is, hogy abban a végső esetben, ha területi változtatásokat fognak reánk kényszeríteni, a nemzeti kisebbségek jogainak védelme hatásosabban és részletesebben biztosíttassék, mint azt a nekünk átnyújtott békejavaslat tervbe veszi. A mi meggyőződésünk szerint a tervbe vett biztosítékok teljeséggel elégtelenek. Erősebb biztosítékokat kívánunk, amelyeket a Magyarország területén megmaradó idegen ajkú lakosokkal szemben mi is teljes mértékben készek vagyunk alkalmazni. E tekintetben meghatalmazottjaikkal már teljes egyetértésre jutottunk. Azt hisszük azonban, hogy szomszédainknál erőteljesebb biztosítékok elérése nehézsé-

gekbe fog ütközni, mert hiszen elfogultságuk fajtestvéreikkel szemben jóval nagyobb a mienknél. A jelenlegi tapasztalatok is azt mutatják számunkra, hogy e kérdésben szívós ellenállásra fogunk találni. A román csapatoknak a demarkációs vonalra való visszavonása tekintetében, amelyet több ízben kértünk, és amelyet kormányunk a békedelegáció Párizsba való kiküldésének feltételévé tett, a Szövetséges Hatalmak oly erőiesen léptek fel a román kormánynál, hogy lehetetlennek látszott, hogy a románok ne teljesítsék a Szövetséges Hatalmak követelését. És mégis így történt. Azt hiszem, megértik tehát, Uraim, aggodalmainkat testvéreinket illetőleg, ha ők ezen idegen uralom alá kerülnének.

Sorra vettem, Uraim, az elveket, amelyek a békefeltételek megállapításánál számba jöhetnek és megállapíthatom, hogy nem tudtam a nemzetközi igazságosság, a nemzetiiségi és a népek szabadsága elvének oly alkalmazását megtalálni, amely a nekünk felajánlott béke indítóokait kellőleg megvilágította volna. Talán a fejtegetéseim bevezetésében már említett érdekek, a béke nagy érdekei, az állandóság és Európa rekonstrukciója sugallták őket?

Uraim! A magyar probléma az általános problémának nem olyan kicsiny része, mint azt a statisztika nyers számaiból következtetni lehetne.

Ez a terület, amely Magyarországot alkotja, és amely jogilag ma is Magyarország, századokon át rendkívül fontos szerepet játszott Euró-

pában, különösen Közép-Európában a béke és a biztonság fenntartása tekintetében. A magyar honfoglalást és a magyaroknak a keresztény hitre való áttérését megelőző évszázadokban hiányzott itt a nyugalom és a biztonság. Közép-Európa a legkülönbözőbb barbár népek támadásainak volt kitéve. A biztonság csak attól a pillanattól fogva állt fenn, amikor a magyar védővonal kialakult. Az állandóság és a béke általános érdekei szempontjából rendkívül fontos, hogy a zavarok kelet-európai fő fészke ne nyerjen tért és ne terjeszkedjék ki Európa szívéig. Miután a török megszállás a Balkán-félszigeten megakasztotta a történelmi fejlődést, az egyensúly ott még mindig nem állt helyre. Adja az Ég, hogy ez mielőbb bekövetkezzen. De ma rendkívül fontos, hogy e zavarok, amelyek Európa békéjét oly sokszor háborították meg, és amelyek bennünket már több ízben a háború küszöbére sodortak, onnan ne terjedhessenek tovább.

A történelmi Magyarország töltötte be ezt a feladatot, az egyensúly és a stabilitás állapotának fenntartását, biztosítva így Európa békéjét a keletről fenyegető közvetlen veszelmekkel szemben. Ezt a hivatását tíz századon át töltötte be és erre egyedül organikus egysége képesítette. Idézem a nagy francia geográfusnak, Reclus Elisé-nek szavait, amelyek szerint ez az ország oly tökéletes földrajzi egység, amely Európában egyedül áll. Folyóik és völgyeik rendszere, amelyek a határokról kiindulva a középpont felé töreksznek, oly egységet alkotnak, amely csak egységes hatalom által kormányozható. Részeinek gazdasági összefüggése szintén a legteljesebb, miután a közép hatalmas mezőgazdasági üzemet alkot, a szélek pedig tartalmazzák mindazt, amire a mezőgazdaság fejlődése szempontjából szükség van.

A történelmi Magyarország tehát Európában egyedülálló természetes földrajzi és gazdasági egységgel rendelkezik. Területén sehol sem húzhatók természetes határok, és egyetlen részét sem lehet elszakítani anélkül, hogy a többiek ezt meg ne szenvedjék. Ez az oka annak, hogy a történelem tíz századon át megőrizte ezt az egységet. Önök visszaut-

síthatják a történelem szavait, mint elvet, egy jogi konstrukció megépítésénél, de a történelem tanúságát, amelyet az ezer éven át hangoztatott, figyelembe kell venniük. Nem a véletlen, hanem a dolgok lényege nyilvánul meg ebben. Magyarország az organikus egység minden feltételével rendelkezik, egyet kivéve, és ez a faji egység. De mint az imént mondtam, azok az államok, amelyeket a békeszerződés értelmében Magyarország romjain építenének fel, szintén nem rendelkeznek a faji egységgel – az egység egyetlen olyan elvével, amely Magyarországnak nincs meg –, s hozzáteszem, hogy az egység egyetlen alapelveivel sem fognak bírni. Az alakítandó új államok átvágnák a földrajz természetes határait, megakadályoznák a hasznos belső vándorlást, amely a munkást a kedvezőbb munkaalkalmak felé irányítja; megszakítanák a tradíció fonalait, amelyek a századokon át együtt élőket közös mentalitásban egyesítették, akik ugyanazon eseményeket, ugyanazt a dicsőséget, fejlődést és ugyanazokat a szenvedéseket élték át. Nem jogosult-e tehát a félelmünk, hogy itt az állandóságnak kipróbált oszlopa helyett a nyugtalanságnak újabb fészkei fognak keletkezni? Nem szabad magunkat illúziókban ringatnunk. Ezeket az új alakulatokat az irredentizmus aknázná alá, sokkal veszedelmesebb formában, mint azt egyesek Magyarországon fölfedezni vélték. Ez a mozgalom, ha létezett is Magyarországon a műveltebb osztály egy részénél, a nép nagy tömegeit sohasem hatotta át. Az új alakulatokat azonban oly nemzetek irredentizmusa aknázná alá, amelyek nemcsak idegen hatalom uralmát éreznék, de az övékéinél alacsonyabb kultúrájú nemzet hegemoniáját is. És itt organikus lehetetlenséget kell megállapítanunk. Mindenesetre feltételezhetjük, hogy még egy magasabb kulturális fokon álló nemzetiségi kisebbség is képes a hegemonia gyakorlására egy alacsonyabb fokon álló többséggel szemben, de hogy egy alacsonyabb kulturális fejlettséggel bíró kisebbség, vagy egy igen csekély többség hegemoniával bírhatson, elérhesse egy magasabb kulturális fokot elért nemzetiség önkéntes alárendelését és morális asszimiláci-

óját, ez, Uraim, organikus lehetetlenség.

Előszeretettel vádolnak meg bennünket azzal a szándékkal, hogy a kérdések nekünk nem tetsző elintézését erőszakkal fogjuk megváltoztatni. Távoll állunk, Uraim, az ilyen esztelen tervektől. Mi reményeinket az igazságnak és azoknak az elveknek morális erejére alapítjuk, amelyekre támaszkodunk, és amit nem tudunk elérni ma, annak megvalósulását a Népek Szövetségének békés akciójától várjuk, amelynek egyik feladata lesz orvosolni azokat a nemzetközi helyzeteket, amelyek a béke fennmaradását veszélyeztetnék.

Ezt kijelentem, nehogy szavaimban gyerekes és fölösleges fenyegetést lássanak. De kijelentem azt is, Uraim, hogy olyan mesterséges rendelkezésekkel, mint amelyeket a békeszerződés tartalmaz, Európának ebben az általános béke szempontjából oly fontos és sokat szenvedett részében nem lehetséges békés politikai helyzetet teremteni. Közép-Európát a keletről jövő veszedelmekkel szemben egyedül a történelmi magyar terület stabilitása tudja megőrizni.

Európának szüksége van gazdasági rekonstrukcióra. A gazdasági fejlődést azonban az új alakulatok bizonyára meg fogják gátolni. Ez a körülmény a megmaradt Magyarországon szükségképpen be fog következni. De hasonló lesz a helyzet az elszakított részekben is. Ugyanez fog történni az elszakított területeken is, annál az egyszerű ténynél fogva, hogy alacsonyabb minőségű igazgatás alá, egy alacsonyabb kulturális fokon álló rezsim alá kerülnek, s el lesznek választva ennek az organikus egységnek többi részeitől, amelyekkel együtt pedig újból virágzásnak indulhatnának, de nélkülük a stagnálásra, vagy valószínűleg a visszaesésre vannak kárhóztatva.

Európának szüksége van szociális békére. Önök jobban ismerik azokat a veszélyeket, amelyek ezt a békét fenyegetik. Önök jobban tudják, mint én, hogy a háború következményei megzavarták és egyensúlyából vetették ki a gazdasági élet szellemét és feltételeit. A múlt szomorú tapasztalataiból tudjuk, hogy a felforgató elemek sikerei mind annak a következményei, ami aláásta a tár-

sadalom morális erejét, tehát mindannak, ami meggyöngítette a nemzeti érzést, de mindenekelőtt a munkanélküliség okozta szenvedéseknek. Ha Európának ebben a részében, amely nagyon közel van a bolsevizmus még mindig égő tüzfészkehez, önök megnehezítik a munka feltételeit, megnehezítik a termelőmunka újból való megkezdését, ezáltal súlyosbítják a társadalmi békét fenyegető veszélyeket. A járványok, különösen a morális járványok ellen minden torlasz hatástalan.

Mindezekkel a teóriákkal szemben Önök felhozhatják mint döntő tényezőt a győzelmet és a győzők jogait. Elismerjük ezeket, Uraim. Elég reálistan gondolkozunk politikai kérdésekben, hogy ezzel a tényezővel kellőképpen számoljunk. Ismerjük tartozásunkat a győzelemmel szemben. Készek vagyunk vereségünk váltságdíját megfizetni. De ez lenne az újjáépítésnek egyedüli elve? Az erőszak volna az egyedüli alapja az építésnek? Az anyagi erő lenne az egyedüli fenntartó eleme annak a konstrukciónak, amely összeomlóban van, mielőtt az építés befejeződött volna? Európa jövője igen szomorú lesz ebben az esetben. Nem hisszük, Uraim, hogy a győztes hatalmaknak ez volna a mentalitása; ezeket az elveket nem találjuk meg azokban a nyilatkozatokban, amelyekben önök megállapították azokat az eszméket, amelyeknek győzelméért harcoltak, és amelyekben megjelölték a háború céljait.

Ismétlem, nem hisszük, hogy ez volna a győzelmes nagy nemzetek mentalitása. Ne vegyék rossz néven, hogy a most győzelmes Franciaországon, Anglián és Olaszországon túl – hogy csak európai nemzeteket említsek – meglássam a körvonalait annak a másik Franciaországnak, amely mindig a nemes törekvések előőrséje és a nagy eszmék szócsovéje volt, annak a másik Angliának, a politikai szabadságok szülőanyjának, és annak az Olaszországnak, amely a reneszánsznak, a művészeteknek és a szellemi fejlődésnek a bölcsője volt. És ha duzzogás nélkül ismerem el a győző jogát, úgy azzal a másik Franciaországgal, Angliával és Olaszországgal szemben egész másképp érzek; hálával hajlok meg előttük és szívesen fogadom el őket

mestereinkül és nevelőinkül. Engedjék meg, Uraim, hogy azt tanácsoljam: ne veszélyeztessék örökségüknek ezt a legjobb részét, ezt a nagy erkölcsi befolyást, amelyre önöknek joguk van, az erőszak fegyverének alkalmazásával, amely ma az önök kezében van, de amelyet holnap más ragadhat meg; őrizték meg sértetlenül örökségüknek ezt a legszebb részét.

Bízva ezeknek az eszméknek erejében, a bennünket környező minden nehézség, minden félreértés és minden akadály dacára, amelyeket utunkon felhalmozni igyekeznek, bizalommal lépünk ama az útra, amely végre megnyílt előttünk, hogy részt vehessünk a béke munkájában; és tesszük ezt a legteljesebb jóhiszeműséggel. Bízunk az önök által meghirdetett eszmék őszinteségében. Méltánytalanság volna önökkel szemben másképpen gondolkoznunk; bízunk az erkölcsi tényezők erejében, amelyekkel ügyünket azonosítjuk és azt kívánom önöknek, Uraim, hogy fegyvereik dicsőségét szárnyalja túl annak a békének a dicsősége, amelyet önök a világnak adnak.

Csak egy pár szót kívánok még, Uraim, némely részletkérdést illetően ejteni. Beláthatják, hogy nem térhettem ki a nekünk felajánlott béke részletes tárgyalására. Egyedül a területi kérdéssel foglalkoztam, mert ez a kérdés magában foglalja a többiekét. Fel szeretném azonban hívni figyelmüket még egynéhány pontra, amelyeknek megoldása nézetem szerint rendkívül sürgős.

Mindenekelőtt itt van egy humanitárius kérdés, a hadifoglyok kérdése.

A békeszerződés rendelkezései szerint a hadifoglyok hazaszállítása csak a béke ratifikációja után történhet meg. Kérem önöket, Uraim, tekintsenek el egy olyan formális rendelkezéstől, amely miatt annyi ártatlan családnak kell szenvednie.

A szerencsétlen szibériai hadifoglyok ügyében külön beadvánnyal fordultunk a Legfelsőbb Tanácshoz. Ennek a kérdésnek megoldásánál hivatkozom az önök jóságára és emberiségére; oly érzések ezek, amelyeknek, még háborús időben is, fölötté kell állaniuk a politikának. Még egy megjegyzést kívánok tenni

a pénzügyi klauzulákra vonatkozólag.

Nézetem szerint a békeszerződés nem veszi eléggé figyelembe Magyarország különleges helyzetét. Magyarországnak két forradalmat, a bolsevizmus négy hónapos dühöngését és több hónapos román megszállást kellett átélnie. Ily körülmények között lehetetlen, hogy a szerződés által tervbe vett pénzügyi és gazdasági határozatokat végre tudjuk hajtani. Ha a győztes hatalmak polgárai által részünkre folyósított hitelek a béke aláírásának pillanatában – mint ezt a javaslat kimondja – behajthatók lesznek, ez a fizetési képtelenséget, a csődöt jelenti, amelynek visszahatását kétségkívül a győztes hatalmak éreznék. Valóban sok hitelezőnk van az önök országaiban. A hitelek visszafizethetők lesznek, ha erre nekünk haladékat adnak, de nem lesznek visszafizethetők, ha azonnal követelik azokat tőlünk.

Azt követelik továbbá tőlünk – és ez is igazolja, hogy mennyire hasznosabb lett volna bennünket már korábban meghallgatni –, hogy mi Ausztriának vasércet szállítsunk. Mivel magunk is abban a helyzetben vagyunk, hogy ércet kell importálnunk, ezt a rendelkezést nem tudjuk teljesíteni.

Hasonló a helyzet az épületfa tekintetében.

Ezekre a részletekre nézve kérem az önök jóakarátú megfontolását, amelyet már az önök képviselői részünkre kilátásba helyeztek.

Mielőtt szavaimat befejezném, hálásan köszönöm, Uraim, hogy alkalmat adtak nekem álláspontomnak élőszóval való kifejtésére, és hogy beszédemet oly jóakarátú és állandó figyelemmel kísérték.

Apponyi gróf végül a következőket fűzte hozzá beszédéhez olaszul:

Néhány szót szólnék még olaszul is, hogy kimutassam mélységes tiszteletünket az olasz nemzet iránt. A magyar vér és az olasz vér nem ömlött mindig szemben álló táborokban: sokszor ömlött olyan harcmezőkön is, ahol a két nemzet közösen küzdött a régi jogtalanságok ellen, a szabadságért.

Én ezeknek az emlékeknek védelmére alá helyezem magamat, avégett, hogy Olaszország olyan támo-

gatásban részesítse jogos észrevételeinket – ha azok jogosaknak találtnak –, aminőt az igazságosság elvei és Európa érdekei kívánatosnak tesznek.

CLEMENCEAU: Önök, Uraim, a magyar állam által meghatalmazott küldöttek, most láthatták, milyen figyelemmel hallgattuk végig a számunkra elmondottakat.

Minden érvet, amelyet előadtak nekünk, gondosan meg fogunk vizsgálni. Önöknek azonban meg kell érteniük, hogy nem hozhatunk döntést kizárólag annak alapján, amit az egyik oldal fejtett ki. Kötelességem ezért emlékeztetni önöket arra, hogy mi írásban átnyújtottuk az általunk önök számára felajánlott békeszerződés szövegét. Várjuk, hogy közöljék velünk válaszukat. Adtunk önöknek két hét haladékat arra, hogy tanulmányozzák a békeszerződést. Reméljük, ez a két hét elegendő lesz önöknek arra, hogy összegyűjtsék az elénk terjeszteni kívánt dokumentumokat és átnyújtsák nekünk észrevételeiket. Örömlénk, ha biztosítékot tudnának nekünk adni arra, hogy válaszuk két hét leforgása alatt megérkezik hozzánk.

APPONYI gróf: Tisztelt Elnök úr, én nem tudok önnek ilyen biztosítékot adni, de minden tőlünk telhetőt meg fogunk tenni. A békeszerződést minden részletében tanulmányoznunk kell, s egész bizonyosan el kell majd utaznunk Budapestre. Ha ez szükségessé válik, néhány nap további halasztást fogunk kérni önöktől; mindemellett teljes erőnkben azon leszünk, hogy ne kérjünk önöktől túlságosan hosszú haladékat.

Azok a kérdések, amelyeket a leginkább a szívünkön viselünk, a következők: a Magyarországtól elszakítani kívánt területek lakosságának népszavazása; szövetséges bizottságok kiküldése a megszállt területekre, hogy önök meggyőződhesenek arról, milyen állapotokat teremtett a csaknem egyéves megszállás.

CLEMENCEAU: Senki nem kér szót?

Az ülést berekesztik. Az ülés 16 óra 10 perckor ért véget.

Kultúrakutatás száműzetésben

L Ü K Ő G Á B O R 9 0 É V E S

Lükő Gábor a magyar népi társadalom és a Kárpát-medence népeinek elkötelezett kutatója, az összehasonlító néprajz, a folklorisztika és a magyar jelképtudomány élő klasszikusa 1999. november 4-én töltötte be 90. életévét.

Már a harmincas években nagyon jelentős eredményeket mutatott fel moldvai kutatásai során, amelyek még nagyjából a Gusti-féle szociológiai iskola iránymutatásai alapján születtek. A harmincas évek végén és a negyvenes évek elején megjelenő munkái már a Karácsony Sándortól megismert *társaslélektani* módszertan elmélyült ismeretéről tanúskodnak. (*A magyar lélek formái*). A század közepén Lükő már korának legfelkészültebb néprajz és folklorkutatói közé tartozott. A nyelvészetben, népzene-kutatásban, régészetben és egyéb segédtudományokban való jártassága tette képessé arra, hogy egymaga komplex kultúrakutatást folytasson. Az összehasonlító folklor-tudomány atyamestere a kultúra szellemi egységét vallotta és vallja ma is. A magyar jelképrendszer értelmezéséhez a népi kultúra kereszténység előtti szimbólumrendszerét és annak keleti gyökereit is feltárta. A finnugor és török népek művészetének, világképének, nyelvfilozófiájának tanulmányozásával, interetnikus kölcsönhatásaik felkutatásával egy sajátos *keleti* formanyelv és filozófia alapvető jellegzetességeit mutatta ki. Lükő a honfoglaló magyarság ősműveltségét is egy tágabb keleti /elsősorban finnugor és török/ műveltség részeként vizsgálta és a magyar kultúra e keleti elemeit, a népköltészeti szimbólumok és a díszítőmotívumok továbbélését, átalakulását - *fejlődését* - kimutatta a 19. századi paraszti kultúra megnyilvánulásaiban is. A népzene-kutatás területén Bartók és Kodály kutatási eredményeit mélyítette tovább, különösen figyelemreméltóak a pentaton hangrendszerre irányuló vizsgálatai.

A kommunista rendszer ideológiailag veszélyesnek tartotta és *narodniknak* minősítette Karácsony Sándort és közvetve intézete munkatársait is. 1950-ben Lükő Gábor „B” listára került és nem maradhatott tovább a Debreceni Egyetemen. Megkezdődött több évtizedes múzeumi „száműzetése” távol az ifjúságtól és az oktatástól.

Életműve a magyar társadalomtudomány és kultúrakutatás felbecsülhetetlen értéke mind a mai napig csak szűk körben ismeretes, mert az elmúlt 50 évben nagyjából - sokszor mellőzve - alkotott és írásainak, tanulmányainak jelentős része kéziratban maradt, illetve nem teljes terjedelemben jelent meg.

Gyermekévei

Komáromban született, ahonnan rövidesen Trencsénbe vezetett a család útja, apját ugyanis, aki vízmérnök volt, kinevezték a „Komáromi M. kir. Kultúrmérnöki Hivatal Vágszabályozási Kirendeltsége” főmérnökévé. Elemi iskoláit is itt végezte, de az első világháború után apját kiutasították Csehszlovákiából, így családja előbb Gyulára, majd 1925-ben Budapestre költözött, ahol a Tavaszmező utcai Zrínyi Miklós Gimnáziumba írták. Így került Karácsony Sándor osztályába, s lett Bóka László padtársa. Életre szóló meghatározó élménye volt megismerkedése Karácsony Sándorral, kedves Sándor bátyjával, a kiemelkedő magyar pedagógussal és filozófussal, aki Lükőre középiskoláitól kezdve a legnagyobb hatással volt.

Személyes kapcsolatuk Karácsony haláláig (1952) nagyon szoros maradt, Lükő minden körülmények között hű maradt mesteréhez.

Egyetemi évek és romániai tanulmányútja

Gimnáziumi évei után, 1928-tól a budapesti bölcsészkaron folytatta tanulmányait. Legjelentősebb mesterei közé tartozott Fettich Nándor régész, Gombocz Zoltán nyelvész, Györfy István néprajzkutató, Horváth János irodalomtörténész, Kodály Zoltán zeneszerző és népzene-kutató, Melich János nyelvész, Domanovszky Sándor történész, hogy csak néhányat említsünk a még hosszú névsorból. A korszak legkitűnőbb kutatóitól és tanár-egyéneitől rendkívül sokoldalú képzést kapott. Még egyetemista volt, amikor 1931-ben Romániába utazott és a Bukaresti Egyetemen folytatott tanulmányokat. Indításáról így emlékezett: *„Azon nem gondolkodtam egy percig sem, hová menjek. Ady és Bartók hatására már Erdély és a román nép felé fordult az érdeklődésem. Annál is inkább, mert az iskola és a közfelfogás azt hirdette akkoriban, hogy tőlünk keletre már nincs semmi nevezetes, majd hogyanem itt a világ vége. Ady mondta ki először, hogy magunkban félemberek, félnemzet vagyunk; hogy örömünk és bánatunk közös a szomszédainkkal.”* Constantin Brăiloiu népzene-kutató, a Román Zeneszerzők Társaságának elnöke támogatta a fiatal magyar ösztöndíjast, aki rendszeresen látogatta a társaság előadásait. Lükő bekapcsolódott Dimitrie Gusti szociológus falukutató szemináriumának munkájába is. Itt ismerkedett meg és kötött barátságot többek között Henri H. Stahllal és Harry Braunerrel is.

A moldvai magyaroknál

Kezdetben Gusti szeminaristáival közösen havasalföldi falvakat tanulmányoztak, majd Lükő önállósította magát, s Brăiloiu és Gusti javaslatára, Györffy és Kodály támogatásával a moldvai magyarok közé indult, akik között hét hónapot töltött különböző moldvai településeken (1932-33).

A moldvai magyarokról szóló munkájában már megjelent a szintézisre törekvő igénye és több tudományág kutatómódszertanának együttes használata (nyelvészet, történettudomány, zenetudomány, néprajz). Moldvai tanulmányútjának eredményeként született több tanulmánya és *A moldvai csángók I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal* (Budapest, 1936.) c. kötete is. Lükő kutatásairól a történész Mikecs László így vallott 1941-ben befejezett *Csángók* c. kötetében: „*Lükő munkái a legnagyobb jelentőségűek a Kárpátokon kívüli magyarok kérdésében. Kutatásai, megállapításai helyesek, senki nem szólt ellenük.*”² Monográfiája, amelyben a fogalmi tisztázás és a moldvai falvak településtörténete mellett a Szamos-völgyi magyarság kulturális hatását is sikerült kimutatnia, máig a Moldva-kutatás alapműve maradt.

Társaslélektan

Lükő 1936 decemberében tett doktori szigorlatot a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen (főtárgy: etnográfia, melléktárgyak: Kelet-Európa története és román nyelv). 1937-ben a Debreceni Egyetemen Karácsony Sándor előadásait hallgatta, aki ekkoriban dolgozta ki *A magyar nyelvtan társas-lélektani alapon* (Exodus. Budapest. 1938.) c. művének módszertanát.

Több magyar társadalomtudósra, többek között Gombocz Zoltánra és Karácsony Sándorra is nagyon jelentős hatással volt Wilhelm Wundt *néplélektani* munkássága.³ Nem egyszerű átvételről volt szó, hanem kritikai recepcióról és az elmélet alkotó módon történő felhasználásáról. „*A néplélektan - amely magyarul társaslélektan néven honosodott meg Gombocz Zoltán nyo-*

mán - földadata közelebről, szemben az egyéni lélektannal, azoknak a lelki folyamatoknak vizsgálata, amelyek az ember társas élet fejlődésének és általános értékű közös szellemi termékek keletkezésének alapjául szolgálnak.”⁴

A magyar lélek formái

Lükő tudományos módszertana a Gusti-féle *monografikus szociológia* után a *társaslélektanban* teljesedett ki. Ez már érezhető *A magyar lélek formái* (Exodus, Budapest, 1942.) c. úttörő munkáján, amely mind a mai napig alapműve a magyar népköltészetben és a népművészetben megjelenő jelképek értelmezésének. Ebben a munkájában a magyar *néplélek* különböző folklóralkotásokban való megnyilvánulásai már a keleti, uraltáji népek kulturális örökségével összefüggésben jelentek meg, összehasonlító anyagon mutatva be a rokonságot és a kölcsönhatásokat.

Karácsony Sándor így méltatta tanítványa talán mind a mai napig legnagyobb hatású munkáját: „*Nagyjelentőségű eredménye munkájának a magyar nép szimbólumrendszerének felfedezése. A népköltészet és népi képzőművészet szimbólumai azonosak, az építéset és a zene azonban külön világ. L. aprólékos gonddal dolgozza fel mindezeket, megállapítva törvényszerűségeiket. Legismertebb volt közülük a régi magyar népi zene. A pentaton hangközök szabályosságának és a parlando-rubato társaslélektani hátterének felkutatása azonban egészen L. érdeme. Ezen a területen elődei nem voltak. Teljesen ismeretlen területet hódított meg a néplélektan számára a népi építőművészet feldolgozásával is. A népköltészet szimbólumait sem ismerte eddig a szakirodalom, s amennyiben foglalkozott vele, egyoldalúan sexualis erotikát látott benne. L. érdeme, hogy csaknem kimerítő teljességében összegyűjtötte a népköltészet jelképeit, kimutatta egyetemes jelentésüket, s ennek társaslelki gyökereit is megjelölte a mitoszok erotikájában. A népművészet jelképeit azonosnak találta a népköltészetével, s azzal együtt tárgyalta. Ábrázolásmódját viszont külön fejezetben fogta vállatára, s megállapította, hogy a perspektivikus térszemlélet hiánya, az aránytalanság és az aszimmetria jellemzik.*

Külön érdeme L.-nek az összehasonlító módszer állandó alkalmazása.”⁵

Társaslélektani Intézet és a Magyar-Román Társaság

Lükő 1937-től a debreceni Déry Múzeum muzeológusa, majd 1943-tól a Karácsony Sándor által szervezett „Társaslélektani Intézet” munkatársa volt.

A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1945-ben nevezték ki magántanárrá „A nevelés-tudomány folklorisztikus alapjai” c. tárgykörből. 1945 és 1949 között a következő előadásokat tartotta: *Az anyanyelvi nevelés és a magyar népnyelv* (1945/46), *Zenei anyanyelvünk* (1946/47), *Az irodalmi nevelés folklorisztikus alapjai* (1947/48), *A folklóre szerepe a szláv nyelvek iskolai tanításában, A magyar népdalok tanításának problémája az egyetemes zenei nevelés megalapozása szempontjából, Képzőművészeti nevelésünk alapvetése a magyar folklór elemeinek tudatosításával* (1948/49), *Fejlődéslelektan* (1948/49). A Társaslélektani Intézet célja a magyarság és a kelet-európai népek hagyományos kultúrájának tanulmányozása volt. Távlatos céljai között szerepelt, hogy a népi kultúra elmélyült és sokszempontú tanulmányozása során megismert társaslélektani sajátságok alapján elősegítse a nép korszerű művelődését.

A Debreceni Magyar-Román Társaság megalakulásában (1946 április) Lükőnek meghatározó szerepe volt.⁶ A társaság elnöke Karácsony Sándor, alelnöke Kondor Imre, ügyvezető alelnöke Lükő Gábor, főtárgyára pedig Kovács Ferenc volt. A társaság a magyar-román kulturális kapcsolatok elmélyítését tűzte ki célul, elsősorban a román folklór és irodalom magyar nyelvű és a magyar irodalom román nyelvű népszerűsítése útján. A társaság *Keleti Kapu* néven önálló folyóiratot is indított céljai megvalósítására, amelyet Lükő Gábor szerkesztett, s emellett kétnyelvű könyvsorozat kiadását is tervbe vették. A sorozatnak sajnos csak egy, román népbaladákat tartalmazó kötete jelent meg (*A Nap lakodalma*). Lükő Gábor válogatta a balladákat, a nyers-

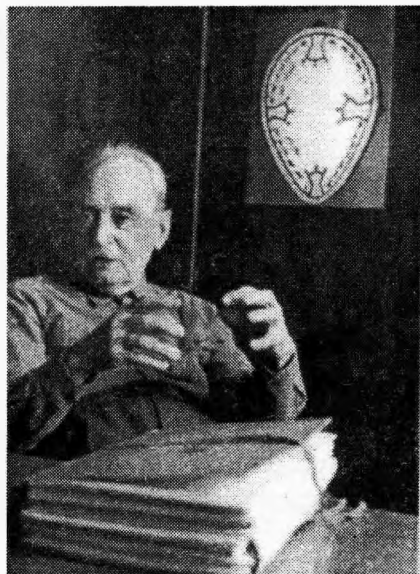
fordításokat is ő készítette Komjáthy István számára és a kötethez kísérő tanulmányt is írt.

A negyvenes évek végének magyarországi politikai fordulata azonban a Debreceni Magyar-Román Társaság működését is ellehetetlenítette, mert vezető tiszttségviselőit *nemkívánatos* személyeknek minősítette. Karácsony Sándort a kommunista rendszer, a pártvezetés javaslata alapján 1950-ben kényszernyugdíjazta veszélyes „narodnik, misztikus és szektáns” nézetei miatt, s talán nem utolsósorban azért, mert az „ifjúságra nagy befolyással bírt”. Ugyanekkor javasolták Kondor Imre menesztését is.⁷ Ez meghatározta Lükő pályájának további alakulását is: a Társaslélektani Intézet megszűnése után a nyugdíjba vonulásáig eltelt két évtized alatt nem kapott többé egyetemi katedrát.

„Az 1948-as politikai fordulat után a népi kultúra tényeinek magasabb rendű szellemi jelentést tulajdonító szimbólumkutatás „polgári”, „irracionális”, „misztikus” stb. irányzatnak minősült egész Kelet-Európában. Magyarországon jelentős tudósok életpályája tört derékba (például a Karácsony Sándor körül kialakult „társaslélektani” szellemi kör kutatói, köztük Lükő Gábor), sokan csak az íróasztal fiókjára számára dolgozhattak (Bálint Sándor, Székely László), és több nagy előd szellemi öröksége nem volt áthagyományozható.”⁸

Múzeumról múzeumra

Lükő Gábor 1950-től 1958-ig a gyulai Erkel Ferenc Múzeum igazgatója volt. Gyulai múzeumi munkássága mellett kiemelkedő teljesítménye volt még a gyulai vár feltárása és történeti korszakainak rekonstrukciója. Az 1956-os magyar forradalom ideje alatt Lükő hitet tett és kiállt a forradalom vívmányai mellett. A Gyulai Hírlapban december 13-án megjelent „Örizzük meg tisztán a forradalmunkat” c. írásában az erőszakmentességre szólította fel a forradalomban résztvevőket és Gandhit állítja például. „Gandhi volt az indus szabadságmozgalom vezére, aki arra tanította népét, hogy először önmagán uralkodjon, csak úgy lesz méltó a szabadságra. Nekünk magyaroknak is meg kell mutatnunk,

hogy méltók vagyunk rá. Az egész világ szemé rajtunk. Csodálattal nézik a mi fegyvertelen harcunkat és reménykednek győzelmünkben.” Lükőt a forradalom eltiprása után börtönbe zárták, majd hamarosan Gyuláról is távozni kényszerült.

1958-tól a bajai Türr István Múzeum munkatársa, majd 1965-től kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum igazgatója, ahonnan 1970-ben kérte nyugdíjazását. 1983-ban jelent meg *A Kiskunság régi képfaragó és képmetsző művészete* c. kötete, a magyar gyakorlati szemiotika és szimbólumkutatás kiemelkedő alapműve. Lükő kései írásai a 90-es évek-től a *Gyökereink* füzetek sorozatában jelentek meg és küszöbön áll életműkiadása első darabjainak megjelentetése is a Táton Kiadó gondozásában (*A magyar lélek formái* [3. jav. kiadás], *Válogatott zenei tanulmányok* [1. kiadás], *Finnugor mítoszok és magyar emlékeik* [1. kiadás], *A moldvai csángók I. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal* [2. jav. és bővített kiadás], *A magyar művészet évezredei I. A honfoglalás kora* [1. kiadás]).

Hosszú alkotói munkássága rendkívül sokrétű, kiemelkedő tudományos teljesítmény. Lükő már első munkáiban is több tudományág együttes alkalmazására törekedett kutatásaiban. A mai divatos szakkifejezéssel élve: *interdiszciplináris* kutatásokat folytatott már hat-hét évtizeddel ezelőtt, amikor még senki nem használta ezt a kifejezést és a tudományágak képviselői ritkán voltak nyitottak a társtudományok eredményeire.

A lükői szintézis felöleli a keleti népek és a magyarság, valamint a Kárpát-medence népcsoportjai kulturális kölcsönhatásának mélyreható, sokszempontú vizsgálatát (nyelv, népzene, díszítőművészet, szöveg- és zenefolklor). Külön figyelmet szentelt a különböző finnugor és török népek népművészeti és népzenei megnyilvánulásai történeti rétegződésének és területi változataiknak kutatására. Hatásukat a magyar nép nyelvi, zenei és képi szimbólumrendszerére e tágabb „keleti” összefüggés-rendszerben próbálta megragadni és az egyes „kulturális rétegeket” elkülöníteni.

Lükő szerint a kultúra nem szakítható szét apró darabokra: az egyes szaktudományok képviselői csak úgy tudják saját diszciplinájuk korlátait átlépni, ha megismerkednek - legalább részben - a társtudományok eredményeivel is. Az „egészről” is képet kell nyernünk, ha kulturális örökségünk fenntartó és megújító közösségeihez közelebb szeretnénk kerülni, a kultúrateremtő és kultúraátadó embert jobban meg szeretnénk ismerni. Ezért nem híve a tudomány feldarabolásának, a *szaktudományok* határ nélküli specializációjának, mert ezáltal gyakran éppen azok az összefüggések maradnak láthatatlanok, amelyek csak a kultúra egészének szintetikus és összehasonlító tanulmányozásával tárhatók fel.

Munkásságának eredményei, tanítása és szemlélete megszívtelenedők a jelen és a jövő társadalom- és kultúrakutatói számára is.

Pozsgai Péter

JEGYZETEK

- 1 „Egy másik Magyarország nevében” Lükő Gábor válaszol Sümegi György kérdéseire. In *Forrás* (Kecskemét) XX (1988). 1. sz. 15. p.
- 2 Mikecs László *Csángók*. Budapest, 1989. 2. 395. p. /1. kiad. é.n. [1941] /
- 3 Wilhelm Wundt *Elemente der Völkerpsychologie. Grundlinien einer psychologischen Entwicklungsgeschichte der Menschheit*. Alfred Kröner Verlag. Lipsce, 1912.
- 4 Gombocz Zoltán *Nyelvtörténet és lélektan. Wundt néplelektanának ismertetése*. (Nyelvészeti füzetek 7.) Budapest. 1903. 4. p.
- 5 Karácsony Sándor *Magyar demokrácia*. Exodus. Budapest, 1945. 106-107.
- 6 A társaság működésére és eredményeire lásd Tuskés Tibor „A Keleti Kapu és ami mögötte volt.” In *Korunk* 1978. 8. sz. 657-661. p.
- 7 Országos Levéltár MDP iratok. 276. f. 54/83. Titkársági iratok.
- 8 Tanczos Vilmos „Az archetipális mítoszelmélet - avagy a népi kultúra elfelejtett szimbolikus nyelvéről.” In *Tűzsiholó. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére*. Budapest, 1999. 582. p.

Annak a húsvétnek kegyetlen emléke...

1997 év őszén a magyarországi Történelmi Igazságtétel Bizottság javaslatára, a kommunista diktatúra erdélyi áldozatai családtagjainak, a megtorlások túlélőinek nyújtott át az Országházban emlékermet Göncz Árpád köztársasági elnök. A kitüntetettek között ott volt Szikszay Éva, a mártírhalált halt brassói irodalomtanárnak dr. Szikszay Jenőnek a felesége. Vele emlékezünk most a nemzeti kultúra értékeinek megszállott népszerűsítőjére, az irodalomtörténészre, az egyenes gerincű, megtörhetetlen dr. Szikszay Jenőre és arra a kegyetlen húsvétra, amikor a szekuritáté gyalázatosan véget vetett életének.

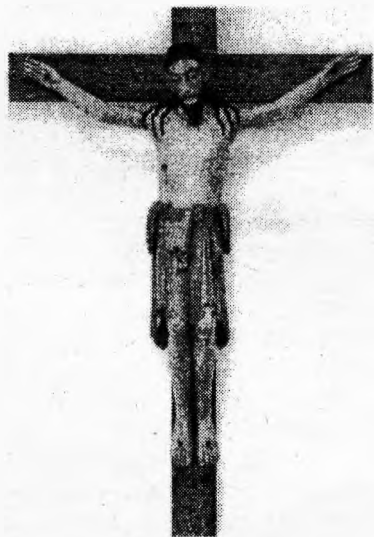
Több mint két évtizede egy szekuritáté-irattárban egy dosszié rejti halála titkát. A titok fátylát még mindig nincsen senkinek bátorsága fellebbenteni. Egy rövid életrajz, egy irgalmatlanul korai halál, egy emlékét hűségesen őrző feleség, veretes mondatait, szavait, tanításait soha el nem felejtő tanítványok százai, s mindezek mögött az ember, a tanár szálfegyenes alakja, homlokába hulló, adysan féssült hajtincse, lélekbe néző, lélekkutató tekintete. Ez volt Szikszay Jenő.

Magyarpéterfalván született 1921-ben Kisküllő megyében. Édesapja falusi néptanító, korán meghalt. Az árva fiú Balázsfalvára jár középiskolába. Ösztöndíjjal kerül Kolozsvárra, az egyetemre, magyarolasz szakra, onnan egy újabb ösztöndíjjal a bolognai egyetemre Olaszországba. Doktorátusi oklevelet szerez. Tanári pályáját a kolozsvári egyetemen kezdi. Onnan, Baloga Alajos katolikus főesperes, a kommunisták börtönében elpusztított főpap tanácsára Brassóba jön tanítani, erősíteni a végeket a magyarságban.

A tanár úr előadásai

Az államosítás után az Unirea Liceum (ma Áprily Lajos Középiskola) magyar irodalomtanára. Abban az időben nem volt magyar tankönyv, ezért előadásait kalligrafikus betűkkel, kézírással füzetekbe gyűjtötte össze. Leckéit ma is emlegetik volt tanítványai. Ady, Petőfi, Arany János, Móricz Zsigmond, Babits Mi-

hály, Illyés Gyula alakja örökké megmaradt diákjai emlékezetében. Tollal és tintával írt. Nem használt golyóstollat. A költők nála Adyval kezdődtek és az írók Németh Lász-

lóval végződtek. Csak magyar írókat idézett. Utálta a Berkesi, Szilvási-féléket, és idegenkedett a külföldi íróktól is. Az óráira alaposan készült. Szenvedélyesen tanított és ezt a szenvedélyt átvitte tanítványaira is, akik ma is csodálattal beszélnek róla.

Ember az emberek között

Tímár Margit neves brassói szobrászművész 1966 körül elkészítet-

te mellszobrát. Szívesen állt modellt napokig. A szobrot nem márványból kérte, hanem valami keményebb kőből, azzal a megjegyzéssel, hogy talán így majd tovább él. Talán ez volt az első megérzése a föléje tornyosuló sötét időknek. Modellülés közben mindig verset szavalt. Nagyon szerette a tiszta, eredeti, ősi népdalokat, diákjait, barátait gyakran énekelte és népdalgyűjtésre bízta. Alaptermészete vidám volt. Szellemes humorát ma is emlegetik. De azért maró, gúnyos is tudott lenni, ha arra került a sor. Szívóssága, energiája, vasból való idegrendszere szinte legendás volt. Jól feltalálta magát az élet minden területén. Elég későn nősült. Két fiát, Jenőt és Zoltán, vallásosan nevelte. Nagyon szerette őket. Figyelmes, ott-hont, családot szerető férj, jó apa volt. Sok barátja volt, de megváltotta őket. Jó barátja volt Soós József medgyesi református főesperes, szoros barátság fűzte Varga Tibor vegyész-mérnökhöz, Gellért Sándor költőhöz, Oláh Tibor színikritikushoz. Ő is írt. A Brassói Lapok hasábjain egymás után jelentek meg irodalomtörténeti, magyar történelmi és lélektani írásai. Rövid ideig az 1968–69-es években a Nagy Nemzetgyűlés tagjaként, többször szólalt fel a parlamentben a magyar kisebbségi jogfosztottságról, az egyre fogyatkozó magyar iskolák gondjáról. Felszólalásait közvetítette a bukaresti magyar rádió is. Ekkor hívta magára a hatalom és a szekuritáté figyelmét. Gyülekeztek a fellegek Szikszay Jenő feje felett.

Aki nem fogadta el a középszert, aki a feltudomány ellensége volt, az szemet szűrt a középszernek és megindította ellene a pusztító hadjáratot. Tekintélye, tevékenysége, más-sága hadirendbe állította a feltudomány janicsárjait és megkezdték a sötétben a kötelet fonn... 1975-ben a brassói kultúrházban (akkori Redut) rendezett Petőfi ünnepélyen forradalmi hangulatú beszédet mondott. Másnap a szekuritáté felhívta, nyilatkozatot írtak alá vele. Megkezdődött a dráma. De ő ezzel akkor még nem törődött. Fontosabb-

nak tartotta az új tehetségek felfedezését, irodalom felé irányítását.

A halál fellegei

A szekuritáté nem hagyta magát és nem engedte ki a karmai közül áldozatát. Akkor zajlott országos szinten a Paul Goma-ügy. Azt állították, hogy Paul Gománál egy házkutatás alkalmával találtak egy noteszt, amely Szikszay Jenő címét is tartalmazta. Ez azt jelentette, hogy biztosan régóta leveleztek és propagandaanyagai is voltak. Meg kell jegyeznünk, hogy 1991-ben felhívtuk a Párizsban élő Paul Gomat, és megkérdeztük, mi a valóság a megtalált noteszrel kapcsolatban. Goma elmondta, hogy sohasem hallott Szikszay Jenőről és a noteszéban sem szerepelhetett a neve és a címe. Az egész csak kiagyalt mese volt, hogy eljárást indíthassanak Szikszay ellen. Megkezdődtek a házkutatások. Lépten-nyomon behívták a szekuritátéra. Megrugdosták, tiszta kék és zöld volt a lábszára – emlékszik a felesége. Attól kezdve lelki beteg volt és megtört fizikailag is. Sokszor megverték. Tudta, hogy újra és újra házkutatási tortúra következik. Füzeteit, jegyzeteit, nait, ruhacsomók alá, a kéménybe rejtette. Természetesen a kopók mindent megtaláltak. A lakásukban még a parkettet is fészegették, a kertet felásták. Ettől kezdve, a mindig gondosan öltözött tanár, a művészi külsejű férfi egyszerre ziláltan kezdett járni az utcán, az ismerősöknek rejtve köszönt, de nem állt félre. A fejét csak felvetette. Már rendszeresen jelentek meg náluk és minden alkalommal elvitték. Amikor utoljára került haza a szekuritátéről, éppen húsvéthétfő volt. Mintha leckét mondana, úgy szólt a feleségéhez, hogy menjenek át a felesége közelében lakó szüleikhez, mert ő elmegy öntözni. Mindezt úgy mondta, mint egy betanított leckét. Nem ment öntözni, nem mehetett. Amikor a család néhány óra múlva hazament, felakasztva találták a padláson. Zsebében nem az ő stílusában fogalmazott búcsúlevél volt. Korábban, bár mikor, az öngyilkosságról elítélően nyilatkozott, barátai, ismerősei körében megfutamodásnak, gyávaságnak bélyegezte. Apósa – orvos lévén – megállapította, több mint valószínű, előbb agyonverték, azután fel-

akasztották. Friss ütlegelést, lábszár- és bordatörést állapított meg rajta. De ezzel sehova sem lehetett fordulni, megmagyarázni, hogy törött lábszárral, betört bordával nem tudja magát senki sem felakasztani. De ezzel hallgatni kellett. A törvényszéki orvosi bizonyítványon ez állt: spinzurare (akasztás).

Döbbenet

Másnap, húsvét keddjén, az iskolában tartott szabadegyetemi előadás, az előadó fojtott hangon elstogta: Szikszay Jenő halott. A bejelentést néma csend követte, félelmetes, néma csend. A temetésen többezres tömeg gyűlt össze, újra azal a félelmetes néma csenddel búcsúztak tőle, nem volt senkiben annyi bátorság, hogy bár egy mondattal búcsút vegyen tőle. A temető fölött röpködő szekus helikopter zaja hasította kegyetlenül a csendet. A brassói magyarság néma csendben temette mártírját. Lélekben, titokban. Mert az akkori liceumi igazgató, a nomenklaturista Albu elvtársnő megtiltotta, hogy bárki beszéljen. Így feszítették keresztre azon a húsvéton Brassó nagy irodalmárát a szekusok, a feljelentők, az irigy középszer, azok, akik 1989 óta az állítólagos demokráciánk éveiben átvedlettek, és ma

„demokratákként” köztünk sétálnak, lelkiismeretfurdalás nélkül, árulót kiáltva árulókként, sokan vezető állásokban, akadályozva sokszor az igazi demokrácia kibontakozását, megakadályozva azt is, hogy végre fény derüljön a rejtett gaztettekre.

1990-ben a felesége kérte a szekuritátétól a Szikszay-dossziét, de azt felelték, ilyen nincsen. Ugyancsak 1990-ben a Romániai Magyar Szó egyik belső munkatársa elkérte Szikszay feleségétől az otthon még fellelhető kéziratokat, amiket azóta sem kapott vissza a laptól.

A demokrácia eltelt esztendei alatt a brassói magyarság az uralkodó középszer hatására – mély hallgatásba burkolózott, továbbra is bántó közömbösség övezi a Szikszay-ügyet. A Szikszay nevet kiejteni még ma is tabu. A brassói magyarság és szervezete, még ma sem gondol arra, hogy Szikszay Jenőről, aki az életét áldozta a magyarságért, brassói testvéreiért, nem neveztek el sem iskolát, sem kultúrintézményt, utcát, de még egy irodalmi kört sem, vagy egy osztálytermet.

Jó lenne végre, hivatalosan utánanézni a szekuritáté utódjánál, a SRI-nél, az irattárakban, hátha nyomára lehet bukkanni az igazságnak.

Váradai Mária
Brassó

A Püski Kiadó Kft. megjelentette **Rózsás János GULAG LÉXIKON** című munkáját, mely sok akadályoztatás után évekig várt nyomdafestékre. A könyvet, jelentőségére tekintettel, Kövér László méltatta, ajánlotta az olvasók figyelmébe a Magyarok Házában a március 3-i könyvbemutató alkalmával. Megvásárolható, illetve postán megrendelhető:

PÜSKI KIADÓ KÖNYVESHÁZA

1013 BUDAPEST

KRISZTINA KÖRÚT 26.

Telefon: (1) 375-77-63;

Telefax: (1) 201-44-44;

Felhívjuk honfitársaink figyelmét, hogy a szovjet kényszermunkatáborokba elhurcolt, elítélt magyar állampolgárokkal kapcsolatban bárminemű adatot, kiegészítést szívesen fogad a szerző a második, bővített kiadás szerkesztése során.

Címe: Rózsás János, 8800 Nagykanizsa, Csengery út 52.

A Mezőség és a „Göring has”

E vidék etnikailag inextrikálisan vegyes, vagyis egy-egy faluban is kevert a népesség, tehát a román többség mellett jelentős a magyar kisebbség, vagy a magyar többség mellett is jelentős a román kisebbség. Ezen túlmenően kevert a népesség aszerint is, hogy nem válnak el a területen belül az egyértelműen román, ill. a magyar részek, hanem ezek is szanaszét szóródva, összekeveredve léteznek. A magyarsághoz és a románsághoz kapcsolódik mindkét falutípusban a nagyszámú cigányság, ill. keleten a szászság jelenléte.

E népek egymásra hatása Európára egyik legszebb, leggazdagabb és legérdekesebb népzenei és néptánc kultúráját hozta létre. Eme szellemi értéken túl a Mezőségnek van egy anyagi, ill. természeti kincse is. Ez a gazdag gázmező, amely Kissármás környékén terül el. Ezen forrás nagy szerepet játszott a vidék történelmének alakulásában.

A harmincas évek Magyarországnak jogos terület-visszakövetelő propagandája után – az évtized végétől – megnyílt a lehetőség a trianoni határ effektív megváltoztatására. Így jött létre az I. Bécsi döntés (1938. november 2.), amely visszajuttatta az anyaországhoz a Felvidék tisztán magyar lakta részét.

Később Magyarország Romániával szemben nyújtotta be területi követelését. Az 1940. augusztus 16-24. közötti turnu-severini magyar-román tárgyalásokon a két fél nem jutott eredményre. Ezért az ügy – román kérésre, akik féltek, hogy túl nagy területekről kell lemondani Magyarországnak javára – ugyanúgy, mint 1938-ban, az olasz-német döntőbírótság elé került. Ez volt a II. Bécsi döntés (1940. augusztus 30.), melynek ítéletét mindkét fél magára nézve kötelezőnek előre elfogadta. Így Észak-Erdély Magyarországhoz került.

A II. Bécsi döntés vonala Nagyszalontánál vált el keletre a trianoni határtól, Magyarországhoz juttatva északabbra Nagyváradot, majd a Nagyvárad-Kolozsvár műttől délre jutott el Kolozsvárig. Ezután a status quo úgy alakult, hogy Kolozsvár

A Mezőség Erdély középső részén elterülő lankásdombos gyéren lakott terület. Végpontjai: Kolozsvár-Torda-Marosvásárhely-Szászrégen-Beszterce-Dés városok.

és Marosvásárhely között beekelődtött Magyarország (Észak-Erdély) testébe, Romániának juttatva ezzel a Mezőség nagy részét és az egész Aranyosszéket. Így a határ peremén védtelenül maradt Kolozsvár és Marosvásárhely, valamint megszakadt Kolozsvár vasúti összeköttetése a Székelyfölddel. Ezért kellett később sürgősen megépíteni a Szeretfalva-Déda vasútvonalat.

A fent említett hasszerű beekelődtést „Göringhasnak” nevezték el. E név keletkezéséről két elméletről van tudomásom. Az egyik elmélet szerint a „Göringhas” elnevezését onnan kapta, hogy a román kormány a MICA román bányavállalat 14 000 dollár értékű részvényét a turnu-severini tárgyalások után Herbert Goeringnek, Hermann Goering fivérének ajándékozta, azaz a céllal, hogy a kissármási földgázmérők a határ megállapításkor román kézen maradjanak.

A második elmélet szerint a következőképpen zajlott a „Göringhas” jelenség kialakulása: Az eredeti elképzelés az volt a magyar kormány részéről, hogy a határ az első világháborúban az antant által meghúzott demarkációs vonal lesz, amely „Csonkamagyarország” délkeleti peremétől követi a Maros vonalát Marosvásárhelyig. Vagyis a Maros lesz az új határ a Székelyfölddel. Így a kissármási gázmezők magyar kézen, viszont az ottani gázt feldolgozó marosújvári (belga érdekeltségű) SOLVAY művek a Maros bal partján Romániában maradtak volna. A SOLVAY művek német igazgatója tudomást szerezve a marosmenti magyar-román határtervről, azon-

nal Bécsbe utazott, s a Goeringnél kért kihallgatáson nem kis anyagi juttatás fejében sikerült kiharcolnia az utolsó pillanatban, hogy Magyarország kárára módosítsák a status quot a Mezőségben.

Kissé száraz a téma ugyan, de fontos leírni, hogy a Mezőségben milyen Magyarországnál maradt falvak mentén haladt a határ vonala, vagyis mi a „Göringhas” pontos határa, mert ez tudomásom szerint még fehér folt a magyar történetírásban.

Kolozs megye:

- Kolozsvári járás
- Dezmér
- Kolozskara
- Kiskályán
- Vajdakamarás
- Mocsi járás
- Magyarpalatka
- Magyarpete
- Feketelak
- Mezőörményesi járás
- Melegföldvár
- Mezőkecsed
- Oroszfája
- Nagynyulas
- Septér
- Mezőörményes
- Maros-Torda megye:
- Marosfelső járás
- Mezőszentmárton
- Mezőrúcs
- Mezősámsond
- Mezőkölpény
- Marosalsó járás
- Mezőmadaras
- Száltelek
- Mezőbánd
- Mezőbergenye
- Csittszentiván
- Malomfalva
- Nyárádtó

Sebesy Tamás

Forrásjegyzékek:

1. Nemeskürty István: Édes Erdély, Szabadtér Kiadó, 1988, 60. lp.
2. Bethlen Béla: Észak-Erdély kormánybiztosa voltam, Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1989, 25-26. Lp.
3. Erdély nemzetiségi megoszlása, 1850-1941

A Mezőzáhi Általános Iskola magyar diákjai testvérkapcsolatot keresnek anyaországi iskolával, vagy iskolákkal. Cím: Tamásy Panna, 4397 Zau de Câmpie, Str. Trandafirilor 21/A, Jud. Mures.(a Szerk.).

Nemzet, paradigma és alkotmány

A MAGYAR NEMZETI INTEGRÁCIÓ ALKOTMÁNYOS VETÜLETEI

1. Előszó

A legújabb történelmünk az átfogó koncepciók hiányának történelmeként is felfogható. Ez tágabb értelemben is igaz, hiszen az a Nyugat, amelynek hidegháborús erőfeszítése évtizedeken át arra irányult, hogy Keleten megdöntse a bolsevik totalitarizmust, akkor, amikor ez végül is sikerült, nyilvánvalóan koncepciótlanul és emiatt bénultan állott az időlegesen megnyílt lehetőségterek előtt. A morális dimenzióban nem létezett koncepció a bukott bűnös rendszer, a kommunizmus perére, a gyanúsítottak átvilágítására, a tettek elszámoltatására, mint ahogyan a másik bűnös rendszer, a náciizmus bukásakor, a háborút követően volt. Így aztán nem is lehetett koncepció az elitserére - amely elvileg is, és a leghétköznapibb pragmatizmus szintjén is előfeltétele a gyökeres rendszerváltásnak. Az a tény, hogy a bolsevikok által tömeges rablógylókosságot útján eltulajdonított köz- és magánvagyon a sokszoros rablógylókosságot elkövető uralmi kaszt birtokában maradt, tudati szinten mind a mai napig erkölcsi rákként gyengíti a rendszert váltott társadalmak közösségi viszonyulásait, mérgezi gazdasági vonatkozású attitűdjeit, rontja közéletét. Nem volt koncepció a kommunizmus csődgazdaságából kiügyekvő rendszerváltó térség társadalmainak méltányos gazdasági át- szervezésére és integrálására. E körös koncepciótlanság közepette mi magyarok sem képeztünk kivételt. A mi esetünkben viszont a koherens cél- és eszközrendszer hiánya súlyosabb, mert a nemzetünk nemcsak a rendszerváltás nehézségeivel szembeült.

2. Bevezető

Trianon óta a nemzet legnagyobb közösségi problémakomplexuma a kényszerű szétszabdaltság állapotából ered. Ezt a problémakört a szovjet-orosz imperializmus mélyhűtött

állapotban tartotta. A rendszerváltás a magyar politikai elit mozgásszabadságát ebben az irányban is megadta. Az európai integráció alapelvei, újfajta paradigmája pedig meghatározza a nemzeti reintegráció kereteit. Tíz év történelmi tapasztalatából adódik, hogy a nemzet újraszervezése ügyében a magyar politikai elit koncepcióhiánya nem csak a kezdetekre vonatkozatható, hanem 1998-ig. Tíz éves távlatban, a Magyar Állandó Értekezlet életre hívása, valamint a Státustörvény előkészítése, a magyar politikum első koncepciózusnak nevezhető, konkrét lépéseit képezik a nemzeti integráció felé.

Jelen dolgozat három kulcsfogalomnak, a nemzet, a (társadalmi) paradigma és az alkotmány fogalmának meghatározását adja a kapcsolódások leírásával. Szükségszerűnek mutatkozott kiegészítő fogalomként a társadalom metaparadigmáját is meghatározni.

3. A nemzetfogalom fontosabb meghatározásai

Ernest Renan híres meghatározásában a nemzet: lélek, szellemi alapelv, erkölcsi tudat.

E léleknek (szellemi princípium) két alkotóeleme van, amelyek voltaképp egy időkontinuumot alkotnak:

1. az emlékek gazdag örökségének birtoklása. Annak tudatosulása, hogy a jelen a múltbeli erőfeszítések, odaadás, áldozatok hosszú sorának eredője. Az ősök tisztelete és a hősi múlt tudata.

2. Közös akarat a jelenben, arra nézve, hogy a jövő, a múlthoz méltó vagy még jobb legyen.

A történelmi tudat kimagaslóan fontos funkciója a szolidaritás: megőrizni azt, ami összetart, hitet és erőt ad, elfelejteni azt, ami széthúz és csüggeszt. Mivel a nemzeti hovatarozás az egyén szabad akaratából fakad, a nemzethez tartozás "mindennapos népszavazás".

Renan meghatározásának lényege, hogy a nemzetet közös viszonyulás jellemzi a külvilághoz. A nemzet tehát viszonyulási, metaparadigmális közösség.

Max Weber szerint a nemzet egy érzelmi közösség, amely megfelelő módon csak a saját államának keretei között nyilvánulhat meg, következőképpen a nemzet egy olyan közösség, amely természetes módon saját államiságra törekszik.

Max Weber meghatározása a nemzet esetében a közös paradigma közös politikai akaratát emeli ki voltaképpen.

Ernest Gellner. A nemzet kulturális- és akarat-közösség, amelynek politikai célja hatalmának határain belül normáit megvédeni és kötelezővé tenni. Ez viszont kizárólag akkor jöhet létre, ha adottak az általános társadalmi feltételek egy standardizált homogén, központilag fenntartott magaskultúra létezéséhez, amely kultúra az egész lakosságot eléri (és nemcsak egy művelt elitet) - mert éppen ez az általános és közös kultúra (a nemzeti "magaskultúra") a fő kohéziós erő.

A *nemzeti magas kultúra* a népi kultúrák, hagyományok absztrakciója és szintézise a külső hatásokkal, a szintézist végrehajtó nemzeti elit (főleg művészek) történelmi tudatával és opcióival (Renan), az uralkodó valóságokkal, valamint elképzelt tradícióval.

E definíció a közös magas kultúra kiemelésével a nemzetet elsősorban mint kultúrközösséget fogja fel.

A nagy francia forradalom klasszikus hármasszava a modern nemzet programpilléreit képezik tulajdonképpen: Az "ÉGALITÉ" imperatívusza minden francia állampolgár jogegyenlőségét jelenti. A "LIBERTÉ" kettős értelmet nyer: egyszerre jelenti az állampolgár szabadságát az államon belül, valamint a közösség szabadságát, jogát az önrendelkezésre, másszóval a népszu-

verenitást, mely az állam függetlenségében jelenül meg. "FRATER-NITÉ" is természetszerűleg a nemzet tagjaira vonatkozik, a nemzethez tartozó egyes egyének testvériségéről, szolidaritásáról van szó benne, ami a nemzeti integráció létparancsához vezet el.

4. A társadalom és nemzet meta-paradigmája és paradigmája.

A társadalom tagjainak vágyvilága (relatív szükségleteinek tere), a nem instrumentális és nem abszolút szükségleteinek¹ szférája, az ezekből fakadó hiedelmek és mítoszvilág, a társadalom általánosan elfogadott értékrendje, a viszonyulási módok (mentálisok) rendszere - tehát a társadalom szemantikai és hermeneutikai tere valamint e tér probléma- ill. célmeghatározó algoritmusokba való szerveződése - a *társadalom metaparadigmája*-ként határozható meg.

A világvallások a társadalmak viszonyulási rendszereire (több összetevő által², évszázadokon keresztül) meghatározó szervezőerőként hatottak. Ez a magyarázata annak, hogy az egyazon világvallás által dominált társadalmak összeférhető, sok esetben hasonló metaparadigmák szerint élnek. Az értékrendek és viszonyulási rendszerek (mentálisok) a vallási körön (kulturális körön) belül megőrződtek az adott társadalmak fokozatos szekularizációja után is. Ennek az a magyarázata, hogy a generációról generációra történő átörökítés döntően a korai szocializáció szakaszában megy végbe, leginkább a környezet (beidegződött, kevésbé ellenőrzött, legtöbbször öntudatlan) metakommunikációja révén³.

A *nemzet metaparadigmája* a fentiek mellett probléma-meghatározó algoritmusainak részeként tartalmazza a nemzeti öntudatot (saját kultúr-értékei egyediségének tudata) és történelemtudatot, a kollektív kötődést egy hazaként érzékelt területhez valamint magamagához (nemzetérzés, nemzetszeretet, nemzeti szolidaritás). Tartalmazza továbbá azon igényt, hogy önmagát, mint közösséget valamint az általa hordozott kultúr-értékeket politikai eszközökkel is megvédje és gyarapítsa.

A *társadalom paradigmája* (léte-modelleje), az adott társadalom rendje (szabályrendszere), struktúrája és viselkedési rendszere, valamint problémafeltáró és -megoldó algoritmusainak kvázi-általánosan elfogadott összességéeként határozható meg⁴.

Egy társadalom akkor van *paradigmális állapotban*, ha egészében egy és csakis egy paradigma szerint működik. A társadalom döntő többsége elfogadja és betartja az elit által igényelt viselkedési, cselekvési formákat és társadalmi struktúrát, rendet. Tehát nincs feszültség az eszményi és reális paradigma között. A paradigmális állapotot a relatív belső béke, viszonylagos feszültségmentesség és dinamikus fejlődés jellemzi. A paradigmális állapotban levő társadalom teljesítőképességét az eléje tűzött (motiváló) cél természetszerűleg megnöveli. Ha a társadalom paradigmája integrálja az eléje tűzött célt, *dinamikus paradigmáról* beszélünk.

A *nemzet paradigmája* a társadalom paradigmájának általános összetevői mellett a problémamegoldó algoritmusok részeként tartalmazza a közösség és az általa hordozott értékek politikai eszközökkel való megvédésének politikai akaratát.⁵

A nemzet metaparadigmája (viszonyulásainak rendszere, ezen belül mindennek előtt az értékrendje) láthatatlan kézként, paradigmája (kiváltképpen a politikai rendszere) viszont látható, és kényszerítő erőként a társadalom viselkedési mintáinak és cselekvési irányának medret szab. Az elit a szerepe, a főhatalomnak birtokában, a kézi vezénylés, az, hogy e medren belül a saját és/vagy a társadalom szempontjából, a fejlődési irányt optimalizálja.

5. Az alkotmány meghatározásai

Az alkotmány, történelmileg a premodern időkre is visszavezethető, tág felfogásban a társadalom és a hatalomgyakorlás alapvető szabályrendszere. A mai alkotmányok értelmét, lényegét és szerepét úgy közelíthetjük meg legjobban, ha különböző szempontokból, megközelítések-ből vizsgáljuk.

Az alkotmány jogi megközelítésben:

A legmagasabb szintű normarendszer, a törvények törvénye, az alaptörvények rendszere.

Az alkotmány politikai (hatalmi) megközelítésben:

Az alkotmány politikai megközelítésben a társadalom és a közhatalom viszonyát fejezi ki, megállapítja a hatalom korlátait s ennek a viszonyoknak a másik oldalán az állampolgárok szabadságjogait. Az alkotmány összekapcsolja a jogot és az államhatalmat.

Tömörebben: politikai szempontból az alkotmány mindennek felett az államhatalom annak gyakorlói számára is kötelező érvényű szabályzása.

Az alkotmány dialektikus szempontból:

Dialektikus szempontból, a társadalomnak, mint komplex kibernetikai rendszernek, az alkotmány az alapvető reagálási algoritmusainak kódrendszere, valamint mozgásterének az adaptív és interaktív, de csak lassan változó, belső támpontrendszerre, referenciamátrixa.

A modern alkotmány, éppen úgy mint premodern elődei, az önazonosság jogilag kódolt dokumentuma, a társadalom működésének, a közösségi létnek alapját képezi. Ezért az alkotmány legfőbb értelme az állandóság, a nagy lélegzetű célok, eszközök, játékszabályok hosszútávú rögzítése. Ha a társadalmat önszabályzó és külső hatásokra reagáló komplex kibernetikai rendszerként fogjuk fel, akkor az alkotmány ennek a rendszernek a viszonyítási alapul, támpontként - *referenciául* - szolgáló (maga magához tartozó -*belső*) paramétereinek, értékeinek a rendszere - *mátrixa*. Az alkotmány tehát a társadalom működésének támpontrendszere, *belső referenciamátrixa*.

Az alkotmány nemzeti szempontból:

Nemzeti szempontból az alkotmány a **nemzetté válás legmagasabb legitimitású dokumentuma**.

A demokratikus alkotmány a nemzet önkifejezésének egyik meghatározó eszköze, kultúrájának, domináns értékrendjének tükrö, emlékeinek, jövőképekének megfogalmazása, az alapvető és hosszú távú célok, a társadalmi rend és az azt szabályzó módszerek tekintetében megnyilvánuló, kodifikált és rögzített akarat.

6. Az alkotmány helye a társadalomnak és közösségeket működését szabályzó rendszerek között.

A társadalom és közösség működését a befolyás szintjén ható puha és a kényszer szintjén ható kemény szabályzó rendszerének köszönheti. Az előbbiek a társadalom viszonyulása-it felölelő metaparadigma szabály-rendszere (vallási parancsolatok, tabuk stb.), utóbbiak a viselkedést és cselekvést szabályzó paradigma koordinátái.

Az alkotmány különös, központi helyét a társadalom szabályzói között a társadalmi metaparadigma és paradigma szabályzói funkcióinak vizsgálatából következtethető.

A metaparadigma, a viszonyulást érintő szabályzó rendszer. Összetevői puha szabályzók. A "puha" szabályzók azok, amelyek a legitim vagy illegitim közösségi kényszer által nincsenek kikényszerítve. Ezek a puha szabályzók lehetnek egyrészt explicit üzenetűek: a vallás, értékrend, mentalitás, tabuk, hitek (elképzelések, babonák), másrészt implicit üzenetűek: a szimbólumok világa, zene, tánc, szín és formavilág vagy pedig, harmadik részt üzenet nélkül, diffúz módon hatók: a temperamentális közeg, vegyi hatások (nikotin, alkohol esetleg drogok fogyasztása révén).

Történelmi tapasztalat az, hogy a társadalom metaparadigmáját döntő módon a vallás határozza meg.

A viszonyulást csak közvetve lehet kimutatni - a viselkedésen⁶. A társadalom tagjának a viselkedése, cselekvése a "belső" viszonyulásnak (metaparadigmális komponensnek), a külső elvárásnak - kényszerhatásnak (paradigmális komponensnek) és akaratának szabadságfokának eredőjéből adódik. Ezért a metaparadigma áttételesen a paradigma referenciarendszere. Az elit által a társadalomra kényszerített paradigma csak az esetben talál elfogadásra, ha kompatibilis a metaparadigmával.⁷

A paradigma, a viselkedést (cselekvést) érintő szabályzó rendszer. A társadalom paradigmája meghatározó mértékben a kemény szabályzó rendszerére épül. A "kemény" szabályzók azok, amelyek a legitim vagy illegitim, közvetlen vagy szublimált közösségi, illetve államterror

által kényszerítik ki az egyének előírt viselkedését. A viselkedésre ható közösségi elvárás is ide sorolom. Egyrészt, a kemény szabályzók magukra ölthetik az akaratátvitel (hatalomgyakorlás) közvetlen formáit. A viselkedés, cselekvés közvetlen szabályzása vonatkozhatik egyszeri cselekedetre (parancs, utasítás) vagy pedig megjelenhet állandó jellegű normaként (pl. törvényként). Másrészt, a kemény szabályzók érinthetik a kívánt viszonyulásra utaló viselkedési formák betartását is. Ezzel a paradigmális döntési szint a kemény szabályzás által, közvetett módon, a társadalom viszonyulás rendszerét, a metaparadigmát igyekeznek meghatározni, befolyásolni. Ezek a metaparadigmát formáló paradigmális szabályzók megcélóztatják bizonyos (kényszerűen kötelező) szimbólumokkal, tabukkal szembeni tiszteletnyilvánítást a számonkérés eszközével, keresztlviheti a hitek (pl. kényszerideológiák), álamvallások, oktrojált értékrendek (pl. kommunista, liberális-demokrata, fasiszta értékrend) szembeni pozitív viszony nyilvánossá tételelét, ritusok betartását, temperamentális közmegnyilvánulást (pl. kényszer-tapsot) a honorálás és büntetés kilátásba helyezése által.

A vallások sokszor tapasztalt kényszerítő ereje a társadalom viselkedésére, úgy jön létre, hogy a metaparadigma részévé válik paradigmának. Ettől kezdve kényszerítő, kemény hatalomhoz jut.

Az alkotmány a társadalom paradigmájának az alakulásában azt a szerepet tölti be, mint a vallások a metaparadigma fejlődésében.

Az alkotmánynak a fejlett társadalom szabályzói közt központi szerep jut:

Egyrészt, az alkotmány a társadalom virtuális paradigmájának absztrakt és jogilag kódolt megjelenítése. Ilyenformán az alkotmány a társadalom reálisan megvalósuló paradigmájának egyik fő referenciarendszere. Másrészt a paradigmának az egyénre vonatkoztatva "belső" referenciája éppenséggel személyes metaparadigmája amely a közösség metaparadigmájának tükrö. Ebből a rétegződő referenciarendszerekből adódik egyrészt az alkotmány központi szerepe másrészt a puha és kemény szabályzó rendszerek kompatibilitásának jelentősége.

Fentiekből adódóan, az elit feladata a paradigmális (gyarapodás-

maximáló) célok és optimális paradigma felé vezetni a társadalmat úgy, hogy közben a paradigmális és metaparadigmális változás egymással lehetőleg egyensúlyban menjen végbe.

Olyan alkotmányra lenne tehát szükség Magyarországon, mely megfelel az alkotmánybírósgod döntései valamint az 1989-ben elfogadott köztársasági alkotmány révén már kialakult alkotmányszintű elvárásoknak (paradigmális kompatibilitás) melyeket Sólyom László a "láthatatlan alkotmány" fogalmával írt le, ugyanakkor e jogi norma nemcsak a magyar állam, hanem az egész magyar nemzet alkotmánya kell, hogy legyen egyben (metaparadigmális kompatibilitás) mely kifejezi a szétszakított Kárpát medencei magyar nemzetrészek összetartozását azon túl, hogy deklarálja az anyaország felelősségét a elszakított magyarság iránt. A státustörvény gondolata alkotmányszintű kodifikációt igényel: a Magyar Köztársaság alaptörvénye kell, hogy körvonalazza a magyarság honi státuszát.

Borbély Imre

¹ A társadalom tagjainak nem instrumentális és nem abszolút szükségletei felölelik az egyén spirituális szükségleteit amelyek tartalmazzák mind az individuális szabadság igényét, mind közösségi igényeit (pl. a szimbolikus szükségletek, az együvértartozás igénye, a transzcendencia szükséglete, az öröm és bánat megosztásának igénye, a vágyközösség igénye). Ide tartoznak ugyanakkor az egyén relatív anyagi és kulturális valamint hedonista szükségletei (vágyai) is.

² Pl. értékrend (esetleg csak részleges) meghatározása, transzcendens szükségletek ébersége és kielégítése, a vágyak befolyásolása, a kollektív öröm és bánat tárgyának meghatározása.

³ Ily módon például a több generáción át már ateista beállítottságú nyugat-európai családok természetszerűen a nyugati keresztény értékrend szerint élnek és azt örököltik tovább.

⁴ A problémameghatározó algoritmusoktól függ (lásd metaparadigma), hogy egy adott társadalom tagjai egyáltalán mit érzékelnek problémaként, a problémafeltérő algoritmusok (lásd paradigma) pedig a probléma észlelését és lokalizálását biztosítják.

⁵ Az azonos irányú metaparadigmális igény a paradigmális szinten politikai akaratá erősödik.

⁶ A viselkedésnek "megfelelő", (pontosan fogalmazva a társadalom által feltételezett) viszonyulás az attribúció része.

⁷ A perzsa sah bukása példa arra, hogy hívó vezethet pl. a (wesztornizációs) paradigma és a (siita-fundamentalista) metaparadigma inkompatibilitására.

Elhangzott a MVSz Alkotmányosági Műhely és Fórum 2000. február 23-i előadásán.

Az egyházi oktatás szervezője

Tolnay István tanár, egyházkerületi előadó-tanácsos, világi főjegyző Kecskeméten nem olyan régen vette át* a Makkai Sándor-díjat. Ebben az elismerésben a Magyar Református Zsinat évente egy olyan anyaországbelit, illetve egy határon túlit részesít, aki a református oktatásszervezés terén az előző évben kiemelkedő munkát végzett. A vele készült interjút az alábbiakban közöljük.

– Illyés Gyula megfogalmazása szerint: „Nem az a fontos, ecsém, hogy honnan jöttél, hanem az, hogy hova tartasz.” Ennek a költői szentenciának az igazságtartalmát vitatni nem, de szemügyre venni igenis szükségesnek érzem, mármint azt, hogy honnan jöttél s mit hoztál otthonról a tarisznyádban?

– Az Érmellék szülötte vagyok. Apai ágon a család 1604 óta kimutathatóan diószegi. Anyai ágon pedig székelyhídi gyökereim vannak. Felmenőim mind gazdálkodók voltak, de arra törekedtek, hogy nemzedékenként legalább egy családtagot az értelmiségi pálya felé irányítsanak. Így aztán a családban állandóan volt egy-egy pap, tanító vagy tintanyaló. Mire én az általános iskolát befejeztem, ez a tendencia felerősödött. Nemcsak a családban, de a faluban is. A hatvanas évek elején aki csak tehette, taníttatta a gyermekét. Hogy mást ne mondjak: Diószeg Tószér nevű utcájában – ahol én születtem és gyerekeskedtem – tudomásom szerint 62 család ház van, s a '60–70-es években mintegy hatvanan leérettségiztek. Egyrészt a kollektív gazdaság kilátástalansága, másrészt a helyi munkalehetőség hiánya miatt gondolták úgy a szülők, hogy a gyerekek tanuljanak. Ez később visszautótt, hiszen a Tószeren ma már többnyire csak öregek élnek. Az érettségizett, sőt egyetememet végzett utódok elkerültek Diószegről, a la-

kosság pedig utánpótlás híján kihálóban. Nem ok nélkül panaszkodik Gellért Gyula esperes, hogy fogyóban a gyülekezet.

– Testi felépítésed is inkább arra predestinált volna, hogy agrármérnök vagy állatorvos légy. Ehelyett te filológus lettél, még hozzá francia-magyar tanár. Ki fertőzött meg téged az irodalommal?

– Apám első unokatestvére az a Mikecs László, aki a csángókról írt könyvet. Családunkban kultusza is volt a tragikus sorsú tudós embernek.

– Miért tragikus?

– Mert a második világháború idején orosz fogságba esett, és tízfuszban meghalt. Mind a csángókról írt könyve, mind Románia című munkája tiltott olvasmánynak számított a kommunista érában. Jómagam egy ízben – még gimnazistaként – átmentem Budapestre, és egy ültömben elolvastam a Románia című könyvét. Hogy a kérdésedre is feleljek: szerettem olvasni, továbbá jó nyelvérzéssel áldott meg a Teremtő. Így szinte automatikusan kínálkozott a filológia. Már gimnazistaként jól beszéltem románul, és az iskolában tanult orosz meg francia nyelv is szinte ragadt rám. Engem inkább az elméleti, ezzel szemben Gábor öcsémet inkább a gyakorlati dolgok érdekelték. Így aztán én filológus lettem ő meg gépészmérnök.

– A kolozsvári diákevek miként élnek benned?

– Vitatkozó típusú emberekkel kerültem egy szobába. Később eljártam a Gaál Gábor irodalmi körbe is. Megengedhettem magamnak, hogy filozófiatörténetet és művésztörténetet is hallgassak, önszorgalomból. Borghida István magyar nyelvű művésztörténeti előadásait nagyon szerettem. Ott ismertem meg a feleségemet, Esztert.

– A filológusok zöme már egyetemistaként kipróbálja a tollat. Annak idején te is írtál volna verset, novellát, egyebeket?

– Írtam, de csak magamnak. Soha nem hozakodtam elő velük. Szerencsémre, ugyanis aligha van bennem írói tehetség. Amit később publikáltam, az két szakmai jellegű nyelvtankönyv. Ezzel szemben Szilágyi N. Sándor művész nyelvész barátommal nagyokat vitatkoztunk. Tekintélyes levelezésünket ma is őrzöm. Az ő fonológiai elmélete egészen új volt, amellyel velem egyetemben sokan vitatkoztak.

– 1971-ben, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem diplomájával a tarsolyodban Temesvárra kerültél, s mintegy húsz éven át az ottani műszaki főiskolán franciát tanítottál. Filológusként hogy érezted magad a műszakisok között?

– A várost nehezen szoktam meg. Teljesen új, sőt idegen volt a környezet. Szerencsémre nagyon jó közösségbe kerültem. Az akkori műszaki egyetem idegen nyelvű tanszékének a tanárai rendkívül toleránsak és több nyelvet beszélő, igazi bánátiak voltak. Számomra még jól is jött, hogy velem gyakorolhatják a magyart. Aki csak kicsit is tudott magyarul, csak úgy beszélt velem. Ezzel szemben én is igyekeztem velük németül, szerbül társalogni. E tanári körben sosem hangzott el az a szó, hogy bozgor. Azt is el kell mondanom, hogy én szerettem a mérnökökkel dolgozni, ugyanis imponált nekem az ő pontosságuk. Amit határidőre elvállal-

tak, az el is készült. Abban az időben sokat fordítottam franciából románra, illetve románból franciára. Sőt időnként magyarra is. Néhány fordításom meg is jelent nyugati műszaki lapokban. És meg kellett írni azokat az egyetemi jegyzeteket, melyek az oktatáshoz elengedhetetlenül szükségesek voltak. Ezek aztán két tankönyv formájában meg is jelentek. Nekem a vegyészet nyelvét kellett oktatnom franciául. Tankönyv nem volt, így aztán rákényszerültem, hogy magam írjak tankönyvet. Ezt évről évre sokszorosítottuk, és a diákok kezébe adtuk. A tankönyveken kívül több összehasonlító nyelvészeti szakdolgozatot is publikáltam. Villonról, Descartesról, Saint Simonról is írtam dolgozatokat. Ez utóbbiak kedvtelésből, egyszerűetből születtek. De román-francia szakszótárt is készítettünk. Az egyetemen tartott franciaórák mellett tizenöt éven keresztül a népi egyetemen is tanítottam magyart – románoknak, szerbeknek, németeknek. Minden tanítványomnak más-más motivációja volt. Egyik azért akart magyarul tanulni, mert az anyósa nem tudott románul, a másik meg azért, mert örökbe fogadott egy gyermeket az árvaházból, és meg akarta tanítani magyarul. Vagy orvos volt, és a beosztottjával, betegeivel magyarul akart beszélni.

– A város magyar köz- és kulturális élete érdekelte-e?

– A temesvári irodalmi kör nagy öregeit, Franyó Zoltánt, Anavi Ádámot jól ismertem, és a fiatalabb írókat, Bárányi Ferencet, Mandics Györgyöt is. Ami különösen vonzó volt akkoriban, az a Látóhatár Kör. Rendezvényeire elég rendszeresen eljártam. Ott Bálintffy Ottó és Fekete Kálmán voltak a hangadók. Ide főleg a Temesváron tanuló magyar egyetemisták jártak. A románok gyakorta irigyeltek is bennünket egy-egy jól sikerült, színvonalas rendezvény után. De említhetném a magyar diákszínjátszók Thália csoportját is, akiknek előadásait feleségemmel rendszeresen megnéztük. Később, ahogy korosodtam, kialakult a harmincötösök-negyvenesek baráti köre, akikkel sokat voltam együtt. De visszakanyarodnék kicsit az időben. Feleségemet

Végvárra helyezték, s mintegy négy évig ott volt magyartanár. Ezalatt kétlaki életet éltünk. A magyar falu olyan, akár egy sziget a román tengerben. Már akkoriban végvári napokat tartottak, amelyeket a feleségem szervezett.

– A '80-as évek végén Tókés László temesvári református lelkipásztor baráti köréhez tartoztál. A békés alkatú egyetemi tanár mitől vált rebellissé?

– Én ma is békés természetű vagyok, és akkoriban sem voltam rebellis. Református lévén, el-ementem templomba. Az volt a szokás, hogy istentisztelet után néhányan – régi váradi, diószegi ismerősök, barátok – beültünk valamilyik vendéglőbe, s egy sör, vodka vagy kávé mellett elbeszélgettünk. Lászlót '86-ban helyezték Temesvárra. Az akkori presbitériumban voltak diószegieiek is. Egyikük megkért, hogy menjek el a névnapjára, mondván, meghívta az új papot is. Ott ismerkedtünk meg, s azután eléggé rendszeresen összejártunk. A társaság viszonylag hamar huszonöt-harminc főre bővült. A névnapokat, születésnapokat együtt ünnepeltük. Nyilván politizáltunk is, hiszen megvolt a magunk véleménye az akkori valóságról. Abban az időben én még nem voltam presbiter, de mindent tudtam a presbitérium meghurcoltatásáról. A konfliktust az okozta, hogy az akkori püspök, Papp László Tókés Lászlót elhelyezte onnan, ám a gyülekezet presbitériuma ezt nem akarta. Ragaszkodtak a papjukhoz. Gyűlést követelt, aláírásokat gyűjtöttek. Ekkor már én is benne voltam az eseményekben, s minden áldott vasárnap ott ültem a templomban. '89 áprilisában László önkéntesen visszavonult a nyilvánosságtól, és csak akkor lépett ki az utcára, ha temetnie kellett. Ekkor is kísérte valaki a baráti körből. Október-novemberben felforrósodott a hangulat. A szemközti házból és egy kocsiból állandóan figyeltek a templomot. December 15-én gyertyás szolidaritási tüntetés volt, másnap a tömeg nagyobb lett. Eszterrel mi is odamentünk, nyüzsgöttek az utcában a szekusok. Sajnos egy-két diákomat is felismertem a tüsténkedő belügyisek között. A tömeg egyre nőtt, és bekövetkezett

az, amit már mindenki tud. Lászlókat akkor éjjel evakuálták, másnap pedig megtörtént a főtéri vérengzés.

– Jelen voltál a téren?

– Vasárnap, 17-én délelőtt templomba mentünk. Körül volt zárva védőpajzzsal felszerelt rohamrendőrökkel. Mondtuk nekik, bemenénk. „Elmarad az istentisztelet – válaszoltak –, a pap megszökött.”

– '92-ben, hátrahagyva a temesvári otthont, az egyetemi katedrát, családotul Nagyváradra költöztél. Tanítás helyett egyházi oktatásszervezésre, irányításra pazarolod energiádat. A hétévnyi vesződés gyümölcse beérni látszik. A váradi, szatmári és zilahi református középiskolák, valamint a Sulyok István Református Főiskola beindítása után úgy néz ki, hogy hamarosan egyetemi szinten is megkezdődik az önálló magyar nyelvű oktatás Nagyváradon. Már idén őszől* vagy csak a jövő tanévtől indul a Partiumi Egyetem?

– Az általad is említett évben László megkeresett, s elmondta, hogy a református középiskolák, valamint a Sulyok István főiskola is megindulóban. Ezek tevékenységének összefogására egy koordinátor kellene. Ő rám gondolt, ugyanis nekem vannak egyetemi tanári tapasztalataim. Egy hét gondolkodási időt kértem. A felkínált feladat új kihívást jelentett számomra, de tartottam is tőle. Az egyházi oktatás az én nemzedékem tudatából kiesett. Az idősebb nemzedék pedig elfelejtette. László, amikor felkért, előre figyelmeztetett is, hogy ez a munka nagy harccal fog járni. Aki végül eldöntötte a dolgot, a feleségem volt, mondván: legalább az egyik szülőhöz – Diószegen élő anyámhoz – legyünk közelebb. Valóban harcos éveket éltünk meg Váradon. Úgy is mondhatnám: taposómalom, sok-sok bizonytalansági tényezővel. Az intézményfejlesztés fokozatosan ment végbe, és folyik a mai napig is. Mindenképpen érvényt kell szerezniük ama jogunknak, hogy a mi diákjaink is – az állami egyetemeken tanulókhöz hasonlóan – fejpénzt kapjanak. Kezdetben a kolozsvári Teológiai Intézet egyik fakultásaként indult

főiskolánk. S hivatalosan a mai napig is így szerepel. Viszont nekünk már a kezdetektől az volt a célunk, hogy kiépítsünk egy önálló intézményt. Az önállóságot az évek folyamán sikerült is elérnünk. Bár jó volt az együttműködés a kolozsváriakkal, a magunk sorsáról mégis mi döntöttünk. Ők tudomásul vették döntéseinket, fejlesztéseinket, s nem szóltak bele az életünkbe. Most érkezünk el ama pillanathoz, amikor teljesen önállóvá válhatunk, s átalakíthatjuk a főiskolát Partiumi Egyetemmé. Elindítottuk az egyetemet támogató alapítvány bejegyzésének proceduráját. Az alapítvány a maga során létrehozta majd a Patriumi Egyetemet, és áttemeli a maga kebelébe azokat a szakokat, amelyek eddig a főiskolán megvoltak. S mindezt úgy teszi, hogy megőrzi az egyes szakoknak az akkreditációs szintjét. Természetesen új szakokat is szeretnének indítani. Az új tanügyi törvény szerint csak magánegyetemként létezhetünk. Mivel a törvény nem ismeri az egyházi egyetemet mint oktatási formát. Romániában csak állami vagy magánegyetem lehet.

- Tudomásom szerint a Sulyok István főiskola eddig is magánintézetnek számított.

- Valóban az volt, de a diákoktól eddig egyetlen fillér tandíjat sem kértünk, ami nem jelenti azt, hogy ezután sem fogjuk bevezetni a tandíj-kötelezettséget.

- A három középiskolában és a főiskolán jelenleg hányan tanulnak?

- Hozzávetőleg 1400-an. Az egyetem idei beindításának van realitása, ha október 1-jéig sikerül bejegyezni az alapítványt, amelynek kuratóriuma aztán kimondhatja a Partiumi Egyetem létrejöttét. Ehhez nem kell kormányhatározat, ugyanis magánegyetemről van szó. Ha létrejön a Partiumi Egyetem, az nem lesz riválisa a régóta szorgalmazott, kolozsvári központú magyar állami egyetemnek.

- Ez olyan felsőoktatási intézet, amelyet a román állam nem támogat, milyen pénzförásókból fogja fenntartani magát?

- A főiskolát megalakulása óta az egyházkerület tartotta fenn: egy-

részt a maga szubvenciójából, másrészt az általa szerzett külföldi támogatásokból. A jelenlegi magyar kormány is úgy gondolja, hogy egyetemünk beindítása jó kezdeményezés, ezért támogatni szándékoszük bennünket. A közelmúltban elnyertük az Apáczai Alapítvány pályázatát, amely az 1999-2000-es tanév költségvetésének komoly hányadát biztosítja.

- Az elmúlt években több nyugat-európai országban is megfordultál, és személyesen tapasztalhattad az ottani életminőséget. A friss diplomás, erdélyi magyar értelmiségi fiatalok elvágódását te miképpen csillapítanád? Egyáltalán, lehet-e joga ebbe beleszólni bárkinek is?

Saját gyermekeim nem vágyódnak el. István fiam Nagykárolyban lekipásztor, Eszter lányom pedig Kolozsváron tanul. Kétségtelenül vonzó a nyugati civilizáció, az ottani életszínvonal. Én nem csodálkozom azon, hogy vágnak oda a fiatalok. Sőt nemcsak oda, de a szomszédos Magyarországra is. Ma már nehéz demagóg szöveggel, hangzatos ígéretekkel etetni őket. Ez nekem nem is szokásom. De úgy tapasztalom, hogy mások is kezdenek leszokni a blikkfangos szóvirágokról. Elsősorban a társadalomnak kellene gondoskodnia a friss diplomásokról. Nyilvánvalóan jobb flottul élni egy holland kisvárosban, mint Diószegen túrni a földet. Ha fiatalokkal beszélgetek, el szoktam

mondani: nézzétek, azért vannak nekünk megbecsülni való dolgaink is. Tegnap stopos srácokat hoztam be Diószegről Váradra, a diszkóba jöttek. Rákérdeztem a szülőkre, akikről kiderült, hogy tíz-egynéhány hektár földjüket művelik. A srácok nem segítenek. Mi lesz tíz év múlva, kérdeztem, amikor ők már nem bírják, s nektek kell majd csinálni? Valamennyire meglepődtek a kérdéstől, de megnyugtató választ nem kaptam.

- Az intéznievalókból nem vállalsz te túl sokat magadra?

- Gyakran összecsapnak a fejem fölött a hullámok. Nemcsak a három középiskola és a főiskola szervezési gondjai, de az egyházkerület kilenc egyházmegyéjében tanító száz-egynéhány vallástanár, továbbá a kétszáznál is több világi tanár ügyes-bajos dolgait is nekem kell intéznie. Ez borzasztóan nagy teher. Ősztől nem is vállalom, hogy egyedül csináljam. Emellett világi főjegyző is vagyok. A többi tizenöt funkcióm pedig hadd ne soroljam fel. Öregszem és fáradok. Ötvenegy évesen érzem, hogy csökkentenem kell az eddig vállalt terheket.

- A szellemi fáradtságot többnyire Diószegen, a családi barackosban, aktív pihenéssel szoktad kiheverni.

- Ha már visszakaptuk a földet, nem hagyhatjuk parlagon. Öcsémel karöltve, a mindennapos elfoglaltság mellett műveljük. Úgy megvennék, mint a cukrot, de mi nem is gondolunk arra, hogy eladjuk. Van ennek érzelmi, de komoly anyagi vonzata is. Nagyon jól bepótol az évi költségvetésünkbe az a néhány tízmillió, amit a barackosból árulunk. Persze, ennek ára is van, hiszen minden szabadidőnk és energiánkat felemészti. Az Isten is úgy segített, hogy az utóbbi években jól jöttünk ki vele. Remélem, hogy gyermekeimben is lesz majd annyi betyárbecsület, hogy a családi örökséget megbecsüljék.

Gittai István
(Bihari Napló)

* 1999. őszéről van szó. Az írás anyagtorlódás miatt jelenik meg e számunkban. (A szerk. megjegyzése.)

Vitéz SEBŐ ÖDÖN: A halálraítélt zászlóalj

Sebő Ödönt 1942 decemberében avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián. Katonai pályafutását az erdélyi hadszíntéren kezdte, a 32. hártárvadász zászlóaljnál. 1944. augusztus 28-án német parancsokság alá akarták rendelni, hogy azok visszavonulását fedezze. Ezzel a paranccsal szembeszegülve, az ezeréves magyar határon rendezkedett be védelemre a gyimesbüki helyőrség parancsnokaként.

A visszaemlékezés a Gyimesi-szorosban 1944. augusztus 28. és szeptember 20-a között lezajlott hősi harcoknak, majd a bekerítésből való kitérésüknek állít emléket.

A cím valami szörnyűséget rejt magában. Valakik, valami miatt halálra ítélték egy zászlóaljat, vagyis kb. 1000 embert. Az alcím, "Gyimesi-szoros 1944" világosan a tudunkra adja, hogy mindez a második világháborúban történt és az akkori Magyarország területén. Kézbe véve a könyvet valami szenzációra, valami nagy-nagy leleplezésre gyanakszunk, hiszen oly sok szörnyűségre derült fény a rendszerváltás óta. A cím telitalálat, mert a leleplezésekhez és az erőszakhoz szokott olvasó legalább kézbe veszi a könyvet, szenzációt remélve. Aztán ha belelapoz már nem könnyen teszi le, mert egy különleges világ tárul az olvasó szeme elé. Megismeri az akkori hártárvadászok mindennapjait, megismerkedik Sebő Ödön fiatal hártárvadász hadnaggyal, aki szinte gyerek még, de rendkívül fontos feladatot teljesít. Azt is érezzük, hogy az élet az őrsökön, kisőrsökön nem igazán békés és biztonságos. Nem csak a természettel kell mindennapos küzdelmet folytatni, hanem közeleg a front is. Aztán egyszerre csak itt van. Mindenki, aki a fronton teljesít szolgálatot egy kicsit halálraítélt, mert bármelyik pillanatban hősi halált halhat. Sebő Ödön századának, majd zászlóaljának ráadásul az a nehéz feladat jutott, hogy előbb a Gyimesi-szoros védelmében elszigetelten, bekerítésben kellett küzdenie. Felmentésre nem is számíthatott. Később a 22. tábori pótezred egyik zászlóaljaként - mint utóvéd - harcolt. Mindkét eset, a bekerítés és az utóvéd harc szinte egyenlő a biz-

tos halállal. Ezt túlélni csak a lelki-eg edzett, jól kiképzett és jól vezetett alakulat tudja. Sebő Ödön ma is él és a zászlóalja sem pusztult el.

Az utóbbi két évtizedben jelentős számú visszaemlékezés jelent meg a második világháború harcterein egykor harcolt magyar katonák tollából. Ezek egy része jelentős forrásértéket is képvisel. Hadtörténetírásunk ezt megelőzően alapvetően csak a szovjet csapatok harcaival foglalkozott, a magyar alakulatok tevékenységét csak érintőlegesen tárgyalta. Ez alól

csak az antifasiszta ellenállás, a Magyarország területén folytatott partizán tevékenység jelentett kivételt. Ezek közül is azok kaptak prioritást, amelyek az úgynevezett "haladó hagyományok" (értsd: a munkásmozgalom témaköre) sorába illeszkedett.

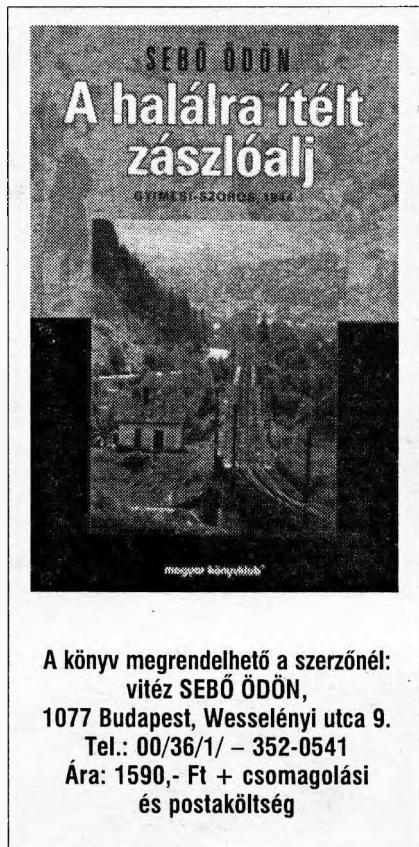
A történészek, hadtörténészek tollából megjelenő tudományos igényű dolgozatok megírása rendkívüli erőfeszítést igényelnek, mert a levéltárakban 1944 és 1945-re vonatkozó adatok hiányosak és ellentmondások. 1944 őszén, a zavaros körülmények miatt a jelentések a vezérkarhoz már csak lassan csordogáltak, egyre kevesebb írásos anyag keletkezett, ezek nagy része meg is semmisült. Így például az első magyar hadsereg iratanyaga a Hadtörténelmi Levéltárban egyetlen dobozban elfér. Ezért fontosak a visszaemlékezések, amelyek segítenek a fehérfoltok el-tüntetésében.

A társadalom széles rétegeiben komoly érdeklődés tapasztalható ezen korszak hiteles ábrázolása iránt, így van fizetőképes kereslet is a témakörben megjelenő könyvekre. A rendszerváltás után komoly verseny kezdődött meg ezen a téren. Sorra jelentek meg a visszaemlékezések, és a külföldről behozott, gyakran kétes értékű munkák. Sajnos ezek egy része szakértők kihagyásával mint "szenzációk" láttak napvilágot az egyre szaporodó, profitorientált kis kiadóknál. Így sok közöttük a történelmietlen és szakszerűtlen munka. A visszaemlékezők sok esetben a napi politika gondolatvilágát visszavetítik abba a korba ahol az értelmezhetetlen. Ezen memoárok és összefoglaló munkák megjelentetéséhez csak ritkán kértek fel történészeket lektornak, talán gazdasági megfontolásból. A megjelentek között azért található jó néhány hasznos munka is. Első sorban azok a memoárok értékesek, amelyekben a szerzők a saját élményeiket, tapasztalataikat írták meg úgy ahogyan azt ők átélték.

Sebő Ödön visszaemlékezése ilyen. Egyrészt a vele megtörtént események bemutatásával segítette

tisztázni 1944 őszén a Keleti-Kárpátokban, így a Gyimesi-szorosban lefolyt küzdelmet és azt követően a Felvidéken a magyar csapatok által folytatott harcok menetét, ezzel jelentősen hozzájárult a már említett fehér foltok eltüntetéséhez. Itt kell megemlítenem, hogy a visszaemlékezés nem csak egy a sok közül, hanem azok közé tartozik, amelyeknek igen nagy a forrásértéke. Az adatok, az események leírása pontos, korrekt. Mindemellett rendkívül élvezetes olvasmány. Stílusa kiforrott, szerkezete világos, jól követhető. Nem bocsátok a szükséges mértéknél hosszabb magyarázkodásba, így a cselekmény lendülete végig egyenletes marad. A vázlatok kiválóan segítik a megértést, míg a fotók jól illusztrálják az eseményeket, biztosítva a vizuális típusú olvasók számára a megfelelő képanyagot. A szerző magánéleti eseményei ízlésesen illeszkednek a könyv tartalmi mondanivalójához.

A kutatók, de a nem szakavatott olvasók számára is, érdekes a határ vadász alakulatok szervezetének, mindennapi életének dokumentálása. A Kárpátalján és Észak-Erdélyben 1939-44 között szolgálatot teljesítő határ vadász alakulatok mindennapjai ismeretlenek a nagyközönség

A könyv megrendelhető a szerzőnél:
vitéz SEBŐ ÖDÖN,
1077 Budapest, Wesselényi utca 9.
Tel.: 00/36/1/ – 352-0541
Ára: 1590,- Ft + csomagolási
és postaköltség

előtt. A visszaemlékezés ezen része szintén tartalmaz olyan elemeket, amelyek a kutatók számára is újak.

„Magyar közpénzekből Román intézményt?” címmel az ERDÉLYI NAPLÓ írja a következőket: „Övatoskodó, diplomatikus nyilatkozatokat tesznek az illetékesek a kétmilliárd forintos egyetemalapító magyar kormánytámogatás leosztása, egyáltalán a majdani támogatási szisztéma ügyében. Olybá tűnik, hogy a romániai magyar felsőoktatás nagy tekintélyű gurujai (az egypártrendszer politikai komisszárjainak hathatós támogatásával, lobbijával) azt már elérték, hogy az adományok eleve két perselybe hulljanak: egy privátba (nevezük közösséginek, egyházinak, alapítványinak, akárminek) és egy államiba. Vagyis egy üvegfalúba, illetve egy átláthatatlanba, ami ráadásul feneketlen is. Jó lenne, ha akadna már valaki széles e Kárpát-medencében, aki bátran, nyíltan és hitelt érdemlően, sőt az sem árt, ha érthetően elmagyarozza: miért kell a romániai magyar közösségnek szánt magyar közpénzekből a román állam kizárólagos tulajdonában lévő felsőoktatási intézeteket támogatni? Miért kell forintmilliárdokat beleölni abba, hogy a létező román egyetemi struktúra fejlődhessen, levéve ezzel Bukarest vállairól olyan terheket, amely terheknek viselésére a jóézés, a demokrácia, a jogállam és az európai normák kötelezik? Csak mert azt a pénzt, amit a román állam a nemzetiségi oktatásra kellene fordítson, másra költi? (Például a nacionalizmus fellegvárainak számító intézmények eltartására, az országimázs külföldi javítására, a görögkeleti egyház suba alatti támogatására, különféle beolvasztási technikák és stratégiák finanszírozására és még sorolhatnám...) A romániai állami felsőoktatást – lett legyen az bármilyen nyelvű, formájú, irányú, tartamú és tartalmú – vajon nem annak kellene finanszíroznia, akié? Aki birtokolja (bitorolja) magát az egyetemet – képletesen szólva – élet és halál ura annak falain belül”. (HTMH Observer)

A hegyi-, határ vadász szolgálat nehézségei mellett a szépségének, így a táj, a természet csodáinak bemutatásával szépírói rátermettségét is bizonyítja a szerző.

A visszaemlékezés a napjainkban újra éledő katonapszichológia és katonapedagógia számára valóságos eldorado-t jelent, mert aprólékosan és szakszerűen ábrázolja a fegyveres küzdelem különböző mozzanatainak hatását az emberre. Választ kapunk többek között arra, hogyan lesz a katonából hős, hogyan alakul ki a pánik, és azt hogyan lehet megfékezni, ha egyáltalán lehetséges. Érdekes oldalait mutatja meg a szerző az ellenség iránti viszony változatainak is. Míg a propaganda a gyűlöletről beszélt, a valóság a harcmezőn egészen más volt. Az állásokban a halál állandó árnyékában egyfajta halálos együttélés alakult ki, ami gyakran tiszteletet ébresztett egymással szemben: mint például a Gyimesi-szorosban, amikor a magyar vacsoraosztáshoz szovjet katonák is sorba álltak, és kaptak is az ételből. Különös, egyben félelmetes világot mutat be a szerző könyvében. Mindezt úgy teszi, hogy a saját szerepét az események menetében csak annyira emeli ki, amennyire az valóban kiemelkedő volt.

Sebő Ödön talán észre sem vette, hogy a mai hadtudomány számára is fontos ötleteket adott könyvében. A Gyimesi-szorosban küzdő zászlóaljja úgy működött, mint most egy modern harccsoport. Akkor, a kényszer szülte megoldások napjainkban már a modern hadtudomány részévé váltak. A stukák együttműködése alakulatával olyan megoldás volt, ami a zászlóalj erejét megsokszorozta és nem engedte az ellenséget nagyobb tűzérségi összpontosítás létrehozására arcvonala előtt. Ma már ilyen szintű kötelek légiertől általi támogatása önálló irányban teljesen elfogadott.

„A halálra ítélt zászlóalj” tapasztalatai nem csak erkölcsi, hanem szakmai példát is nyújtanak a mai honvédok számára. A milliós tömeghadseregek kora napjainkban véget ért. A frontparancsnokok, hadseregparancsnokok tapasztalatai talán érdekesek, de kevésbé használhatók a mai kis kötelek parancsnokai számára. Ezért örültem annak, amikor először vettem a kezembe ezt a visszaemlékezést.

Szabó József János

EMLÉKEZZÜNK! DE HOGYAN?

„Még néha próbálok az anyanyelvem, Nagyon szeretnék megérteni mást, S vágyom, hogy megértsenek engemet, De belebotlom szárnyas vágyaimba – És félre-szólok, mint a lázbeteg.

Az ember-nyelvet aki elfeledte,
Meg nem tanulja újra soha már.
Mehalt ki elfelejtett emberül.
De én haló-poromban álmodom,
Hogy van még nyelv az emberén kívül.

(Reményik S.:

Mint aki elfelejtett emberül.)

A címben feltett kérdés cseppet sem szónoki, hiszen az 1990. február 10-i, marosvásárhelyi gyertyás-könyves felvonulás megérdemli a méltó emlékezést, csakhogy tényleg: hogyan? Mert az akkor kitűzött célokból, reményekből, vajmi kevés valósult meg az elkövetkező tíz év folyamán. Mi több, éppen a legfőbb célkitűzés, az édes anyanyelvünkön való tanulás lehetősége hiúsult meg Marosvásárhelyen, ahol talán a legtöbb létjogosultsága lenne. Szinte hihetetlen, hogy míg Kolozsváron (ahol a legnagyobb a nacionalista diverzió), a Székelyföldön, Brassóban, Nagybanán, s más erdélyi városokban is vannak magyar liceumok, éppen itt nálunk, Marosvásárhelyen van fül-siketítő csönd. Amikor a közel fél-évezredes múltú Református Kollégiumot képzeltünk a 89-es események után, az első tiszta magyar iskolák egyikének. És hallgatom és nem értem a csendet. S felsejlik előttem, hogy a csend, nem mindig az emberi méltóságot jelzi. Bár így hittük, még ezt hittük 1990. február 10-én, amikor egy szál gyertyával és egy könyvvel a kezünkben gyűltünk-gyülekeztünk a Bolyaiak terén, azon a nevezetes napon, amikor a végén már megdöbbenő hatású tömeggé sokasodtunk. És elindult a több mint százszázalékos menet, végig Marosvásárhely főterén,

a kitűzött végcél, a Sportpalota felé. Szándékaink tiszták, békések, s akkor még szentül hittük: közérthetőek voltak. Édes anyanyelvünkért, magyar iskoláinkért vonultunk némán, az égő gyertyával a fényt, a könyvvel a tudást, a kultúrát jelképezve. Egy dologgal azonban nem számoltunk: azzal, hogy ezek a jelképek nem egyetemesek. Hogy más, balkáni kultúrákban a gyertya halált, könyvvel (bibliával) együtt használva meg éppen valami okkult varázslatot jelent.

Vonultunk tehát némán, méltóságteljesen, igazunk teljes tudatában, s akik nagyon öregek és betegek voltak, azok is égő gyertyát raktak az ablakaikba, s ott lobogtak a fények a leszálló téli alkonyatban: nekünk erőt adón, másoknak viszont félelemkeltőn. Most is előttem van a járdákon félrehúzódó, kitágult pupillával ránkmeredő románok sokaságának látványa, amely az egész felvonulást valami rájuk rontást hozó processziónak tekintette és félelemmel vegyes borzadályal nézte végig a sokezer, kezében égő gyertyát és egy könyvet tartó, komoran, némán vonuló magyart.

Tudnunk kell, hogy az ortodox román, középkori, babonás félelemmel hisz a rontó, fekete mágiában (amit többnyire pópáik is művelnek), s náluk (mint már említettem), a könyv és gyertya képezi ezeknek a praktikáknak a fő kellékeit. Ezen felül, ha a mi felfogásunkban a némaság a békés szándékot fejezte ki, az egyszerűbb lelkekben éppen ez a némaság tűnt fenyegető jellegűnek, misztikusnak, érthetetlennek. Hisz az ő gyakorlatuk szerint, ha valaki akar valamit, akkor ordítson, mert arra vissza lehet ordítani, esetleg még ütni is.

És mi szentül hittük, hogy a bemutatott emberi méltóságnak pozitív súlya lesz és visszajuk jogos tulajdonunkat: az anyanyelvű iskolát, egyetemet. Akkor még nem

gondoltuk volna, hogy a félelem milyen agressziót fog kiváltani, s hogy a következő hónapban már kollektív bűnösöknek minősítenek majd.

Nesze neked édes anyanyelvünkért-tüntetés, nesze neked emberi méltóság! Fájdalmasan érzem és tudom, hogy ha most, tíz év múltán szólítanak fel a csalódott vásárhelyi magyarokat egy ilyen jellegű tüntetésre, még csak a tizede sem lenne kapható rá. Az ok kielemezését a szociológusokra hagyom, egyébként is ez az írás nem bírálat, hanem megemlékezés akar lenni. Azt azonban még megkockáztatnám, hogy az *Itt állok, másként nem tehetek* elhíresült mondat paradoxonjaként, a tíz évvel ezelőtti százezres „fenyegető” tömegeből már rengetegen nem állnak itt, éppen mert másképp nem tehetek. S mi, akik még „itt állunk”, a most már csak otthonainkban meggyújtott gyertyák fényénél tűnődhetünk azon, hogy miért szálltak el így a reményeink, szerte a nagyvilágba, akár gyertyáink füstje száll.

Pedig de szépnek, de gyönyörűnek tűnt minden akkor, azon a februári napon. És ha újra lehetne kezdeni mindent, biztos vagyok benne, hogy ott lennének népes családok aprajával, nagyjával egyetemben. Még akkor is, ha az út, amin haladni akartam, már csak vágyálomként kellett fel magát előttem. „És akkor, aki visszatérni bír, / Csak visszatér megint a régihez. / A régi hithez, a régi házhoz, / Ecsethez, tollhoz, kapanyélhez, / És számon mit se kér, kit se átkoz.” (Reményik S.: *Egyszer talán majd mégis vége lesz.*)

S a magunk részére, méltóbb befejezést nem találtam a madáchi üzenetnél: „Ember küzdj és bízva bízzál!”

B. Osvát Ágnes

Az RMDSZ „jogutóda” a Szent Istváni magyar állam megvalósításának: BÁNSÁGBAN, PARTIUMBAN, MÁRAMAROSBAN, ERDÉLYBEN

Idézem Ion Iliescu Románia volt államfőjét: „Mi, akik a tegnap még elnyomottak voltunk, szabadságunk és függetlenségünk elnyerése után nem akarunk átvedleni elnyomókká!”

Ez az idézet hallgatólagosan elismeri, hogy Trianonban Romániához csatolt magyar országrészeket – amelyeket felsoroltam a címben – a magyarság független, önálló jog- és cselekvőképes jogi személyiség s mint ilyen birtok- tulajdonjogok, meg kötelezettségek jogalanyaként létezett ezerszáz éven keresztül a történelmi Magyarország.

E jogalanyiség tiszteletben tartását propagálja-hirdeti ország-világ-lsten előtt Románia volt államelnöke és ezen változtatni nem áll szándékában. Az elnyomás, az asszimilálás, a betelepítés távol áll a ő politikai krédójától, hitvallásától. Ellenkezőleg, a Romániához csatolt magyar nemzet rész jogi integritását elismeri, jog- és cselekvőképességével egyetemben, úgy, amint ezt az 1954. január 30-án életbelépett 31-es román törvényerejű rendelet szabályozza.

A volt román államelnök által is elismert független, önálló jogalanyiségünk tudományosan is bizonyítást nyert a Kárpát-medencében. Szabó Dezsőt idézem:

„Ma már tudományos tény, hogy Erdélynek már a honfoglalás előtt magyar lakossága volt, mert a székelyek már akkor is itt voltak. Az is tudományos tény, hogy az aránylag csekély számú magyarság elég gyorsan és könnyen foglalta el a történelmi Magyarország területét... Az akkori Magyarország területén nem volt egy egységes történelmi akarat, egységes kultúra, egységes történelmi öntudat formájában élő nép. Mi voltunk az elsők, akik a történelmi Magyarország területén egy külön egységes gondolatú közösséget valósítottunk meg. És az is bizonyos, hogy azoknak a nemzetiségeknek jó részét, amelyek ma új követelésekkel döngögetik a magyar állam biztonságát s a magyarság jóhiszeműségét, mi telepítettük be időről időre a nemzeti háztartás bizonyos funkcióinak ellátására. Vagy pedig hálátlan és hűtlen idegen királyaink hozták be őket azzal a sunyi, gyilkos gondolattal,

hogy ezek a betelepített idegen rétegek hadi bázisok legyenek az ellen a magyarság ellen, amelynek mindent köszönhetnek. Ezerszáz éves ittlétünk írásbeli bizonyítékokkal alaposabban támaszthatók alá, mint a kétezeröttszáz éves mitikus, álomszerű, kitalált román mondák. Ennek dacára a trianoni nagyhatalmak máról holnapra idegen impériumok alá áttelekkönyveltek minden magyar tulajdonjogot.” (Erdélyről a kisebbségről írt tanulmány, 1936 Füzetek)

A fenti tudományos fejtegetésből eredeztethető az a tény, hogy a Romániában élő magyar nemzet rész jogutóda mindazon megvalósításoknak, objektumoknak, jogtárgyaknak, amelyeket a mi jogelődeink Bánság, Partium, Máramaros, Erdély nagyobb városaiban – Temesvár, Arad, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti, Máramarossziget, Nagybánya, Zilah, Szilágysomlyó, Szilágycseh, Zsibó, Dés, Kolozsvár, Torda, Nagyenyed, Beszterce, Naszód, Szászrégen, Marosvásárhely, Maroshévíz, Gyergyószentmiklós, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Brassó, Segesvár, Medgyes, Szeben, Fogaras, Gyulafehérvár, Vajdahunyad, Déva – életre hívtak: óvodák, elemi iskolák, kollégiumok, internátusok, szeretetházak, árvaházak, kórházak, színházak, város- és megyeházak, pénzügyi- és igazságügyi paloták, középületek stb.

Mindezen birtok- és tulajdonjogainktól a szélsőséges, nacionalista, kommunista román kormányok diktátorai minket jogutódokat jogellenesen kismimiztek és ők vették birtokba a keresztyéni erkölcs, az emberiség, a jóhiszeműség, a jog normáit megsértve és lábbal tiporva, lévén szó szerzett jogokról, amelyek a világ összes jogrendszerében szentként vannak nyilvánítva, elismerve, garantálva!

Most viszont a megváltozott történelmi helyzetben, a globalizáció és az Európai Unió felé menetelő demokráciának jegyében az RMDSZ-nek, mint jogutódnak, meg van a jogcíme arra, hogy a jogellenesen elvett dologi tárgyainkat visszaigényelje a román polgári törvénykönyv 480 és következő, meg a 650 és következő

cikkelyei alapján kiegészítve Románia alkotmánya 41 és 42 szakaszaival.

Ugyanis köztudott, hogy az említett földrajzi tájakról csak a magyar közigazgatási szervek voltak kénytelenek visszavonulni, de mi a magyar nemzeti részére, mint jogutód, itt maradtunk és itt vagyunk.

Minket a felsorolt vagyontárgyakkal nem gyarmati kisebbségként dobtak a háborút megnyert nagyhatalmak román partnereik karmaiba jogfosztás céljából, hanem a Wilson-i elvek szerint a kölcsönös tisztelet és elismerés jegyében és így szabad partnerként váltunk egyenlő jogú állampolgárokká a román nemzet leányával és fiaival.

Tehát úgy amint a román partnereink nekünk magyaroknak nem lehetnek alattvalóink, úgy mi sem lehetünk nekik alattvalóik, hanem csakis egyenlő jogú partnereik, szabad, önálló állampolgárokként és nem alattvalókként.

A természeti, egyházi, világi törvények értelmében közöttünk nem lehetnek különbségek. Valamennyien egyenlőek kellene legyünk kiváltságok és diszkrimináció nélkül a román alkotmány 16 szakasza szerint is!

A volt román államelnök által is megfogalmazott tömör alapelvől fakad a demokráciának, szabadság-egyenlőség-testvériségnek természeti-isteni-egyházi-világi törvényekből a Wilson-i önrendelkezési jog, amely az összemérésre – így a román népre is – kötelező hatállyal bír!

Befejezésül Nicolae Iorga-t idézem: „Nem azért szereztük meg Erdélyt, hogy a magyaroktól elvegyük egyetemünket, hanem azért, hogy mi is felépíthessük a mi egyetemünket, színházainkat, középületeinket!”

Nicolae Iorga gondolata kiemeli, aláhúzza mindazt, amit eddig felvázoltam. Ismétlem ezerszáz éven át a magyar nemzet az említett magyar területeken felsorolt ingatlanokat telekkönyvileg birtokolta és ezeknek csak az RMDSZ lehet törvényes képviselője és nem más nemzet szervezete!

Nicolae Iorga mindezeket expressis verbis elismeri és kijelenti: nem akar mások megvalósításaiba beleülni, hanem kész megvalósítani saját középületeit, iskoláit, egyetemét, színházait – s ebbe mi

magyarok is besegítünk, mint annyiszor a történelem folyamán, lásd a Bibliának román nyelvre fordítását stb. –, hogy így tiszteletben tarthassa a magyar nemzet szerzett jogait is!

Az RMDSZ az összmagyar nemzet szervezős része, és mint törvényes „jogutóda” a magyar állam e tájakon történt megvalósításainak az említett magyar középületeknek, ezért a már felsorolt tételes jogi rendelkezések alapján meg van a jogcíme arra, hogy mindazt, amelyek jogelődjeinktől származnak visszaigényelje.

Mindezekre bátorít bennünket a volt román államelnök és a nagynevű tudós professzor, mert a jogi keret adva van a már említett román tételes jogi rendelkezésekben és hivatkozhatunk nemzetközi jogi szabályokra is.

Mindezek alapján mi nem a Groza kormány által létesített Bolyai Egyetemet kérjük vissza, nem egy most létesítendő egyetem építkezési engedélyéért könyörgünk, hanem röviden: a román hatóságok adják vissza a kolozsvári Farkas utcai egyetemünket. Ez az erdélyi magyar Tudományos Egyetem, amely 1561 óta működött Erdélyben, s ezt jogellenesen vették el tőlünk és ezáltal bemocskolták a nagynevű, európai hírű N. Iorga professzor becsületszavát, korrektségét. És az a visszaigénylésünk vonatkozik minden más középülethez.

Ismétlem: Trianon után Bánságban, Partiumban, Máramarosban, Erdélyben csak a magyar állam fennhatósága szűnt meg és csak a magyar közigazgatási szerveket kényszerítették kivonulásra, de az említett vagyontárgyak itt maradtak és azok birtok- és tulajdonjogaik automatikusan átszálltak az itt maradt és itt élő magyar nemzet részre, mint törvényes jogutódra, örökösre.

Mert ugyebár etikailag, jogilag más nemzet nem léphet fel azzal az igénnyel – mondván –, hogy ő lenne az említett jogtárgyak jogutóda és örököse. Ennek a román tételes jog is ellentmond és tiltja a jogellenes erőszak alkalmazását, amelynek mi 80 éve vagyunk áldozatai, elszenvedői és az egyik komoly oka számbeli ségünk állandó csökkenésének.

De ha minden területen visszkapjuk saját tulajdonainkat, megszűnik a kívándoriás és akkor folyamodhatunk új magyar intézmények építkezési engedélyéért.

Itt és most ütött az igazságszolgáltatás órája! Élünk a történelem által felkínált lehetőségekkel!

Újvári Ferenc
Kolozsvár

Megemlékezés Esterházy Jánosról

Kilencvenkilenc évvel ezelőtt, 1901. március 12-én született, és negyvenhárom éve, 1947. március 8-án halt meg gróf Esterházy János, a felvidéki (csehszlovákiai, szlovákiai) magyarok Istentől küldött politikai vezetője. A halált okozó betegséget a szovjet ölbányákban szerezte, de a halál egy csehszlovák kommunista börtönben ragadta el.

Március 4-én és 5-én gróf Esterházy Jánosra emlékeztek a szlovákiai és az anyaországi magyarok. Pozsonyban, a Szent Márton dombon emlékmisén tisztelegtek a kiváló politikus áldozatos élete és mártírhalála felidézésével a magyarság küldöttei. A hatalmas templomban egy talpalatnyi hely sem maradt üresen. Szívmengető látvány volt a nehezen mozgó öregek, a munka terhére hordozó középkorúak és a tiszta tekintetű ifjak bevonulása a toronygombján a magyar Szent Koronát tartó dómba.

Az ünnepi misét Lénárt Károly atya, tardoskeddi plébános celebrálta, aki – egy ideig – együtt raboskodott Esterházyval, s most nagy elismeréssel emlékezett meg a hitéhez és magyarságához mindhalálig ragaszkodó politikusról. Sajnálattal kellett megállapítania, hogy az emlékmisét csak némi akadályoztatás elhárítása után lehetett megtartani. Meg kell említenünk, hogy az emlékmise megszervezésében oroszánrésze volt Schiererné dr. Wurster Ilonának.

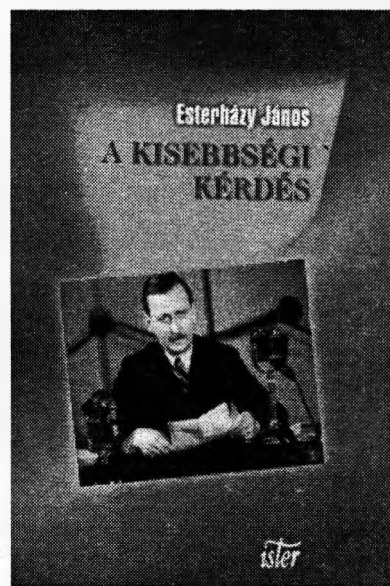
Március 5-én Budapesten folytatódott az ünnepség, melynek rendezője a Rákóczi Szövetség Esterházy János Emlékbizottsága volt. Először a Szép utcai emléktáblát koszorúzták meg, majd a Magyarok Házában megtartották a hagyományos emlékülést. Ünnepi beszédet Balassa Zoltán kassai újságíró mondott. A somorjai „Híd” vegyeskar kórusműveket adott elő, a somorjai lelkész pedig Reményik-, illetve Balassa-verseket. Az ünnepség keretében adták át az idej Esterházy-emlékplakettet Halzl Józsefnek, a Rákóczi

Szövetség elnökének, aki Esterházy János szellemében igen sokat tett a felvidéki magyarok érdekében, valamint Mónus Ferencnek, a csehországi magyarok egyesülete képviselőjének, aki a mirovi rabtemetőben felállított Esterházy-síremlék létesítésében játszott nagy szerepet. A kitüntetettek Vigh Károly, illetve Molnár Imre méltatta. A megemlékezők zöfelőleg megöltötték a színháztermet.

A pozsonyi és a budapesti megemlékezéseken egyaránt részt vett a mártír politikus leánya, Malfattiné Esterházy Alíz.

Az évfordulóra jelent meg – Molnár Imre válogatásában és szerkesztésében – az „Esterházy János: A kisebbségi kérdés. Válogatott írások, beszédek, interjúk” című könyv.

T. B.

ISTER Kiadó és Kulturális Szolgáltató Iroda
1096 Budapest, Haller u. 70. III. 13. • T.: 216-0241, 216-3514.
T.+Fax: 216-6875 • E-mail: истер_тоth@interware.hu

Tisztelt Szerkesztőség!

A 40. számban érdeklődéssel olvastam Dénes Ferenc úr aláírásával közzelt tájékoztatót. A magam részéről a következőre kívánom felhívni az érintettek figyelmét, ami összefüggésben van a megjelent közleménnyel. Budapesten működik az Örmény Önkormányzat keretei között a Post Junior Társaság az elnökséggel. Célunk, hogy a két nép történelmét, kultúráját és barátságát kifejlesszük, támogassuk, írásban, szóban, és a lehetőségünkhöz képest különböző eszközökkel. Csak néhány tavalyi programunkat tájékoztatójukra: A piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem megismerése, vetített képes előadásban Szamosújvár és Csíkszépvíz ismertetése, Örményország éghajlatának és egyéb viszonyainak a hatása a természeti viszonyokra, a Holttengeri tekercsek feltárásának története stb.

Ez évi programkeret: A Magyar Szentek Templomába látogatás, építésének képes története, Kalotaszeg népművészete és népviselete, örmény építészet képes ismertetés, látogatás a Parlamentbe, tisztelés a Szent Korona előtt stb.

Örömmel venném, ha a jelzett cikk írója egy esetleges előadásnak tematikáját leírná, ami 45-60 perces terjedelmű. Hajlandó lenne-e Budapestre jönni az Örmény Kulturális és Információs Központba előadást tartani? Tájékoztatót kérem címemre: 1117 Budapest, Irinyi J. u. 28/B.

Barátsággal üdvözlés és jó egészséget kívánok!

Dr. Zakariás Egon
a Post Junior Társaság elnöke

Pályázati felhívás!

Az Erdély-történeti Alapítvány – a magyar állam megalakulásának 1000. évfordulója alkalmából – **pályázatot hirdet** egyetemi és főiskolai hallgatók, valamint kutatók és tanárok számára – két kategóriában – **olyan történelmi és tudománytörténeti dolgozatok** írására, amelyek témája Erdély területéhez és az ott lakó népek, etnikumok, nemzetiségek munkájához és életéhez kötődik.

A pályamunkákat 2000. június 15-ig kérjük eljuttatni az alábbi címre:

Erdély-történeti Alapítvány
KLTÉ Történelmi Intézet
4010 Debrecen, Egyetem tér 1.

Pályadíjak: *egyetemi, főiskolai hallgatók számára történelmi és tudománytörténeti kategóriában* (a két témakörben külön-külön):

I. díj: 25 000 Ft

II. díj: 18 000 Ft

III. díj: 15 000 Ft

Kutatók, tanárok számára történelmi és tudománytörténeti kategóriában (a két témakörben külön-külön):

I. díj: 50 000 Ft

II. díj: 30 000 Ft

III. díj: 20 000 Ft

A dolgozatok terjedelme **maximum 2 ív** (80 000 n).

Az arra érdemes dolgozatokat az alapítvány az *Erdélytörténeti tanulmányok sorozatban* megjelenteti.

Eredményhirdetés időpontja: 2000 augusztusának második felében.

A határidőn túl érkező dolgozatokat a bírálóknak nem tudjuk figyelembe venni.

Debrecen, 1999. december

Dr. Takács Péter, sk. a kuratórium titkára

Dr. Rác István, sk. a kuratórium elnöke

Ünnepi beszéd

A kultúra fogalmának számos meghatározása létezik. Egyik értelmezés a kultúrát közlésfolyamatként határozza meg, vagyis egy olyan élő, működő, állandóan átalakuló szerkezetként, amit alapvetően a történelmi korok kihívásai hívnak életre és irányítanak. A kulturális folyamatokban kétsíkú változás figyelhető meg: bizonyos kulturális elemek funkciójukat elveszítve lebomlanak, nem játszanak már szerepet az emberek közötti kapcsolattartásban, miközben nap mint nap új elemek is keletkeznek és épülnek be ebbe az élő szerkezetbe.

Az állandó lebomlásnak és az állandó beépülésnek ez a természetes folyamata a tudományos és művészeti

ti-irodalmi élet eredményeire is érvényes: lexikonokat, kézikönyveket lapozva óhatatlanul az érzésünk támad, hogy a kultúrtörténet nem egyéb, mint időből kiesett kulturális javak hatalmas temetője. A múlt csak a funkcióval rendelkező értékeket adja át a jelennek: ami kiesik az idő rostáján, azt könyörtelenül elfelejtjük.

Úgy gondolom, hogy akik ma Lükő Gábor születésének 90. évfordulóját megünnepelni ide összegyűltünk, sokszor megkérdeztük már önmagunktól, és kérdezzük ma is: lehet-e mesterséges módon, politikai-hatalmi szóval, ideológiai jelszavak jegyében feledésre ítélni, a kultúra élő folyamatából kiiktatni olyan hiteles értékeket, amelyek iránt a társadalom, a nemzet részéről állandó igény mutatkozik? Nemcsak ez a mai ünnepség, hanem az egyik legnagyobb magyar néprajzkutató egész életművének eddigi és jövőbeni sorsa is bizonyosság arra, hogy az effajta végleges elhallgattatások nem lehetségesek. A bűvópatakként jelen lévő valódi értékeket, amelyekre a mindenkori jelennek szüksége van, a kultúrközösség tagjai újra és újra feltámasztják.

Az értékek természetes továbbadásának folyamata azonban kétségkívül megzavarható. A kultúrát ugyanis nem lehet biológiailag örökölni, birtoklásáért minden megszülető embernek, minden nemzedéknek meg kell küzdenie. Ha a kultúra átörökítésének feltételei az oktatásban, a tömegtájékoztatásban, a mindennapok világában nem biztosítottak – például mesterségesen megszüntetik az átörökítő intézményeket, elveszik a társadalmi nyilvánosságot az értékeket képviselő személyektől –, akkor a kultúra átörökítésében törés következik be.

Természetes, hogy Lükő Gábor módszertanilag és tematikájában is sokszínű, impozáns életművének lényegét ki-ké másban látja. A magam részéről – néprajzkutatóként és tanárként – azt tartom a legfontosabbnak, hogy ez az életmű ráirányította a figyelmet a teljes magyar kultúra szellemi egységére, és kutatásmódszertanilag is megmutatta ezen egység tanulmányozásának lehetőségeit. Lükő Gábor felfogásában a kultúra minden megnyilvánulása – a népművészet és a folklór, a nyelv és a költészet – egyazon magasabb szellemi valóság megnyilvánulása, szimbolikus üzenete, és mint ilyen jelen-

„...Amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet félve a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges...”
(Deák Ferenc)

tést hordoz, sőt egyetlen összefüggő rendszeren belül vizsgálható.

A nagy igazságok mindig egyszerűek. Számomra ennyi, ilyen egyszerű Lükő Gábor igazsága, amit a legmagasabb szakmai színvonalon igazolt. Ennek az igazságnak a következetes vállalásáért egy nehéz történelmi korban, alkotóereje teljében félreállították, és megfosztották tanítványaitól is, akiket pedig megtaníthatott volna erre az igazságra és ennek az igazságnak minden következményére.

A magyar nyelv-, irodalom- és néprajztudomány roppant sajnálatos, szerencsétlen eseménye volt az, hogy a debreceni Társaslélektani Intézet szellemi körének eszméi, amelyek szinkrónban voltak a korabeli Európa tudományos érdeklődésével, épp akkor – az ötvenes-hatvanas években – estek ki a magyar kultúra vérkeringéséből, amikor Nyugat-Európában és Amerikában felvirágozott a hagyományos világ szimbolikus látásmódjának kutatása. Amikor Nyugaton reneszánszukat élték azok a tudományos módszerek, melyek az etnológiai és nyelvi tények jelentését, a szimbólumok rendszerének törvényszerűségeit keresték (például a különféle jungiánus pszichoanalitikus irányzatok, az archetipikus szimbolizáció kutatása, az amerikai mítoszkritika, a kognitív nyelvészet stb.), Kelet-Európában egyedüli hivatalos ideológia rangjára emelkedett az a gondolat, hogy a kultúra empirikus tényei mögött nem áll semmiféle magasabb eszmeiség, és hogy minden ilyesfajta jelentéstulajdonítás irracionális, misztikus, vallásos és nacionalista, tehát üldözendő. Ezen a szemléleti alapon az összegyűjtött néprajzi tények is értelmezhetetlenné váltak, és a kultúrát hordozó nyelv sem lehetett több egyszerű, konvencionális jelkapcsolatnál.

Be kell vallanunk, hogy a rendszerváltás utáni mai kor sem kedvez a kultúra transzcendens megalapozottságát valló tudományos elméleteknek. A modern jóléti társadalom mindent megfosztott szellemi jelentésétől, úgy tűnik, nem hiszünk már a szent szimbólumokban. De mert az ember Isten képére teremtetett, miközben profán módon, önmagunk lényegét megtagadva élünk, ellenállhatatlan elemi vágy él bennünk, hogy újra meg újra megéljük a nap mint nap megtagadott jelképeket, és ezáltal az igazi, végleges, valóságos értékekkel azonosuljunk.

**ERDÉLYI
MAGYARSÁG**

H – 1116 Budapest
Sopron út 64. I. em.

Mivel ez a bennünk élő vágy örök, mindörökre hitelesek maradnak, sőt egyre idősebbé válnak az olyan elméletek is, amelyek az azonosulás lehetőségeit keresik.

Lükő Gábor egész életműve egyetlen kérdés körül forog: kik vagyunk mi, és hogyan lehetnénk valóban azokkal, akik vagyunk? A kérdést nem délibábokat kergetve, hanem mindig a legszigorúbb tudósi következetességgel próbálta megválaszolni, még akkor is, ha hosszú évtizedeken át csak az íróasztalfióknak dolgozhatott, és nyilvános megmérettetésre nem számíthatott. Úgy vélem, ez eggyel több ok arra, hogy az általa teremtetett egyedi szellemi értéket mi magyarok megbecsüljük, helyet biztosítva számára az egyetemi oktatásban és a tudományos élet információáramlásában.

Hát ezért nem lehetett és ezért nem lehet a jövőben sem elnémitani, a kultúra folyamatos megújulásának folyamatából kiiktatni Lükő ta-

AZ ERDÉLYI LOBBY HONLAPJA:

<http://www.geocities.com/erdelyilobby>

...és vitaforum:

<http://www.onelist.com/community/>

Erdely

Feliratkozás:

Erdely-subscribe@onelist.com

Új üzenet: Erdely@onelist.com

Lemondás: Erdely-unsubscribe

@onelist.com

Szervező: Tófalvi Péter

Erdélyi Magyarok Egyesülete az Interneten:

<http://www.geocities.com/CapitolHill/Parliament/6228>

Parliament/6228

E-mail: erdelyiek@geocities.com

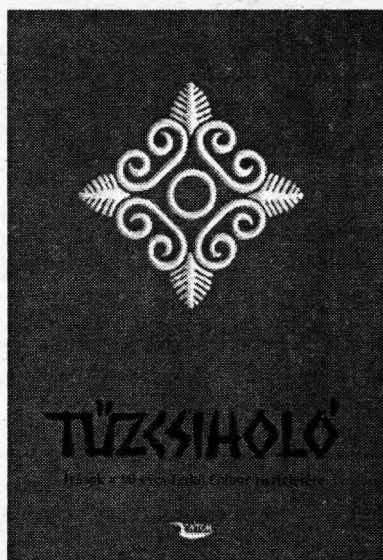
nár úr életművének mindörökre korszerű igazságát, akinek ezen a mai ünnepélyen is sok-sok tisztelgő tanítványa kívánja őszinte szívvel, hogy erőben, egészségben sokáig éltesse őt az Isten.

*Dr. Tánzos Vilmos,
a Kolozsvári Babes-Bolyai
Tudományegyetem adjunktusa*

Elhangzott a *Tűzsiholó* kötet bemutatóján, Magyarok Háza, 1999. december.

TŰZCSIHOLÓ

írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére.

Ára: 7.900 Ft/db + postaköltség.
896 oldal (B/5) vászonkötésben,
281 szövegművi ábrával és képpel,
XVI oldal képmelléklettel és a CD-
mellékleten Lükő Gábor 1932-33-
as moldvai népzene gyűjtéséből
25 népdal első közlése fonográf-
hengerekről..
TÁTON Kiadó 1439 Budapest, Pf.
627.

Életművének méltatása és értékelése a magyar tudományosság régi és nagy adósságai közé tartozik. E tanulmánykötettel és Lükő Gábor és a CD lemezen megjelent válogatott darabjaival a 90 esztendő tudós előtt kívánunk tisztelni a szerzők és a TÁTON Kiadó.

ADOMÁNYOK (Ft)

ADOMÁNYOK

Árkossy Ottó Esztergom 1.600.-
Baka Erzsébet Bp. 1.000.-
Balázs Károly dr. Bp. 600.-
Bányai Miklós Bp. 3.600.-
Bartha Sámuel dr. Balatonendréd 600.-
Bartók Béla Pusztavám 1.600.-
Bartuz Zoltán Bp. 1.100.-
Benszik József dr. Cegléd 1.000.-
Biczó Erzsébet Mórak 600.-
Biro Gábor dr. Szeged 1.600.-
Biro József Siófok 600.-
Bogdán Antal dr. Jakabszállás 600.-
Bajtos Lukács Otosháza 600.-
Bodócs Barnabás Győr 600.-
Bromár Mihály dr. Karancsaj 600.-
Czellecz Zoltán Bp. 2.600.-
Csapregyházy László Törökszentmiklós 600.-
Csikszentkirályi László Ferenc Kaposszék 600.-
Csupor Dezso Jakabszállás 1.600.-
Dalnoky Árpád Nyíregyháza-Sóstó 2.600.-
David Marlon Leányfalu 1.100.-
Dezso István dr. Bp. 600.-
Domaházy László Bp. 600.-
Erdélyi Örmény Gyakorek Egyesület 1.200.-
Érnyei Lajosné Leányfalu 600.-
Farkas Gábor dr. Százhalombatta 600.-
Fazakas Katalin Sándor Bp. 600.-
Fekete György dr. Bp. 3.600.-
Filep János Bp. 600.-
Filep Zoltán Tiszavasvári 600.-
Finta Olga dr. Bp. 600.-
Főgyógyászati Kórház Eger 1.600.-
Greta dr. és Társa Bt. Somogyvár 1.000.-
György László Bp. 1.100.-
Gyurka Béla Pákozsépek 1.100.-
Hábel György dr. Bp. 1.000.-
Hahn Tóbiás Mária dr. Bp. 5.000.-
Hódos Ferenc Répcelak 1.600.-
James Gellert dr. Szekesfehervár 3.600.-
Jakab Tereza dr. Bp. 1.400.-

Jancsó László Miskolc 1.600.-
Jánki Lajos dr. Mezőkövesd 1.600.-
Kádóci Gyula Békéscsaba 600.-
Kántor József Baja 600.-
Kasza Margit dr. Iregszemcse 600.-
Kegyes Attila István Szombathely 3.600.-
Kertész Katalin Bp. 600.-
Kiss Irén Bp. 1.000.-
Kóthy István Sopron 1.600.-
Lackó László Szekszárd 1.600.-
Lakatos László dr. Bp. 1.100.-
Lendvay Elemér Bp. 1.000.-
Ludvigyi Gyuláné Bp. 2.600.-
Mády Tünde Júlia Gyál 1.600.-
Mág Tamás Gád 600.-
Makay Mihályné Selymár 600.-
Mándi György Bp. 8.600.-
Máthé Attila veszprém 600.-
Márhá Károly Balassagyarmat 1.600.-
Melego Erzsébet Dunakeszi 600.-
Miskolczi János Bp. 5.600.-
Mohr Ferenc Lajos Cece 3.000.-
Muresan Gábor Nagykovács 600.-
Nagy Baka György Zsombok 600.-
Nagy István Domsók 600.-
Nyíri Ferenc Bp. 3.600.-
Orskay Gábor Vác 3.600.-
Páll Lili dr. Kamlé 600.-
Pánczél Tivadar Budapest 600.-
Pataky Géza Bp. 1.100.-
Petrusné Ágnes Bp. 1.000.-
Rubechik Iván Bp. 1.800.-
Sándor Katalin Galgóc 1.600.-
Sándor Pálné Bp. 900.-
Sári-Helwirth Tibor Kamlé 3.600.-
Schneider László Bp. 1.600.-
Serf Andrásné Bp. 300.-
Szabó Gyula Szentistván 900.-
Szokács Zoltán dr. Bp. 1.600.-
Szalánzy István Bp. 1.000.-
Szamosi Elemér Bp. 600.-

Szűcs Géza Bp. 1.600.-
Széchy Gábor dr. Bp. 1.600.-
Székely Szabolcs Bp. 16.600.-
Szentpéteri Ádám dr. Bp. 8.600.-
Szilágyi Gizella dr. Farkasgyapú 1.600.-
Szóvári ??? Károly dr. Jászberény 1.100.-
Sztajonovits Iván dr. Szentendre 20.000.-
Száis-Jantli Éva Bp. 600.-
Tamás Attila dr. Kamlé 600.-
Tóth Ferenc dr. 10.600.-
Tóth Zoltán Nagykovács 1.600.-
Tóth Zoltán Talabánya 600.-
Udvarny Sándor dr. Ónád 600.-
Varga Sándor dr. Bp. 5.600.-
Veress Ilona Ócsány 5.600.-
Vidó Zoltán dr. Bp. 600.-
Vighné Dukács Anna Debrecen 2.200.-
Zakariás Egon dr. Bp. 1.000.-
Zilahy József Sopron 1.600.-
Zolyomi G. Valéria dr. Csorna 600.-

Külföld:

Bodonji Géza Svédország 340.- SEK
Borasi Kozma Olga USA 30.- USD
Cserepes János Németország 60.- DEM
Debeczeni Georgina Kanada 100.- CAD
Domokos Emilia USA 60.- USD
Farkas Katalin és Károly USA 30.- USD
Ferdik Albert USA 70.- USD
Fodor Pál Svédország 50.000.- Ft.
Kancsik Endre dr. Németország 20.- DEM
Kulcsár Mária és Sándor USA 10.- USD
Kulházy László Németország 100.- DEM
Márian Hugó Olaszország 20.- USD
Nagy Ferenc Usa 10.- USD
Simó Lajos Kanada 65.- CAD
Szlávi József Kanada 5.- USD
Vályi László Franciaország 2.000.- Ft.

Koszonjúk!

Az Erdélyi Magyarság
külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinella Street Manly Vale
2093 Australia
Tel./fax: 612-9907-6151

Belgium:

gr. Telesi Kálmán
Bovenberg 122
1150 BRUXELLES
Tel.: (02) 770 16 01
Bank: 310-0737944-54

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdrop,
Postabank No. 653 557
Tel.: 07/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Karácsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416)5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Morvai, Hungarian Book Agency
P. O. BOX 1956
Durham DH1 2GA
Tel.: 00 44-191-272-2446
Fax: 00 44-191-368-4198

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8046 Zürich, Wehntalerstr. 295.
Tel.: 41/1/372-3201
Zürcher Kantonbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járari
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 046/14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Azokban a – főleg európai – országokban ahol nincs lapunknak képviselője, olvasóink előfizetésüket akár címünkre postázott csekkel, akár **money orderrel** rendezhetik, de küldhetnek postai „COUPONT” is. Amennyiben magyarországi ismerőseiken keresztül akarnak előfizetni, úgy kérésre (akár üzenet-rögzítőnkön keresztül is) csekket küldünk.

FONTOS TÁJÉKOZTATÓ!!!

Az alábbiakban szeretnénk felhívni kedves olvasóinkat az előfizetések, támogatások körül jelentkező néhány gondra.

Mint már azt többször jeleztük, **adminisztratív okok miatt csupán év végéig fogadunk el előfizetéseket. Az e feletti összeget köszönettel továbbra is alapítványi támogatásként könyveljük.**

Az érvényben lévő APEH rendelet szerint adóigazolást csak annak állíthatunk ki, aki nem közöl ezzel ellentétes kívánságot a befizetési csekken. Tehát, ha a közlemény rovatban „Előfizetés”, „Előfizetés 2000. évre”, „Előfizetés a lapra”, vagy ezzel egyenértékű utalás van, akkor ezt előfizetésként kell könyvelnünk, és ezzel egyidejűleg be kell fizetnünk az ÁFA-t is. Tehát ezzel a megjegyzéssel máris csökken az amúgy is szerény bevételünk. Kérjük, ezt nyomatékosan vegyék figyelembe!

Ha valaki a fenti megjegyzések mellett többet fizet be, akkor csak az előfizetési díj feletti összeget könyvelhetjük támogatásként, és értelemszerűen csak erre az összegre adható ki – kérés esetén – ún. „APEH Igazolás”. Azt viszont semmi nem tiltja, hogy támogatás esetén lapunkat támogatóknak küldjük... Nyilván tartásunkból egyértelműen kitérünk számunkra a befizetői, a támogatói szándék! Kérjük gondoljanak erre.

Azon olvasóinknak, akik előfizetése 1998 (!) végén járt le, és tavaly egész év folyamán azt nem hosszabbították meg, bár lapunkat végig kapták, és most 1.400.- Ft-ot fizettek be, azok előfizetése – értelemszerűen – csupán 1999. év végéig rendezett. Az ilyen előfizetőknél az elma-

radást a címén lévő „Lejárt: 1999/4.” jelzi. Felhívjuk szíves figyelmüket, hogy anyagi gondjaink miatt nem tudjuk azt megtenni, abban reménykedve, hogy régi előfizetőink esetleg csak – finoman kifejezve – feledékenységéből nem hosszabbítottak, ezért újabb és újabb „diszkrét” jelzést küldjünk, mint tavaly. Lapunk küldését címükre ez esetben, sajnos, be kell szüntetnünk.

Ugyancsak néhányszor előfordult, hogy pl. 1.000.-Ft. befizetésekor a „Közlemény” rovatban „Előfizetés a 2000. évre” szerepel. Csupán tájékoztatásul: ez még háromnegyed évnél is kevesebb. (S ehhez hozzájön még a befizetendő ÁFA! – a fentiek szerint...)

Szíves tájékoztatásul megismételjük: Az etiketten szereplő „Lejárt: 2000/...”-nél a tört szám a negyedévet jelzi. Tehát, pl. értelemszerűen a 4-es az év végi, decemberi számot. Vagy a 2000/2 pl. azt jelenti, hogy az előfizetés június végén, tehát év közben, a 2. számmal lejárt.

Felhívjuk azon külföldi támogatóink figyelmét, akik magyarországi barátainkon keresztül fizetik elő a lapot, hogy a forint inflálódása miatt ma egy USD 260.- Ft-ot ér, tehát a 20 dollár ellenértéke 5.200.- Ft.

– Ákik etikettjén egy „A” betű szerepel, azok valakitől ajándékként kapják a lapot, a betű erre utal.

Végezetül csupán tájékoztatásul: A posta január elsejétől szokás szerint „rendezte” a küldési díjakat, ami lapunk esetében belföldre 25% ár-emelést jelent. Ugyanez Erdély ill. az elszakított területek felé „csupán” 10%; 220.- (!) Ft/lapszám!

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

Nemzetközi vasúti utazási kedvezmények

Európai vasúti utazások tervezésekor nem árt tudni, hogy sokat lehet megtakarítani a különböző kedvezményekkel. Az alábbi táblázatot ezért ajánlja figyelmébe a MÁV Rt. A részletekről a nagyobb állomások jegypénztáiraiban kérhetnek felvilágosítást.

Kel-e vasút Európaiban

Mit	Mennyiért	Hova	Érvénytartam	Egyéb hasznos információ
Menettéri kedvezmények	30 % kedvezmény	Bulgária	2 hónap	Románián keresztül
	30 % kedvezmény	Csehország	2 hónap	
	40 % kedvezmény	Bp-Prága,		
	40 % kedvezmény	Észtország	4 hónap	Ukrajnán és Fehéroroszországon keresztül
	50 % kedvezmény	Fehéroroszország	4 hónap	Ukrajnán keresztül
	30 % kedvezmény			Lengyelországon keresztül
	50 % kedvezmény	Horvátország	2 hónap	
	40 % kedvezmény	Jugoszlávia	2 hónap	
	30 % kedvezmény	Lengyelország	2 hónap	
	40 % kedvezmény	Bp-Krakkó, Bp-Varsó, Bp-Katowice, Bp-Gdynia		
	40 % kedvezmény	Lettország	4 hónap	Ukrajnán és Fehéroroszországon keresztül
	40 % kedvezmény	Litvánia	4 hónap	Lengyel. felé 20-50 % kedvezmény
50 % kedvezmény	Oroszország	4 hónap		
55-70 % kedvezmény	Románia	2 hónap		
60 % kedvezmény	Szlovákia	2 hónap		
30 % kedvezmény	Szlovénia	2 hónap	Horvátországon keresztül	
50 % kedvezmény	Ukrajna	4 hónap		
MünchenCity	22900,- Ft, 4-12 éves gyermekeknek 11450,- Ft,	Bp-München-Bp.	1 hónap	EC, IC pótdíjmentesség, csak 2. osztályra váltható. Az Utasellátó szolgáltatásaiból kedvezményt ad
EuroDomino 26+ 3, 4, 5, 6, 7, 8 napos bérletek	A bérletjegyek ára országonként eltérő. A kiindulási és tranzitvasutakra 50 % kedvezményt biztosít.	Európa szinte valamennyi országába	1 hónap	Tetszőleges 3-8 napon az adott országban korlátlan számú utazásra jogosít EC, IC pótdíjak alól is mentesít.
EuroDomino -26	Az EuroDomino 26+-hoz képest további kb. 25 % kedvezmény.	Európa szinte valamennyi országába	1 hónap	Lásd EuroDomino 26+
Bp-Bécs kirándulójegy	30 % kedvezmény	Bp-Bécs menettéri viszonylatban	4 nap	A bécsi városi tömegközlekedési járműveken díjmentes utazást biztosít. Csak 2. osztályra váltható. EC pótdíjak alól mentesít.
Bp-Bécs bérletjegy	17 % kedvezmény	Bp-Bécs között	1 év	Ez egy 12 utazásra szóló bérletjegy. EC pótdíjak alól mentesít, átruházható
City-Star-Ticket	Létszámtól és beutazott útszakasztól függően 30-50 % kedvezmény.	Ausztria, Bulgária, Görögország, Hollandia, Németország, Svájc, menettéri viszonylatban, bármely útvonalra	1 hónap	Egyéni utasok és kis csoportok részére. EC pótdíjak alól is mentesít. Bizonyos napokon nem használható.
Családi City-Star	Első felnőtt teljes ár, második félár, gyermekek ingyen.	Ausztriába, Németországba	1 hónap	EC pótdíjak alól mentesít. Bizonyos napokon nem használható.
TCV Csoportos kedvezmény	A kedvezmény mértéke országonként eltérő.	Egész Európába	2 hónap	Legalább 6 főnek kell együttutaznia. (Egy gyermek = 1/2 fő)
RES	15 EURO az igazolvány, 30 % kedvezmény	Legtöbb európai országba	2 hónap	60 éven felül. Az 1 évre érvényes RES igazolvány utazás előtt megváltandó
BIJ	30-50 % kedvezmény	Meghatározott útvonalakra	2 hónap	26 éven aluliak részére. Csak 2. osztályra váltható.
InterRail -26	1 zóna = 151 euró, 2 zóna = 200 euró, 3 zóna = 228 euró, 3-nál több zóna = 260 euró	Európa, országcsoportok (zónák) szerint: A zóna = GB, IRL B zóna = S, N, SF C zóna = DK, D, CH, A D zóna = PL, CZ, SK, HR E zóna = F, B, NL, L F zóna = E, P, MA (Marokkó) G zóna = I, SLO, GR, TR H zóna = RO, BG, YU, MK	1 zóna = 22nap, 1-nél több zóna = 1 hónap	26 éven aluliak részére. Adott zónában korlátlan számú utazást biztosít. Csak 2. osztályra váltható. A magyar szakaszra, valamint a zónához való eljutásra 50 % kedvezmény.
InterRail 26+	1 zóna = 216 euró, 2 zóna = 280 euró, 3 zóna = 320 euró, 3-nál több zóna = 366 euró	Lásd InterRail -26	Lásd InterRail -26	Bárki megvásárolhatja. Adott zónában korlátlan számú utazást biztosít. Csak 2. osztályra váltható.
InterRail -12	Gyermekeknek féláron!	Lásd InterRail -26	Lásd InterRail -26	12 év alatti gyermekeknek
Gyermek-kedvezmény	Díjmentes	Egész Európába		0-4 éves korban, ha nem foglal el külön ülőhelyet.
	50 % kedvezmény		2 hónap	4-12 éves korban. (vasutanként eltérő lehet.)

HÍVÓ SZÓ

Most Hozzátok szólunk honfitársaink, Hozzád és Tehozzád, valamennyietekhez a százezrek közül, kik e században Erdélyt elhagytátok, miként a szászok Németországba, Ti elhagytátok a Nagyvilágba.

Mentetek háborús menekülteként, mentetek kommunisták által kifosztottan és üldözöttek, és mentetek 1989 után is, reményvesztve vagy reménnyel telve, gyermekként, fiatalokként és öregekként.

Mentetek.

Itt maradt mindaz, amit őseink és Ti fáradságos munkával és nehéz küzdelemmel teremtetek, tárgyai örökségeitek java elmaradt – ház, kert és szőlő – erdő, mező, temető – templom, szobor és kő.

Elmentetek.

Lelketekben magatokkal vittetek közös örökségünk megtartó arcát. Vittetek örömet és bánatot, reményt és keserűséget, illatot és dalt – vittetek jelent és múltat.

De gondoljatok rá, hogy jövőnk szálai is hozzátok tapadnak!

Marasztaltunk, vagy taszítottunk, korholtunk, vagy derűsen integettünk, letagadtunk, vagy szorítottunk, feledtünk, vagy emlegettünk – mára már tudjuk, Nélkületek kevésre jutunk.

Mi, ma vagyunk. És amíg vagyunk, azon leszünk, hogy szülőföldetek továbbra is otthon lehessen számotokra.

A Világszövetség Erdélyi Társasága otthon, értetek és miértünk született.

Jöjjetek, álljatok mellettünk a nagyvilágban szerzett tudásotokkal!

Építsük fel együtt a házat. Legyen házunk és hazánk.

Tudnotok kell, hogy ragaszkodunk Hozzátok, számítunk Rátok és várunk benneteket!

A Világszövetség Erdélyi
Társasága